

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra sociální a kulturní ekologie

Bc. Anna Holubová

**Nocování ve velkoplošných zvláště
chráněných územích: vztah ochránářského
a bivakujícího subjektu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Bohuslav Kuřík, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne 5. 1. 2018

Bc. Anna Holubová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Bohuslavu Kuříkovi, Ph.D., za vedení mé diplomové práce, cenné rady, podnětné komentáře a vstřícnou pomoc v průběhu jejího psaní. Dále vděčím vedoucímu katedry Sociální a kulturní ekologie FHS UK, PhDr. Ivanu Ryndovi, za pomoc při hledání tématu a vedoucího práce. V neposlední řadě bych ráda poděkovala všem svým informantům, díky nimž jsem získala potřebná data ke zpracování diplomové práce, za jejich ochotu sdílet se mnou nejen zážitky a názory, ale často i jídlo či nocleh.

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o střetu ochrany přírody a krajiny s rekreačním využíváním přírody. Tento střet je zkoumán na vztahu mezi „ochranářským subjektem“ a „bivakujícím subjektem“ v kontextu ecogovernmentality neboli posunu přírody do sféry vládnutí. Cílem práce je představit více kosmologií ochrany přírody mimo tu dominantní – ochranářskou a porozumět jejich vztahu. Práce je rozdělena na dvě části – část teoretickou a část empirickou. Teoretická část je věnována teorii subjektivity a konceptu ecogovernmentality v kontextu vybraných etnografických výzkumů. Empirická část je věnována etnografickému výzkumu bivakujících. Výsledky výzkumu jsou založeny na komparaci dat získaných etnografickým výzkumem s abstrahovanými figurami „ochranářského subjektu“ – tak jak ho vymezují návštěvní řády chráněných oblastí a Zákon o ochraně přírody a krajiny, a „bivakujícího subjektu“ – utvářeného pobyty v přírodě či skautskou výchovou. Výsledkem práce je zjištění podobnosti obou subjektů, které se z velké míry překrývají, byť ne zcela. Bivakující se spíše než s ochranářskými regulami dostávají do konfliktu s turisty, vůči kterým se vymezují. Toto vymezení zároveň využívají jako argument pro ospravedlnění svých vlastních aktivit.

Klíčová slova

bivakování, nocování v přírodě, ochrana přírody a krajiny, chráněné oblasti, etnografie, subjektivita, ecogovernmentality

Abstract

This thesis deals with the conflict of nature and the landscape protection with recreational use of nature. This conflict is examined in relation to “conservationist subject” and “bivouacking subject” in the context of ecogovernmentality, i.e. the shift of nature to the government sphere. The aim of this thesis is to introduce more of cosmology of nature protection, besides the dominant one – conservational, and to understand their relation. The thesis is divided into two parts – a theoretical part and an empirical part. The theoretical part is devoted to the theory of subjectivity and the concept of ecogovernmentality in the context of chosen ethnographic studies. The empirical part is dedicated to ethnographic research of bivouacking subjects. The results of the research are based on the comparison of data acquired from the ethnographic research with abstracted figures of “conservationist subject” – as defined by visitor rules of the protected areas and the law of nature and landscape protection and “bivouacking subject” – made by stays in nature or scout education. The result of this thesis is the discovery of similarity of both subjects, which in large extent overlap, however not completely. Bivouacking subjects get into conflict with tourists, against which they delimit themselves, rather than with protection regulations. They use this delimitation as an argument for justification of their own activities.

Key words

bivouac, sleeping in nature, protection of nature and landscape, protected landscape area, ethnography, subjectivity, ecogovernmentality

OBSAH

ÚVOD.....	1
1 TEORETICKÁ ČÁST	4
1.1 Ecogovernmentality.....	4
1.1.1 Antropologie ochrany přírody	4
1.1.2 Vládnutí přírodnímu.....	7
1.1.3 Ekologický subjekt.....	12
1.2 Subjektivita.....	15
1.2.1 Úvod.....	15
1.2.2 Foucaultovo pojetí subjektivity.....	16
1.2.3 Subjekt a technologie self	17
1.2.4 Subjektivita a moc.....	18
1.2.5 Subjektivita a morálka.....	20
1.2.6 Etnografie subjektivity	23
1.3 Táboření v chráněných oblastech z hlediska práva	26
1.3.1 Vznik a vývoj práva životního prostředí	26
1.3.2 Základní právní předpisy zabývající se VZCHÚ.....	27
1.3.3 Zákaz táboření ve VZCHÚ	28
1.3.4 Shrnutí.....	31
1.4 Dopady bivakování na přírodu	32
1.4.1 Dopady kempování v kontextu zahraničních výzkumů.....	33
1.4.2 Posuzování dopadů bivakování v kontextu ČR.....	35
1.5 Junák a vztah k přírodě	37
1.5.1 Vznik a historie skautingu.....	38
1.5.2 Skautská výchovná metoda	39
1.5.3 Výchovné prostředky Junáka.....	40
1.5.4 Současný vztah Junáka k přírodě	41
2 EMPIRICKÁ ČÁST	42
2.1 Úvod.....	42
2.2 Výzkumné metody a volba informantů	44
2.3 Vstup a pobyt v terénu	49
2.4 Bivakující subjekt	54
2.5 Diskuze.....	63

ZÁVĚR.....	66
LITERATURA.....	69
Seznam použité literatury	69
Dokumenty a metodické materiály.....	72
Internetové zdroje	73
PŘÍLOHY.....	74
Seznam příloh	74
Příloha P1: Obrazová příloha	75
Příloha P2: Projekt diplomové práce.....	77

ÚVOD

Územní ochrana přírody a krajiny je jedním z nejstarších a dosud velmi rozšířeným nástrojem na ochranu životního prostředí. V České republice můžeme sledovat historii chráněných území od středověku. Dosud na našem území vznikl nespočet chráněných oblastí, které jsou v současnosti definovány zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a dále děleny na ochranu obecnou a zvláštní. Do zvláštní územní ochrany spadají národní parky a chráněné krajinné oblasti, souhrnně velkoplošná zvláště chráněná území, dále jen VZCHÚ. Jak název napovídá, tato ochrana se vztahuje na konkrétní území, která jsou významná svou přírodovědeckou či estetickou hodnotou. Právě hodnota těchto území přitahuje návštěvníky, pro něž je trávení volného času v chráněných oblastech způsobem rekreace. Vznik nových typů rekreačních aktivit a vzrůstající počet návštěvníků má i vzrůstající dopady na přírodu. Z toho důvodu se tyto aktivity stále více objevují v hledáčku ochranářů, kteří v zájmu ochrany přírody usilují o jejich monitoring a různé regulace. Logicky se tak tyto zájmy ochrany přírody a rekreace mnohdy dostávají do konfliktu. Do konfliktu však často vstupují například i místní obyvatelé či rekreatanti mezi sebou navzájem. Územní ochrana a ochrana životního prostředí obecně představuje širokou síť vztahů a zájmů, které není vždy snadné mezi sebou vybalancovat, s čímž se studenti katedry Sociální a kulturní ekologie běžně setkávají při terénních praxích pořádaných katedrou právě na území chráněných oblastí.

Územní ochrana přírody zároveň představuje specifickou technologii vládnutí přírodním v podobě institucionální sítě přírodovědného vědění, nevládních organizací a státní správy, která dohromady reguluje chráněné oblasti. Tato technologie vládnutí skrze systém zákazů, povolení, ekologické výchovy apod. produkuje subjekty – návštěvníky chráněných oblastí ve smyslu, jak by se měli v chráněných oblastech i mimo ně chovat – tedy ochranářské a ekologicky uvědomělé subjekty. V této práci se budu zaměřovat na subjekty, které se pohybují v chráněných oblastech, jsou ekologicky uvědomělé, ale zároveň se od ochranářského subjektu formovaného ochranářskými regulemi a osvětou v něčem liší. Takovými návštěvníky – subjekty, které se v chráněných oblastech pohybují, jsou čundráci neboli bivakující, jak je dále v této práci budu nazývat. Oproti dalším skupinám návštěvníků jsou bivakující relativně marginální skupinou, avšak neméně zajímavou a poměrně specifickou. Pro bivakující jsou specifické zejména jejich praktiky v podobě nocování ve volné přírodě a spoléhání se více na vlastní dovednosti a vybavení

než na v chráněných oblastech běžně dostupnou turistickou infrastrukturu. Dalším specifickým bivačujících je také jejich vztah k přírodě, který je dán právě i poněkud nevšedním způsobem trávením času v ní. Vzhledem ke specifickým praktikám bivačujících a k jejich rekreačnímu, výchovnému a ekologickému vztahu, který mohou k přírodě zaujímat, představují vhodné aktéry pro výzkumný problém této práce, kterým je vztah mezi „ochranářským subjektem“ a ostatními subjekty, které se v chráněných oblastech pohybují, a které se od ochranářského subjektu v něčem liší, i když o přírodu jim jde rovněž. Konkrétně mne zajímá vztah „ochranářského subjektu“, jak ho vymezují návštěvní řady VZCHÚ a Zákon o ochraně přírody a krajiny, s „bivačujícím subjektem“ utvářeným pobytem v přírodě či skautskou výchovou. Výzkumný problém blíže vymezují výzkumné otázky:

- Jak se subjektivita aktérů utváří při bivačování ve VZCHÚ?
- Do jakých konfliktů a jiných typů vztahů mezi sebou, s přírodou a ochranářskými regulacemi se aktéři dostávají při bivačování?
- Jakým způsobem aktéři ospravedlňují/argumentují své jednání?

Byť se tato práce přímo nezaměřuje na konflikt mezi bivačujícími a ochranou přírody, může přispět k pochopení takového konfliktu a jeho kontextu, a to nejen v případě bivačujících. V neposlední řadě jsem zvolila bivačování jako téma této práce na základě své osobní zkušenosti dané členstvím ve skautském oddíle od svých 9 let dosud. Jednou z aktivit, kterých jsem se se členy svého skautského oddílu účastnila a nyní z časových důvodů již jen výjimečně účastním, je právě bivačování.

Práce je strukturována na dvě hlavní části – část teoretickou a část empirickou. Teoretická část zasazuje téma do širšího kontextu, představuje autory a literaturu zabývající se obdobným tématem, a vymezuje základní pojmy a teorie. Vzhledem k pojetí této práce z antropologického hlediska a etnografickému výzkumu v empirické části představuje první kapitola ochranu přírody jakožto předmět zájmu antropologických výzkumů. Dále se podrobněji věnuje posunu přírody do sféry vládnutí v kontextu Foucaultova konceptu governmentality a z něho vycházejícího konceptu ecogovernmentality, představuje vybrané antropologické výzkumy, které se konceptu ecogovernmentality a utváření ekologických subjektů věnují. Druhá kapitola je věnována Foucaultovu pojetí subjektivity a vybraným etnografickým výzkumům, které z Foucaultova pojetí subjektivity vychází a zároveň se zaměřují na subjektivitu ve vztahu

k ochraně přírody. Třetí kapitola věnovaná táboření v chráněných oblastech z hlediska práva představuje určitý projev ecogovernmentality vztahující se právě k bivakování. Pro zasazení ochranných regulí do širšího kontextu je další kapitola zaměřena na dopady bivakování na přírodu. Vzhledem ke skautskému „backgroundu“ poloviny mých informantů je závěrečná kapitola teoretické části věnována vztahu Junáka k přírodě, jeho historickým kořenům, hodnotám a výchovným metodám. Následuje empirická část, která je věnována etnografickému výzkumu bivakujících. První kapitola empirické části je věnována výzkumné metodě a volbě informantů. Další kapitola se zaměřuje na vstup a pobyt v terénu, zjednodušeně na to, s čím jsem se jako výzkumník před vstupem a při pobytu v terénu potýkala. Třetí kapitola je věnována bivakujícími subjektu, jeho vztahu k ochrannému subjektu a zasazení dat z výzkumu do kontextu subjektivity a ecogovernmentality. Závěrem empirické části je diskuze, která je věnována zejména shrnutí předcházející kapitoly a zodpovězení výzkumných otázek.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Ecogovernmentality

1.1.1 Antropologie ochrany přírody

Ochranu přírody v ČR můžeme z hlediska práva sledovat již od středověku. První právní akty se spíše než ochrany přírody týkaly ochrany majetku před pytláctvím či krádežemi dřeva. Od 19. století, tedy období romantismu, pak můžeme vysledovat vzrůstající zájem o ochranu přírody z hlediska estetického, kulturního i vědeckého. V tomto období vznikají na území Čech první rezervace. Jako úplně první chráněná území vzniká Žofínský a Hojnovodský prales, jejichž vznik inicioval hrabě Jiří František August Buquoy. O něco později na popud knížete Jana Schwanzerberga vzniká rezervace Boubínský prales. „Motiv vyhlášení rezervací: ‚zachování přírody jako památky vzbuzující obdiv s cílem ponechání ji v dochovaném stavu‘ plně odpovídá dobovému vztahu k přírodě“ [Matoušek, 2010: 186]. Ve světovém měřítku představuje významný obrat v ochraně přírody období průmyslového rozmachu, technologického růstu a rozvoje, který propukl po 2. světové válce, kdy si společnost postupně začala uvědomovat i druhou, do té doby odvrácenou, stranu mince. Za jistý mezník této změny ve společnosti bývá považováno *Mlčící jaro* (1962) americké biologky Rachel Carson, která knihou upozornila především na rizika spojená s užíváním chemických látek jako je DDT. Pozornost veřejnosti také poutá vzrůstající počet environmentálních katastrof (např. Velký smog v Londýně nebo havárie chemiček v italském Sevesu a indickém Bhópálu). Jednotlivé katastrofy navíc přestávají mít izolovaný charakter a životní prostředí se stává ohroženým v globálním měřítku. Odborníci začínají upozorňovat na ztrátu biodiverzity, klimatické problémy či ubývání přírodních zdrojů. Známa zpráva Římského klubu *Meze růstu* (1972) spojovaná především se jmény manželů Meadowsových upozorňuje na samotné ohrožení existence lidstva stojícího před globální katastrofou v podobě vyčerpání přírodních zdrojů. Byť se tyto až apokalyptické vize nenaplnily, upozornily na významné problémy. Zatímco ve světě začíná být stále častěji skloňován pojem trvale udržitelný rozvoj, vzniká řada environmentálních hnutí a začíná řada na sebe navazujících konferencí o ochraně životního prostředí, v ČR vývoj ochrany přírody vlivem politického režimu výrazně ustrnul. „Prvním zákonem o ochraně přírody na našem území byl zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, který byl oproti současné právní úpravě z hlediska nástrojů ochrany přírody výrazně chudší. Upravoval pouze ochranu, kterou dnes označujeme jako zvláštní, a to

ochranu zvláště chráněných území a zvláště chráněných živočichů a rostlin“ [Borovičková; Havelková, 2005: 5]. V souladu s konzervačním přístupem v tomto období vzniká na našem území také první CHKO (v r. 1955 CHKO Český ráj) a NP (v r. 1963 NP KRNAP). Po r. 1990 začíná ČR usilovat o dohnání západního světa, a to i v oblasti ochrany přírody. Zákon č. 40/1956 Sb. je po dlouhé době bez výraznějších změn nahrazen zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který již vychází z ekosystémového přístupu ochrany přírody a zároveň začíná reflektovat i mezinárodní úmluvy na ochranu životního prostředí. „Zákon odráží to, že ochrana přírody a krajiny nespočívá jen v konzervaci, tedy ve snaze o zachování cenných území a vzácných druhů živočichů a rostlin v jejich současném stavu, ale i v opatřeních ke zlepšení jejich stavu. Zákon vychází z uplatnění ekosystémového přístupu – ochrana je zaměřená nikoliv izolovaně na jednotlivé části přírody, zejména druhy živočichů a rostlin, ale na ochranu ekosystému, jehož jsou tyto druhy součástí“ [Borovičková; Havelková, 2005: 5]. Konzervační přístup přesto do jisté míry stále přetrvává v územní ochraně, která je dále rozdělena na maloplošnou a velkoplošnou. Od r. 1990 byly dosud vyhlášeny tři národní parky, šest chráněných krajinných oblastí a nespočet dalších maloplošných chráněných území. Ochrana přírody a režim konzervace chráněných oblastí v ČR se do sféry vládnutí pod dohledem státu začíná výrazněji dostávat od druhé poloviny 20. století, od 90. let se do popředí dostává ekosystémový přístup a jednotlivé nařízení a vyhlášky více reflektují ochranu přírody v celosvětovém měřítku.

Takto rozsáhlá oblast celosvětového významu, jakou je ochrana životního prostředí, nemohla zůstat bez povšimnutí antropologů. Ochrana přírody se od ochrany jednotlivých druhů zvířat a rostlin rozšířila na ochranu biotopů a posléze celých ekosystémů, které mnohdy zahrnují i člověka. „Jak po roce 1970 chráněná území postupně expandovala, začalo být zjevné, že severoamerický model neobydlených národních parků nelze uplatnit celosvětově“ [Orlove; Brush, 1996: 334]. Provázanost vztahů mezi místními obyvateli a ochranou přírodních zdrojů si brzy začaly uvědomovat i instituce a nevládní organizace, které se v oblasti chráněných území angažují. „Kvůli rozšiřování chráněných oblastí do obydlených zón museli ochranáři přehodnotit pohled na jejich obyvatele, což vedlo především k tomu, že začali být považováni za potencionální participanty na ochraně přírody, spíše než za pytláky, nebo ničitele habitatu“ [Orlove; Brush, 1996: 331]. Zde vznikl prostor pro antropologii, jejímž předmětem zájmu se ve vztahu k chráněným územím zpočátku staly především lidské populace žijící na území nebo v blízkosti

chráněných oblastí. Antropologické metody totiž nabízí jedinečné možnosti při „... a) dokumentování místních znalostí a praktik, které mají vliv na výběr a pěstování různých druhů plodin a ochranu vzácných a ohrožených druhů v chráněných oblastech, a b) objasnění rozdílných pojmů a obav spojených s biodiverzitou, které zaujímají místní obyvatelé a mezinárodní ochranáři. Antropologové navíc působí v nevládních organizacích a mezinárodních agenturách, účastní se politických debat a vystupují jako advokáti a spojenci místních populací zemědělců a domorodých obyvatel“ [Orlove; Brush, 1996: 329]. Nezanedbatelnou úlohu domorodých obyvatel v ochraně přírody popisuje Arturo Escobar [1998] na roli černošských sociálních hnutí v tichomořské oblasti Kolumbie, která je díky svým bohatým přírodním zdrojům předmětem diskuzí a snah o zachování biodiverzity. Rostoucí migrace zemědělců a podnikatelů z vnitrozemí do pobřežní oblasti spolu s rozdílnou kulturní logikou, kterou s sebou tito aktéři přinášejí, má za důsledek viditelné ekologické a sociální dopady na oblast. Zatímco vláda pokračuje v konvenčních rozvojových plánech v podobě rozšiřování infrastruktury pro rozsáhlý příliv kapitálu a konvenčních opatření na ochranu přírody v podobě rozšiřování chráněných oblastí s malou nebo žádnou účastí místních komunit, místní sociální hnutí staví své zásady na klíčových otázkách identity, území, autonomie a rozvoje. Vztahy mezi kulturou, územím a přírodními zdroji tvoří centrální osu strategie budované jak v rámci sociálních hnutí, tak v jejich vyjednávání se státem. Domorodí aktivisté vytvořili důležitý politicko-ekologický rámec, který zahrnuje koncept území, biodiverzity, životních koridorů, místní ekonomiky a územní správy, a alternativního rozvoje. V tomto kontextu přišla kolumbijská sociální hnutí s podstatnými inovacemi, jednou z nich je definice „biodiverzity“ jakožto „území a kultury“, která zahrnuje celý region jako „regionální území etnických skupin“, tedy ekologickou a kulturní jednotku, jež je pracně konstruovaná skrze kulturní a ekonomické praktiky místních komunit. Výsledná politická ekologie je založena na komplexním pohledu na eko-kulturní dynamiku. Oproti tomu euroamerické pojetí ochrany přírody, které stojí zejména na principu konzervace přírody bez zásahů člověka, tento komplexní pohled, kdy jsou domorodí obyvatelé zároveň účastníky ekosystému, postrádá. Na význam místních obyvatel upozorňuje i *Agenda 21*, jeden z významných dokumentů vzešlých ze Summitu Země v Riu de Janeiro v r. 1992 upozorňující na tzv. *major groups*, tedy skupiny, které je důležité zapojit do rozhodovacích procesů a celkově participaci na ochraně životního prostředí.¹ Do praxe tuto ideu často pomáhají převést právě antropologové, kteří

¹ Ženy, Děti a mládež, Domorodí obyvatelé, Nevládní organizace, Místní úřady, Pracující a odbory,

vystupují jako „... kulturní zprostředkovatelé, zveřejňují rozhovory s obyvateli chráněných území, vystupují jako svědkové v soudních věcech, ve kterých je rozhodováno o nárocích domorodců na půdu. V akademických i advokačních rolích antropologové silně argumentují za účast místních obyvatel na plánování a řízení chráněných území“ [Orlove; Brush, 1996: 334]. Tato zprostředkovatelská a advokační role antropologů je dána jistými charakteristikami antropologie, vědní disciplíny, která se od svého vzniku zabývá studiem jiných kultur, a to pokud možno v co nejvzdálenějších a těžko dostupných oblastech. Byť je tato tradice výzkumů ve vzdálených oblastech svým způsobem již překonaná a současná antropologie se takzvaně „vrátila domů“, zaměřuje se tedy i na zkoumání vlastních kultur, počátky antropologie zaměřené na výzkumy exotických kultur daly vzniknout specifickým přístupům a metodám, jež jsou dle Orlova a Brushe [1996] vhodné zvláště pro studium chráněných oblastí. Jmenujme například „závazek dlouhodobých terénních výzkumů v relativně izolovaných oblastech, v nichž jsou chráněné oblasti zakládány; příklon k biologii založený na čtyřech oblastech studia;² ochota studovat nejen místní obyvatele, ale i pracovníky chráněných oblastí, mezinárodní ochranáře, biology, vládní úředníky a pracovníky nevládních organizací. Navíc se environmentalismus samotný stal předmětem studia antropologů, kteří se zajímají o diskurz, ideologii a postmodernismus“ [Orlove; Brush, 1996: 334].

1.1.2 Vládnutí přírodním

Možné ohrožení lidstva ekologickou krizí společně s potřebou ochrany životního prostředí se dostává do obecného povědomí v celosvětovém měřítku. Spolu s tímto povědomím se ve větší míře začala rozvíjet i konzervace přírody a ochránářství. Chráněná území začala být spravována prostřednictvím centralizovaných nástrojů a moderních forem regulace v podobě statických měření a byrokratické správy. Příroda se skrze režim ochrany postupně stala předmětem vládnutí, byla tzv. governmentalizovaná. Governmentality je koncept Michela Foucaulta, který můžeme přeložit jako režim vládnutí. Foucault tento koncept zkoumal mimo jiné z historického hlediska; čemu všemu se v průběhu dějin začalo vládnout. Foucault se zaměřuje zejména na moderní režim vládnutí, který se

Podnikání, obchod a průmysl, Vědecká a technická obec, Zemědělci (viz *Agenda 21: report of the United Nations Conference on Environment and Development Rio de Janeiro, 3-14 June 1992*. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky, 1998. ISBN 8072120395).

² Jedná se o rozdělení antropologie na čtyři základní oblasti: fyzickou antropologii, kulturní a sociální antropologii, lingvistickou antropologii a archeologii, které vzniklo v USA pod vlivem Franze Boase.

postupně rozšiřuje na další oblasti, a způsob, jak jim vládnout. Poukazuje například na vznik institucí, jako jsou školy, manufaktury, armády atd. v průběhu 17. a 18. století. Režim vládnutí začal postupně pronikat do domácností či klášterů a dal tak vzniknout řadě institucí. Vznik těchto institucí lze pochopit pouze na základě rozvoje velkých administrativních monarchií v momentě, kdy začalo být velice důležité umět řídit populaci. Foucault [Sharma; Gupta, 2006] se nezabýval pouze tím, čemu se začalo vládnout, ale také komu. Techniky vládnutí jsou dle Foucaulta mnohostranné a mají dopad na velké množství různých lidí od hlavy rodiny, přes představeného kláštera či učitele až po žáka. Governmentality zahrnuje techniky a strategie vládnutí, prostřednictvím kterých jsou subjekty ovládány, tím i utvářeny tak, aby naplňovaly cíle vlády a chovaly se podle vládních politik. V tomto konceptu se střetávají a prolínají jak technologie vládnutí, tak technologie sebe (subjektu). Od 19. století se skrze vznik chráněných oblastí a konzervační model ochrany přírody s vyloučením člověka postupně do sféry vládnutí dostává i příroda. Ve 2. polovině 20. stol. stoupá role odborníků, kteří upozorňují na rostoucí degradaci životního prostředí a vytváří specifický diskurz, v rámci kterého vznikají koncepty, jako je biodiverzita, klimatické problémy či ubývání přírodních zdrojů. S narůstajícím počtem alarmujících zpráv a vzrůstající rolí přírodovědců se příroda dostává do sféry vládnutí v globálním měřítku a rodí se samostatný koncept ecogovernmentality. Konceptem ecogovernmentality se zabývá řada autorů, kteří ji na základě svých výzkumů popisují v různých lokálních, kulturních a sociálních kontextech. Řada těchto výzkumů se zaměřuje na chráněné oblasti, na jejichž území žijí domorodí obyvatelé, viz výše např. Arturo Escobar [1998] a jeho výzkum černošských sociálních hnutí v Kolumbii. Tyto výzkumy často popisují marné snahy o zapojení obyvatel chráněných území do participace na jejich ochraně. Přes veškerá úsilí tyto snahy mnohdy selhávají, neboť bojují s organizační a komunikační neslučitelností mezi místním obyvatelstvem a ochranáři [Orlove; Brush, 1996]. „Za prvé existuje organizační neslučitelnost mezi centralizovanými, byrokratickými strukturami státních agentur, mezinárodními ochranářskými organizacemi a nevládními organizacemi na jedné straně a více decentralizovanými modely místního obyvatelstva. Zadruhé existují komunikační neslučitelnosti mezi místním obyvatelstvem a ochránci, které vycházejí z rozdílů mezi národními a menšinovými jazyky nebo z propasti mezi nastavením ekologických, ekonomických a sociálních kategorií“ [Orlove; Brush, 1996: 338].

Arun Agrawal [2005] používá označení ecogovernmentality pro svůj koncepční rámec studia environmentální politiky, moci/vědění, institucí a subjektivity. Agrawal se věnuje environmentální politice na příkladu indické chráněné oblasti *Kumaon*, na které sleduje proměny vlády přírodním v průběhu posledních 150 let. Popisuje postupný vývoj implementace předpisů na ochranu přírody. Počáteční toleranci k určité míře přestupků ze strany domorodců postupně vystřídala přísnější kontrola dodržování předpisů, vymáhání a rozdělování půdy. I přes přísnější kontroly a restrikce domorodci dále tvrdohlavě pokračovali ve svých běžných činnostech. Reakcí správy chráněného území byla reklasifikace současných předpisů, zavádění nových předpisů a jejich přísnější implementace, což představovalo bezprecedentní vniknutí do každodenního života domorodců, které domorodci nemohli trpět. Následovala řada nepokojů v podobě zapalování pralesa ze strany domorodců. Správa chráněného území prošla po této zkušenosti další proměnou. Domorodí obyvatelé začali být více začleňováni do spolupráce na ochraně životního prostředí a byla jim dána vlastní kontrola nad správou území. Tato transformace byla možná díky decentralizaci regulací na jednotlivé lokality, často prostřednictvím zavedení ochrany určité oblasti, za kterou se stala zodpovědná místní komunita. „Úspěch decentralizovaných přístupů ke správě životního prostředí závisí na současném zavedení tří strategií: vytvoření governmentalizovaných lokalit, které mohou provádět regulaci v jednotlivých oblastech, otevření územních a administrativních prostor, ve kterých mohou fungovat nové regulační komunity a produkce environmentálních subjektů, jejichž myšlení a jednání se vztahuje k životnímu prostředí“ [Agrawal, 2005: 14]. Agrawal [2005] poukazuje na úzké propojení tří pojmů - politika, instituce a identita - které při studiu politiky životního prostředí, a už vůbec ne při jejím zavádění do praxe, nelze vnímat odděleně.

Další velké téma, kterému se Agrawal [2005] věnuje, je způsob, jakým je příroda v současnosti reprezentována. „V dnešní době je nemožné mluvit například o lesech bez odkazování na jejich rozlohu, funkce, hustotu a ekosystémové charakteristiky. To, že můžeme mluvit o lesích skrze odkazování na tyto vlastnosti, se stalo možným po reprezentačních inovacích v polovině devatenáctého století. Tyto formy reprezentace lesa ve statistických termínech, které vznikly v devatenáctém století, odkazují na současné technologie vládnutí, které zahrnují komunity a místní obyvatele jako partnery státních úředníků“ [Agrawal, 2005: 30]. „Indické lesy by byly nejen neznámé bez statistických reprezentací, ale tato reprezentace pomohla vytvořit samotnou kategorii indických lesů.

Jejich rozloha, hodnota, role, význam, a místo v národní ekonomice; poptávka po jejich ochraně a správě; a obavy o účincích lidských zásahů nelze dostatečně ocenit v nepřítomnosti čísel a použití čísel reprezentuje sociální fakt“ [Agrawal, 2005: 33]. I když se tedy podaří zapojit místní komunity do spolupráce na ochraně prostředí, často pro další hlubší spolupráci zůstává překážkou komunikační bariéra. Zatímco environmentální politika používá při obraně svých cílů statistické argumenty, argumenty místních obyvatel nejsou tak jasné a statisticky podložené, a tak mohou velice těžko konkurovat statisticky podloženým argumentům. „...subjektivní vlivy individuálních preferencí a předpojatostí neměly místo v systematické a racionální vládě lesů“ [Agrawal, 2005: 61]. Změna pohledu lidí na přírodu, zavedení nového jazyka, skrze který si ji představují, statické zprávy, propojení mezi věděním a vládnutím, to vše vedlo k vytvoření nové generace ochranářů, kteří mají víru a důvěru v technologie vládnutí, jejichž jsou součástí [Agrawal, 2005]. „Čím více se však zdá příroda být ohroženou, a čím více lidé zasahují, aby ji ochránili, tím těžší je pro přírodu přežít ve sféře oddělené od lidí. Pečlivé kalkulace ze strany státu a komunity přeměnily přírodu na životní prostředí. Romantické oceňování přírody jako místa pro útek od lidské činnosti bylo postupně odsouzeno k tomu, že lidé sami museli začít jednat, aby přírodu ochránili“ [Agrawal, 2005: 66].

Různým reprezentacím přírody a odlišnostem mezi aktéry, kteří se v politice životního prostředí angažují, se věnuje i Arturo Escobar [1998], jenž tyto reprezentace popisuje na příkladu biodiverzity, jakožto diskurzivního vynálezu nedávné doby. „Tento diskurz vytváří komplexní síť aktérů od mezinárodních organizací a nevládních organizací bohatého severu po vědce, průzkumníky, místní komunity a sociální hnutí. Tato síť se skládá z rozmanitých biokulturních perspektiv a politických zájmů“ [Escobar, 1998: 53]. Podle Escobara [1998] biodiverzita představuje narativní diskurz, který přispívá ke konstrukci dalších jednotlivých diskurzů. „Tento proces překládá složitost světa na jednoduché příběhy ohrožení a možných řešení. Cílem bylo vytvořit stabilní síť pro pohyb objektů, zdrojů, znalostí a materiálů“ [Escobar, 1998: 56]. Biodiverzita vedla podle Escobara [1998] k rostoucímu institucionálnímu uspořádání, které systematicky organizuje tvorbu znalostí a typů moci a propojuje je prostřednictvím konkrétních strategií a programů. „Mezinárodní instituce, nevládní organizace bohatého severu, botanické zahrady, univerzity a výzkumné ústavy v prvním a třetím světě, farmaceutické společnosti a široká škála odborníků, ti všichni zaujímají dominantní místo v diskurzivní síti biodiverzity. Pravdy, které prochází touto sítí, jsou přeměněny a znovu zapsány do jiných

konstelací znalostí a moci. Někdy odolávají, jindy jsou rozvráceny, nebo znovu vytvářeny, aby sloužily jiným účelům... Síť se neustále mění ve světle překladů, přenosů a zprostředkování, která se objevují mezi a napříč jednotlivými místy“ [Escobar, 1998: 56].

Tuto komplikovanou síť, ve které se angažují a střetávají různé zájmy, popisuje ve své knize *Conservation is our Government Now: The Politics of Ecology in Papua New Guinea* (2006) také Paige West. V tomto etnografickém výzkumu se West [2006] zaměřuje na dopady, které má ochrana přírody na Papui-Nové Guineji, konkrétně projekt za zachování biodiverzity realizovaný v letech 1994 – 1999 v oblasti Crater Mountain Wildlife Area, a popisuje interakce mezi realizátory projektu a lidmi *Gimi*, kteří v této oblasti žijí. West [2006] mimo jiné poukazuje na společenskou moc vědeckých pracovníků. Moc, která jim umožňuje přijít na místo jiné kultury a přejmenovat ho z *Bopoyana* na *Crater Mountain* a která jim dává určitý předpoklad nadřazenosti v tom, jak chápat a spravovat určité místo, byť tuto moc uplatňují s dobrým úmyslem. To je vidět například na ochraně vzácných ptáků, kteří jsou pro tuto oblast Papui-Nové Guineji typičtí, a na předpokladu vědeckých pracovníků, že ptáci byli ohroženi, protože nebyli nijak chráněni. Proto se musí místním obyvatelům ukázat, jak ptáky chránit, jinak by svou činností, jako je obhospodařování zahrad a lov v lese, ptáky ohrozili. Podobně jako Agrawal [2005] ve své etnografii o chráněné oblasti *Kumaon* v Indii poukazuje West [2006] na předpoklad vědecké kultury, že místní obyvatelé jsou hrozbou pro prostředí spíše než jeho součástí, byť žijí s chráněnými druhy ve stejném prostředí po tisíce let. A stejně jako Orlove a Brush [1996] dokumentuje i West [2006] výrazné komunikační neslučitelnosti mezi vědeckými pracovníky a místními obyvateli *Gimi*. Zatímco vědečtí pracovníci očekávali větší zájem o ochranu přírody ze strany *Gimi*, pokud se naučí oceňovat biodiverzitu jako ekonomický zdroj, *Gimi* naopak výměnou za půdu očekávali získání výhod, jako je přístup ke zdravotní péči a technologiím. West [2006] ukazuje, jak je každý aspekt chráněné oblasti *Crater Mountain*, včetně úvah o místě, prostředí a společnosti, utvářen společensky a vytvořený změnou konfigurací myšlenek, akcí a hmotných vztahů.

Všichni výše uvedení autoři³ se v mnohých ohledech prolínají a poukazují na podobné nezamýšlené důsledky ochrany životního prostředí spojené především s chápáním přírody ve smyslu něčeho měřitelného, co lze popsat statistickými pojmy a chránit skrze

³ Arun Agrawal; Benjamin S. Orlove a Stephen B. Brush; Arturo Escobar; Paige West

institucionalizovaná a jasně ohraničená území s danými předpisy, a pragmatickými programy na ochranu životního prostředí. To se dotýká složité sítě různých aktérů na lokální i globální úrovni, mezi kterými existují vzájemná nepochopení způsobená například komunikačními bariérami nebo pohlížením na místní komunity a různé marginalizované skupiny jako na překážku ochrany životního prostředí. Výše uvedení autoři zasazují tuto problematiku do kontextu politiky, institucí a identit a poukazují na úzkou provázanost těchto pojmů. Escobar [1998] hovoří především o složité síti aktérů, kteří se v ochraně životního prostředí angažují, dále o tom, jak vytváří tyto aktéři dominantní diskurz a reprezentace přírody. Agrawal [2005] se těmto reprezentacím věnuje konkrétněji. Poukazuje na dominanci používání statistických termínů a kategorizaci přírody dle jejích funkcí, hodnoty, rozlohy apod. Na svém výzkumu v indické chráněné oblasti *Kumaon* pak popisuje, jaké důsledky mají tyto reprezentace pro ochranu přírody v praxi. Podobně popisuje i West [2006] na výzkumu v chráněné oblasti *Crater Mountain* diametrální odlišnost těchto dominantních reprezentací, kterými disponují vědečtí pracovníci, s reprezentacemi domorodých obyvatel. Orlove a Brush [1996] poukazují, že tyto odlišnosti pramení jak z jazykových, tak především z myšlenkových bariér v podobě nastavení zcela odlišných ekologických, ekonomických a sociálních kategorií, ale i odlišných typů správy, kdy správa chráněného území zpravidla představuje byrokratický a vysoce centralizovaný model, zatímco místní obyvatelé častěji žijí v decentralizovaných modelech. Nezamýšlenými důsledky těchto odlišností jsou mnohdy spory mezi správou chráněného území a místními obyvateli, jež mohou vést například až k ostentativnímu ničení přírody ze strany místních obyvatel v reakci na represe ze strany správy chráněného území, viz zapalování pralesa v *Kumaonu*. Dopadů, které má dominantní reprezentace ochrany přírody v podobě byrokratické a centralizované správy chráněných oblastí na místní obyvatele, můžeme samozřejmě jmenovat více. Od změny ve výrobě tradičních produktů pro vlastní potřebu na komerční výrobu pro potěchu turistů a vlastní obživu, po změny v hospodaření, stravování, náboženství atd. To vše má dopad nejen na místní obyvatele, ale i přírodu samotnou.

1.1.3 Ekologický subjekt

Ecogovernmentality představuje červenou nit, která se prolíná všemi výše uvedenými výzkumy, není však tím jediným, co tyto výzkumy spojuje. Všichni výše uvedení autoři své výzkumy zaměřují na chráněné oblasti mimo euroamerickou oblast, viz např. Agrawal [2005] a výzkum v indickém *Kumaonu* nebo West [2006] a výzkum na

Papui-Nové Guineji v *Crater Mountain*, na území, jež jsou obývaná domorodými obyvateli. Pro euroamerický model je typická představa neobydlených chráněných oblastí, kde je příroda zakonzervována a maximálně chráněna před zásahy člověka. V ideálním euroamerickém modelu se člověk v chráněném území vyskytuje pouze po krátký čas, a to pouze za podmínek vytyčených přírodovědci, například pouze po ohraničených trasách či v určitých ohraničených obdobích. Předmětem této práce je území ČR, konkrétně národní parky a chráněné krajinné oblasti (dále jen velkoplošná zvláště chráněná území, zkráceně VZCHÚ), na rozdíl od výše uvedených výzkumů se bude tato práce zaměřovat právě na euroamerický model neobydlených chráněných oblastí. I v tomto modelu ochrany přírody se člověk v chráněných oblastech pohybuje, i když zpravidla pouze jako krátkodobý návštěvník. Zatímco se tedy výše uvedené výzkumy zaměřují na domorodé obyvatele a jejich začlenění do spolupráce na ochraně území, ve kterém žijí a jež si nárokují, předmětem zájmu této práce jsou krátkodobí návštěvníci, kteří jsou z pobytu v chráněném území a spolupráce na jeho ochraně do velké míry vyloučeni. Tato omezení pobytu v chráněných oblastech představují technologie vládnutí, prostřednictvím kterých jsou ovládnány a utvářeny subjekty, v tomto případě návštěvníci chráněných oblastí. Subjekty jsou ovládnány a utvářeny tak, aby naplňovaly cíle vlády a chovaly se podle vládních politik, tedy v tomto případě, aby naplňovali cíle konzervačního modelu ochrany přírody. Pro tuto práci je na konceptu ecogovernmentality podstatné právě utváření technologie sebe skrze technologie vládnutí, a to jak jsou subjekty těmito technologiemi vládnutí utvářeny. Určité techniky vládnutí přírodě skrze režim ochrany a střety technologií vládnutí s technologiemi sebe jsou patrné i na antropologických výzkumech popsaných výše. Na rozdíl od domorodých obyvatel se však subjektivita krátkodobých návštěvníků tvaruje právě pouze skrze tyto krátkodobé pobyty a větší míru vyloučení člověka z chráněných oblastí. Příznačné rovněž je, že dominantní technologie vládnutí plodí dominantní podoby subjektu. Hodnoty, názory a přesvědčení vládnoucí třídy jsou přejímány většinou jako univerzální a přirozená norma. Nicméně subjekty se mohou vládnutí taktéž vzdalovat a formovat se jinak [Kuřík: 2016]. V případě ecogovernmentality může být dominantní technologií vládnutí přírodnímu například diskurz biodiverzity, jak ho popisuje Arturo Escobar [1998]. Tato dominantní podoba vládnutí plodí dominantní podoby eko-subjektu, jako jsou mezinárodní organizace, nevládní organizace, univerzity a vědečtí pracovníci či sociální hnutí, která diskurz biodiverzity přejímají. Dominantní podoba vládnutí disponuje takovými technikami a strategiemi vládnutí, díky kterým dokáže ovládat a utvářet i subjekty, které jí jsou na první pohled více než vzdálené. „Různé

formy regulace a postupy, kterými se na nich lidé podílejí, jsou základem pro utváření ekosubjektů“ [Agrawal, 2005: 23]. Agrawal [2005] ve svém výzkumu chráněné oblasti *Kumaon* popisuje, jak se od doby, co mají místní obyvatelé možnost vyjádřit své stížnosti skrze formální institucionální mechanismy, snížila pravděpodobnost, že by místní obyvatelé vyjadřovali svou nespokojenost například tím, že by vyšli protestovat do ulic nebo začali zakládat lesní požáry. Poté, co začali být místní obyvatelé přímo zapojováni do ochrany přírody za pomoci státních úředníků, začala řada z nich sama mluvit o významu regulací a prosazování práv ve prospěch ochrany lesů. Moc, jak je praktikována v ovládané lokalitě a regulované komunitě, proměňuje subjekty tak, že mění jejich názor na životní prostředí a jejich místo v něm. Ovšem, jak bylo zmíněno výše, ne vždy musí být subjekty utvářeny dominantní formou vládnutí, ale mohou se od ní i vzdalovat, vykazovat různou formu rezistence a nabývat různých forem. Nedá se však říci, že by subjekty vždy buď zcela podléhaly dominantní formě vládnutí, nebo byly naopak vůči ní v opozici. Jeden subjekt může v určitých ohledech podléhat technologiím vládnutí a zároveň se od nich v jiných ohledech vzdalovat, může tak nabývat rozličných forem.

Nové technologie vládnutí, jako je ecogovernmentality, přináší i nové formy subjektů. Agrawal [2005] používá termín *environmental subjects* k označení všech subjektů, které se starají o životní prostředí. V rámci tématu této práce je možné rozlišit celou řadu různých ekologických subjektů. V kontextu práce považuji za důležité rozdělení pouze na dva základní ekologické subjekty, přičemž předmětem mého zájmu i předmět výzkumné části bude pouze jeden z nich. První je ochránářský subjekt, který představuje dominantní formu ekologického subjektu a disponuje i patřičnými ochránářskými technologiemi vládnutí a sebe sama. V chráněných oblastech se zároveň pohybuje celá řada dalších ekologických subjektů, které jsou v ochraně přírody taktéž zainteresovány, ale od ochránářského subjektu se liší, byť jím mohou být do větší či menší míry ovlivňovány a utvářeny. Jedním z mnoha těchto ekologických subjektů je bivakující subjekt. Tedy subjekt, který i přes zákaz táboření v chráněných oblastech tuto aktivitu vykonává, čímž se liší od dominantního ochránářského subjektu, vzdaluje se tak dominantní technologii vládnutí přírodnímu. Právě tento bivakující subjekt a jeho odchylky od dominantního ochránářského subjektu, ale i etické odchylky v rámci bivakujícího subjektu samého, jako ekologického subjektu, který má sám zájem na ochraně přírody, ale svým počínáním tuto ochranu narušuje, budou hlavním předmětem mého zájmu. Porozumění bivakujícímu subjektu může přispět k většímu porozumění ekologickým subjektům obecně a zároveň

zprostředkovat jiný pohled na chápání a ochranu přírody, než je právě dominantní ochranářský. Abychom však lépe porozuměli bivakujícím subjektu, je potřeba nejdříve porozumět subjektivitě a etickému utváření subjektu, na což bude zaměřena následující kapitola.

1.2 Subjektivita

1.2.1 Úvod

Úvodní část této práce je věnována konceptu ecogovernmentality, tomu, jak se příroda skrze konzervaci a ochranářství postupně dostala do sféry vládnutí. Ecogovernmentality se zároveň stala předmětem zájmu antropologie, neboť vládnutí přírodním má výrazný dopad na domorodé obyvatele chráněných oblastí. Domorodí obyvatelé byli historicky hlavním předmětem zájmu tradiční antropologie. Byť se novodobá antropologie rozšířila do nespočtu dalších směrů, tento zájem o vzdálené kultury v ní dodnes přetrvává. Protože je téma práce zaměřeno pouze na kontext ČR, zapadá do euroamerického modelu chráněných oblastí, čímž se od výzkumů představených v předcházející kapitole liší. Téma práce není zaměřeno na domorodé obyvatele chráněných oblastí, ale pouze na jejich krátkodobé návštěvníky, konkrétně na bivakující. Jak bylo naznačeno v předchozí kapitole, vládnutí přírodním probíhá skrze technologie vládnutí, jejichž projevem mohou být různé regulace, ale třeba i užívání určitého diskurzu spočívajícího například v popisování přírody ve statistických pojmech. Skrze tyto technologie vládnutí přírodním jsou ovládány a tvarovány subjekty, které se v přírodě pohybují, ať už to jsou domorodí obyvatelé nebo krátkodobí návštěvníci chráněných oblastí. Ecogovernmentality v kontextu euroamerického modelu ochrany přírody, ve kterém se v chráněných oblastech pohybují pouze krátkodobí návštěvníci, představuje určitý střet ochrany přírody s rekreačními aktivitami. Hlavním důvodem a cílem pro krátkodobou návštěvu chráněné oblasti je zpravidla určitý typ rekreační aktivity. Tento střet představuje spor dobra s dobrem, kdy stojí na jedné straně veřejný zájem ochrany přírody a krajiny, na druhé straně veřejný zájem využívání chráněných území pro rekreaci, což posiluje pozitivní vztah rekreatantů k přírodě. V českém kontextu, ve kterém je takový druh rekreačního vyžití velice rozšířený, nalezneme logicky i řadu výzkumů, které se tomuto střetu věnují, ať už se jedná o střet správ NP a CHKO s cyklisty, lyžaři, horolezci

apod.⁴ Výzkumy, které se zabývají takovým sporem, musí nutně zohlednit oba pohledy. Jak veřejný zájem ochrany přírody, tak veřejný zájem rekreace. Předmětem mého zájmu je však mnohem užší výsek této problematiky, a to primárně nikoliv střet mezi ochranou přírodou a rekreanty, ale střet, který se odehrává přímo v samotných rekreantech, v kontextu této práce konkrétně bivakujících. Bivakující aktivně vyhledávají pobyt v přírodě, a to i pobyt dlouhodobějšího charakteru, z čehož lze logicky usuzovat, že mají k přírodě pozitivní vztah, na druhou stranu však mohou tímto pobytem přírodu zároveň ničit. Hlavním předmětem zájmu této práce je subjektivita bivakujících, jakým způsobem se v ní projevuje tento kontrast a jak je utvářena skrze technologie vládnutí přírodním. Konkrétně mne bude zajímat vztah figury ochránářského a regulovaného subjektu – tak, jak ho vymezují dokumenty VZCHÚ, s vlastním subjektem bivakujících utvářeným pobyty v přírodě. Zjednodušeně mne zajímá chápání sebe sama jako milovníka a ochránce přírody, který ovšem přírodu zároveň narušuje svým pobytem v ní; jak mohou lidé přírodu současně milovat a ničit. Vše budu zkoumat prostřednictvím etnografického výzkumu, který bude zaměřen na samotné bivakující jako subjekty, v čemž mi bude nápomocno právě Foucaultovo pojetí subjektivity, které podrobněji osvětlím dále v této kapitole. Na následujících řádcích představím Foucaultovo pojetí slova „subjekt“ a především jeho pojetí subjektivity ve vztahu k moci a morálce. Pro ucelenější pohled na zasazení teorie subjektivity do výzkumu představím na závěr této kapitoly i několik vybraných antropologických výzkumů, které se subjektivitou a pojetím subjektu zabývají.

1.2.2 Foucaultovo pojetí subjektivity

Foucaultova dílo bývá někdy považována za historickou analýzu či za analýzu moci. Foucault „se vždy zajímal o způsob, jakým v naší kultuře rozumějí lidské bytosti samy sobě. Nejprve se snažil poznat, jak se západní civilizace pokoušela uchopit a dát smysl tomu, co bylo na lidských bytostech radikálně „jiné“, a nyní obrátil svou pozornost k systémům porozumění sobě samému, ...“ [Dreyfus, Rabinow, 2002: 48]. Jak sám Foucault [1996] objasňuje v *Myšlení vnějšku*, předmětem jeho zájmu nebyla analýza

⁴ CHLAPEK, Jindřich; HUŠEK, Jiří a kol. Lyžování ve světle ochrany přírody. In *Ochrana přírody: časopis státní ochrany přírody*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2009. Vol. 1, 22-24. ISSN 1210-258x.
TIŠEROVÁ, Gabriela. *Škodí Jizerkám kolo-běžky? Spor dobra s dobrem - ochrana přírody vs. rekreační využití CHKO Jizerské hory na příkladu cyklistiky a běžeckého lyžování*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální a kulturní ekologie. Vedoucí práce Rynda, Ivan.
ŠKOPOVÁ, Kateřina. *Poškozování skalních tvarů vlivem lezecké činnosti*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, Sporty v přírodě. Vedoucí práce Vomáčko, Ladislav.

fenoménu moci ani položení základů takové analýzy. Jeho cílem bylo vypracovat historii různých způsobů, jimiž jsou v naší kultuře lidské bytosti přetvářeny v subjekty. „Když to shrneme, pokouší se Foucault vytvořit způsob analýzy těch kulturních praktik v naší kultuře, které byly nástrojem utváření moderního individua jako objektu i jako subjektu“ [Dreyfus, Rabinow, 2002: 194]. Pro teoretické ukotvení mého výzkumu je důležité především to, jak Foucault definuje slovo subjekt. Foucault definuje subjekt prostřednictvím dvou významů, a to „být podřízený někomu jinému skrze kontrolu a závislost, a být svázan se svou vlastní identitou prostřednictvím svědomí nebo sebepoznání“ [Foucault, 1996: 202]. Právě tato definice poukazuje na střet, který se odehrává v samotných bivačujících, a to střet figury „ochranářského subjektu“, která ve Foucaultově definici odpovídá „podřízení někomu jinému skrze kontrolu a závislost“, a střet „bivačujícího subjektu“, tedy „svázání s vlastní identitou prostřednictvím svědomí nebo sebepoznání“. Toto Foucaultovo pojetí subjektu objasňuje blíže střet, který se odehrává v samotných bivačujících.

1.2.3 Subjekt a technologie self

„Pojem subjekt má svůj původ v latině jako slovo *subiectus* - vyjadřuje podřízenost, subjekt je pod vedením někoho druhého. V tomto slova smyslu je termín možné chápat ve vztahu k teoriím moci. V nejobecnějším rámci je ‚subjekt‘ označení nějaké entity, která je odlišena od ostatních entit ‚objektů‘ a to na základě vztahu, který chápe subjekt jako jistou formu vnitřní integrity, pro kterou subjekty od ní odlišné nabývají formu objektu. Ve filosofické teorii je v základě subjekt případem jedinečného bytí. Taková bytost je definována vlastnostmi vědomí a zkušenosti. Lidský subjekt... disponuje schopností vyšší míry sebe-reflexe a jsou u něj předpokládány rozvinuté mentální schopnosti“ [Homola, 2014: 45]. Jak si je možné povšimnout, Foucault ve své definici subjektu čerpá jak z latinského slova *subiectus* ve smyslu podřízenosti, tak z pojetí subjektu jako jedinečné entity svázané se svou vlastní identitou.

Foucault se ve své tvorbě zabývá především různými mechanismy, jimiž jsou lidské bytosti přetvářeny v subjekty. Dle Foucaulta se lidská bytost stává subjektem v procesu objektivace, kterou rozlišuje na tři módy. „Prvním jsou různé způsoby zkoumání, které se pokoušejí dosáhnout statutu vědy;...“, což se projevuje například v disciplínách, jako je lingvistika, ekonomie či biologie. Druhý mód objektivace Foucault nazývá „praktikami dělení“, kdy je subjekt buď rozdělen uvnitř sebe sama, anebo je oddělen od ostatních. Třetí

mód představuje to, jak se člověk sám mění v subjekt, například jak se učí chápat sebe sama jako subjekt „sexuality“ [Foucault, 1996: 195 - 196]. Tyto tři mody objektivace se pojí ke třem tradičním problémům, kterými se Foucault ve svém díle zabýval: 1) Jaké vztahy máme k pravdě skrze vědecké poznání? 2) Jaké vztahy máme k ostatním skrze mocenské strategie a vztahy? 3) Jaké jsou vztahy mezi pravdou, mocí a self? [Martin; Gutman; Hutton, 1988]. Jak bylo již zmíněno výše, Foucault se zajímal o způsoby, jakými v naší kultuře rozumějí lidské bytosti samy sobě a jak toto poznání o sobě rozvíjíme skrze vědecké disciplíny, jako je ekonomie, biologie, psychiatrie, medicína a penologie. Podle Foucaulta představují tyto disciplíny specifické „hry pravdy“, které se vztahují ke specifickým technikám, skrze něž lidské bytosti rozumějí samy sobě. Foucault rozlišuje čtyři hlavní technologie: 1) technologii výroby, která nám umožňuje vyrábět, přetvářet nebo manipulovat s věcmi, 2) technologii znakových systémů, která nám umožňuje užívat znaků, symbolů nebo významů, 3) technologii moci, která určuje chování jednotlivců, dále jak podléhají určitým typům dominance a objektivace v subjekty, a za 4) technologii self, která umožňuje jednotlivcům samostatně nebo s pomocí jiných ovlivňovat určitý počet operací na svých vlastních tělech, duších, myšlenkách a způsobu bytí, aby přeměnily samy sebe za účelem dosažení určitého stavu štěstí, čistoty, moudrosti, dokonalosti nebo nesmrtelnosti. Žádná z těchto technologií nefunguje zcela samostatně a každá z nich je spjata s určitým typem dominance [Martin; Gutman; Hutton, 1988]. Foucault ve své práci věnuje ovšem nejvíce pozornosti posledním dvěma technologiím; technologii moci a technologii self. Tyto dvě technologie jsou významné i z hlediska výzkumu bivakujících, v nichž se střetává ochránářský a regulovaný subjekt, vliv zákona a zákonného chování, které odpovídá technologii moci, s vlastní subjektivitou bivakujících jako milovníků přírody, což odpovídá technologii self. Tyto technologie se střetávají uvnitř samotných bivakujících a skrze různé procesy ovlivňují jejich chování.

1.2.4 Subjektivita a moc

Foucaultova subjektivita je neodmyslitelně spjata s mocí a věděním. Přestože předmětem jeho zájmu není moc samotná, nýbrž subjekt, Foucault brzy odhalil, že subjekt je situován ve vztazích produkce a signifikace, stejně jako je situován ve velmi komplexních mocenských vztazích [Dreyfus, Rabinow, 2002]. Pojem moci souvisí především s druhým mode objektivace, s „praktikami dělení“. Foucault „praktiky dělení“ vysvětluje na rozlišení mezi normálním a deviantním subjektem. „Příkladem je šílenec a duševně zdravý člověk, nemocný a zdravý jedinec, zločinec a „slušný chlapec““

[Foucault, 1996: 196]. „Tato koncepce binárního, opozice normální x nenormální, je jednou ze základních mocenských strategií, které jsou charakteristické pro moderní myšlení, jež objektivizuje lidskou bytost jako člověka. Společenský mechanismus má za úkol napravovat deviantní chování a za tímto účelem aplikuje v rámci institucí, jako je vězeňství nebo psychiatrie, vědecké poznatky“ [Homola, 2014: 59]. „Moderní subjekt je na základě těchto mechanismů jednak svázán se svou vlastní identitou a zároveň se nachází v podřízeném postavení vůči systému mocenských vztahů, které jej definují“ [Homola, 2014: 60]. Dle Foucaulta „je to forma moci, která z jednotlivce činí subjekt“ [Foucault, 1996: 202] a „máme-li porozumět mocenským vztahům, je zase třeba analyzovat formy odporu, jakož i snahy, jejichž cílem je tyto vztahy rozpojit“ [Foucault, 1996: 200]. Foucault prosazuje analýzu moci nikoliv z pozice její vlastní interní racionality, nýbrž skrze antagonismus strategií [Dreyfus, Rabinow, 2002]. „Chceme-li například zjistit, co naše společnost míní rozumností, měli bychom zkoumat, co se děje v oblasti nerozumu. A stejně tak musíme analyzovat, co se odehrává v poli ilegality, abychom pochopili, co znamená, mluvíme-li o legalitě. Máme-li porozumět mocenským vztahům, je zase třeba analyzovat formy odporu, jakož i snahy, jejichž cílem je tyto vztahy rozpojit“ [ibid.]. Vztáhneme-li tuto myšlenku k předmětu této práce, pak výzkum subjektivity bivakujících a jejich z pohledu ochrany přírody nezákonného chování může přinést lepší pochopení vztahu mezi ochranou přírody a krajiny a lidmi, kteří mají rádi přírodu, přesto nedbají zákonů na její ochranu například tím, že bivakují ve VZCHÚ. Co je také důležité zmínit, že dle Foucaulta se mocenské vztahy „zjevně uplatňují nejen tam, kde se užívá násilí, nýbrž stejně tak i tam, kde se získává souhlas; žádný výkon moci se nemůže bez jednoho či druhého obejít, a často ani bez obojího současně“ [Dreyfus, Rabinow, 2002: 328]. „To, co definuje mocenský vztah, je ve skutečnosti způsob jednání, který na ostatní nepůsobí přímo a bezprostředně, nýbrž který působí na jejich vlastní jednání. Jednání působící na jednání, zasahující možná či skutečná jednání, přítomná či budoucí jednání“ [ibid.]. „Je to soubor jednání, působící na možná jednání: uplatňuje se v oblasti možného, anebo se vписuje do chování jednajících subjektů: podněcuje, ovlivňuje, odvádí, usnadňuje či ztěžuje, rozšiřuje či omezuje, činí více či méně pravděpodobným; v extrémním případě zabraňuje či zakazuje absolutně; nicméně vždy je to způsob jednání, působící na jednající subjekt či jednající subjekty, pokud jednájí anebo jsou schopny jednání“ [Dreyfus, Rabinow, 2002: 329]. Zákaz táboření ve VZCHÚ představuje například jistý typ mocenského vztahu, který působí na možné jednání bivakujících. Takovým možným jednáním může být respektování zákazu například proto, že se bivakující rozhodli nocovat v NP Šumava, který nabízí síť

nouzových nocovišť, nebo naopak tento zákaz z nějakých důvodů nerespektují, ať už z důvodu nedostupnosti nouzových nocovišť nebo ze zcela jiných důvodů. Ale například i to, zda se bivačující při porušování zákazu chovají nenápadně a ohleduplně, nebo se naopak odváží rozdělat oheň atd. Různé typy zákazů i povolení mohou vyvolat různá jednání, což může být samozřejmě ovlivňováno celou řadou vnějších podmínek a okolností.

1.2.5 Subjektivita a morálka

Foucaulta však nezajímá pouze to, jak je lidská bytost utvářena v subjekt skrze různé formy objektivace a moci, ale i způsoby, jakými jedinci chápou povinnosti, které jim jsou předepisovány [Dreyfus, Rabinow, 2002]. Těmito povinnostmi jsou chápány především povinnosti morální. „Morálkou“ rozumíme soubor hodnot a pravidel jednání, která jsou jedincům a skupinám předkládána prostřednictvím různých preskriptivních institucí, jimiž mohou být rodina, výchovná zařízení, církve atd.“ [Foucault, 2003: 36]. Tento soubor předpisů Foucault [2003] označuje jako „morální kodex“. „Avšak za ‚morálku‘ považujeme též skutečné chování jednotlivců, vztahující se k pravidlům a hodnotám, které jim jsou předkládány: označujeme tak způsob, jímž se více či méně úplně podrobují určité zásadě chování, jímž poslouchají určitý zákaz či předpis, nebo jim naopak vzdorují, jímž uznávají nebo opomíjejí určitý soubor hodnot; studium této stránky morálky musí stanovit, jakým způsobem a s jak velkými variacemi či mírou přestupků se jedinci či skupiny chovají s ohledem na jistý systém předpisů, jenž je v jejich kultuře výslovně či mlčky zaveden a jehož si jsou více či méně jasně vědomi“ [ibid.]. Tuto stránku morálky označuje Foucault [2003] jako „morálku chování“. Na jedné straně stojí pravidla chování, na druhé straně pak chování samotné, které je možné těmito pravidly poměřovat.

Foucault [2003] zavádí mezi tyto dvě roviny ještě třetí aspekt morálky, a to způsoby jakými subjekt ustanovuje sám sebe jako subjekt etiky. „...to jest způsob, jímž se má člověk sám ustavit jako morální subjekt, jednající s ohledem na prvky předpisů, z nichž se skládá daný kodex. V rámci daného kodexu jednání a vzhledem k určitému stanovenému typu jednání (které lze definovat stupněm jeho souladu či nesouladu s dotyčným kodexem) existují různé způsoby morálního ‚chování‘, různé způsoby, jimiž se může jednající jedinec projevat nejen jako pouhý vykonavatel, ale jako mravní subjekt tohoto jednání“ [Foucault, 2003: 37]. Foucault [2003] ve druhém dílu *Dějiny sexuality* tyto způsoby ustanovení sebe sama jakožto morálního subjektu objasňuje na příkladu manželské věrnosti.

Podle Foucaulta bude i v takto přísně vymezeném rámci existovat celá řada způsobů „jak být věrný“, tyto rozdílné způsoby věrnosti se mohou projevat v několika bodech. Jedním z těchto bodů je *způsob podrobení* „to jest toho, jak jedinec utváří svůj vztah k tomuto pravidlu a uznává pouto, které jej nutí prakticky je naplnit. Člověk může například dodržovat manželskou věrnost a podrobovat se předpisu, jenž ji nařizuje, protože se pokládá za součást společenské skupiny, která ji přijímá, která se k ní hrdě hlásí a mlčky v ní pokračuje v jako nabytém zvyku; ...“ [Foucault, 2003: 38]. „Možné rozdíly se objevují také v podobách *vypracování*, ve formách *etického úsilí*, které člověk vynakládá na sebe sama, a to nejen proto, aby přizpůsobil své chování danému pravidlu, ale ve snaze proměnit sám sebe v morální subjekt svého chování. Konečně další rozdíly se týkají toho, co bychom mohli nazvat *teleologii* mravního subjektu: daný skutek totiž není morální jen sám o sobě a své jedinečnosti; je morální též díky svým souvislostem a místu, které zaujímá v celku chování; ...“ [Foucault, 2003: 38-39]. Pokud odhlédneme od Foucaultova příkladu manželské věrnosti, můžeme tyto způsoby ustanovení sebe sama jako subjektu etiky aplikovat i na bivakující, kdy bude „morální kodex“ představovat soubor zákazů a pravidel spojených s bivakováním a chováním ve VZCHÚ. Bivakující mohou zaujímat různé způsoby morálního chování, jimiž se budou projevat jako morální subjekty. Bivakující mohou například jezdit každý rok bivakovat na jedno a totéž místo v první zóně VZCHÚ, protože má určitý význam pro jejich skupinu, jíž jsou součástí. Návštěva tohoto místa je pro ně tradicí, kterou sami nekladou do rozporu s „morálním kodexem“, v tomto případě zákazem táboření ve VZCHÚ. Jedná se o *způsob podrobení*, i když v tomto případě nikoliv podrobení se „morálnímu kodexu“, nýbrž skupině, která má ovšem zřejmý vliv na utváření morálního subjektu jejich členů a jejich vztahu ke kodexu. Dalším příkladem, který Foucault [2003] uvádí, je *teleologie* mravního subjektu; zasazení určitého chování do širších souvislostí. Pro bivakující mohou takové souvislosti představovat různé aspekty chování při bivakování, jako je například rozdělávání ohně, odhazování odpadků, poškození vegetace, vydávání hluku apod. Bivakující může své chování považovat za morální a sám sebe ustanovit jako morální subjekt, který je v souladu s „morálním kodexem“, pokud se všem těmto činnostem při bivakování vyhne. „Není v posledku nikterak nutné, abychom za ‚morální‘ označovali pouze jednání redukovatelné na určitý skutek nebo řadu skutků, konaných ve shodě s pravidlem, zákonem či hodnotou. Je pravda, že veškeré morální jednání obsahuje vztah ke skutečnosti, v níž k němu dochází, a vztah k příslušnému kodexu; předpokládá však také určitý vztah k sobě samému; tento vztah není jednoduše ‚sebe-vědomím‘, ale konstitucí sebe sama jakožto ‚mravního subjektu‘,

v níž jedinec vymezuje tu část sebe sama, která představuje předmět této morální starosti, definuje její postavení vzhledem k předpisu, jehož je poslušna, vytyčuje si určitý způsob bytí, v jehož dosažení bude spočívat morální seberealizace; aby toho všeho dosáhl, působí sám na sebe, usiluje o sebepoznání a sebevládu, podstupuje zkoušky, zdokonaluje se, proměňuje se“ [Foucault, 2003: 40].

Ve Foucaultově pojetí morálky se střetává a prolíná „morální kodex“ s „morálkou chování“, na jejichž základě subjekt ustanovuje sám sebe jako morální subjekt či subjekt etiky. „Všechny morální skutky se bez výjimky vztahují k jednotě morálního chování; každé mravní chování vede k ustavení sebe sama jako morálního subjektu; a žádné ustavení morálního subjektu není možné bez ‚způsobu subjektivace‘ a bez ‚asketičnosti‘ nebo ‚utváření sebe sama‘, o něž se tyto způsoby opírají. Morální skutek je neoddělitelný od těchto forem aktivního sebevztahu, které se v případě jednotlivých morálek neliší o nic méně, než se odlišuje systém hodnot, pravidel a zákazů“ [ibid.]. Přestože stránku kodexů chování a stránku forem subjektivace nelze nikdy zcela oddělit, mohou se rozvíjet relativně samostatně. „...v některých morálkách je důraz kladen především na kodex, jeho systematickosti, jeho bohatost, jeho schopnost přizpůsobit se všem možným případům a obsáhnout všechny oblasti chování; u těchto morálek musíme to hlavní hledat na straně instancí autority, které tento kodex prosazují, které ukládají jeho osvojování a dodržování, které trestají jeho porušení; za těchto podmínek probíhá hlavní část subjektivace téměř v právní podobě, v níž se morální subjekt vztahuje k zákonu nebo souboru zákonů, jimž se musí podřídit, neboť jinak se dopouští chyb, jimiž se vystavuje trestu. Naproti tomu jsou velmi dobře myslitelné morálky, v nichž musíme silný a dynamický prvek hledat na straně forem subjektivace a sebeutváření“ [Foucault, 2003: 41 - 42].

„Přes velmi časté zdůrazňování nutnosti dodržovat zákon a zvyky – *nomoi* – záleží méně na obsahu zákona a podmínkách jeho uplatňování než na postoji, díky němuž je dodržujeme“ [Foucault, 2003: 43]. Takto zakončil Foucault kapitolu, kterou v *Myšlení vnějšku* věnoval utváření morálního subjektu. Já tuto větu využiji i pro zakončení podkapitoly věnované morálce a zároveň i celé části věnované Foucaultově subjektivitě, neboť vystihuje, jak jsou subjektivní přístup a „přijetí za své“ důležité pro dodržování zákonů a „morálních kodexů“.

1.2.6 Etnografie subjektivity

Antropologický pohled na subjektivitu představuje například Eduardo Kohn [2013]. „Empirický základ Kohnovy knihy představuje jeho dlouhodobý a stále probíhající výzkum v ekvádorské Amazonii mezi obyvateli hovořícími kečuánsky (*Runa simi*). Dlouhodobě se Kohn zaměřuje na způsoby, jak lidé prales obývají a jak utvářejí a udržují vztahy s jednotlivými bytostmi pralesa. V knize odkazuje především na svůj opakovaný pobyt ve vesnici Avilla, nacházející se na horním toku řeky Napo“ [Gibas, 2015: 153]. Tento způsob utváření a udržování vztahu mezi jednotlivými bytostmi pralesa, které ho obývají, Kohn souhrnně označuje jako „ecology of selves“. „Ecology of selves“ představuje jakousi síť živoucích myšlenek, která zahrnuje jak místní obyvatele *Runa*, tak další lidské bytosti, které s nimi a s pralesem přicházejí do kontaktu, ale i duchy a mrtvé [Kohn, 2013]. Tuto síť vztahů ilustruje Kohn [2013] na příkladu s mravenci, kteří jednou za čas po stovkách vzlétnou ze svých mravenišť, aby se spáрили s mravenci z jiných kolonií. Tato událost probíhá synchronizovaně po celém pralese, a to pouze po dobu několika minut. Tito létající mravenci představují pro *Runa* výživnou pochoutku a důležitý zdroj potravy, který je však omezený pouze na několik málo minut v roce. Načasování této události je výsledkem souhry různých meteorologických zákonitostí stejně jako naladění mezi různými konkurenčními a vzájemně provázanými druhy. Mravenci například zpravidla vzlétají za svítání, kdy je nejmenší pravděpodobnost, že si jich všimnou další predátoři. *Runa* jsou na základě různých meteorologických ukazatelů a sledováním chování mravenců schopni tuto událost předpovědět. Tímto předvídaním mravenčího letu *Runa* jistým způsobem vstupují do logiky pralesa a toho, jak prales myslí. Myšlení *Runa* je v jistých důležitých ohledech stejné jako živoucí myšlenky, které tvoří prales. Na tomto příkladu je „ecology of selves“ utvářena celou řadou vztahů například predace a meteorologických jevů, které se vzájemně ovlivňují a utvářejí propojenou síť pralesa a jeho vlastní logiku. To, jak se různá selves vztahují k sobě navzájem a vzájemně se prolínají v „ecology of selves“, ilustruje Kohn [ibid.] na snu, který měl jeden z lovců *Runa*. Ve snu spatřil lovec bílého policistu v oděvu pokrytém srstí, což sám lovec interpretuje jako zlé znamení. Později se však ukáže, že srst na policistově oděvu předznamenala ulovení pekari, které později toho dne lovec zabil. Na snu je vidět ambivalence života *Runa*. Na jednu stranu mohou sami sebe vnímat jako silné predátory, které ve snu symbolizuje bílý policista, na druhou stranu mohou ve vztahu k policistovi vidět sami sebe jako bezmocnou kořist. *Runa* jsou v „ecology of selves“ predátory a jako predátory vnímají

sami sebe i po smrti, kdy se jejich posmrtné „já“ vtělí do těla jaguára. Být predátorem ovšem znamená být nejen jaguárem, ale být i bílým lovcem. Neboť běloši symbolizují z hlediska historie také predátory, tím že v minulosti pronásledovali a zotročovali předky *Runa*. Pokud *Runa* vidí sám sebe jako predátora, spatřuje nutně sám sebe jako jaguára a zároveň jako bělocha. Tedy to, kým *Runa* jsou, je utvářeno celou řadou vztahů k mnohým dalším selves. Tyto vztahy jsou vzájemně provázené v „ecology of selves“, jež je hluboce zakořeněna v říši pralesa sahající daleko za člověka, ale je zároveň provázána s lidskou minulostí promítající se i do budoucnosti.

Nightingale [2013] zaměřuje svou etnografii na rybářský management u Skotského pobřeží a zajímá se, proč se někteří rybáři chovají ke svým lovištím udržitelně a jiní ne. Konkrétně si klade otázku, jak je možné, že lidé, kteří mají hluboký vztah a úctu k přírodě, ji dokáží zároveň ničit, aby si zajistili živobytí, což zkoumá v kontextu rybářského managementu a vztahů mezi subjektivitou, emocemi a přírodou. Nightingale rozlišuje několik druhů rybářských subjektivit. Být rybářem v první řadě znamená vyplout na moře, které je nebezpečné, neznámé a nepředvídatelné. Vyrovnání se s těmito náročnými podmínkami je zásadní v tom, jak rybáři vidí sami sebe. Nicméně trávit čas rybařením není to jediné, co z člověka dělá rybáře. Ve skutečnosti to zahrnuje řadu emočních a politických zkušeností, které různými způsoby utváří hranice mezi jednotlivcem, lodí a mořem. Emoční vztah, který mají rybáři k moři, je důležitým hnacím motorem rybářských praktik. Tyto emoční vztahy jsou samozřejmě relační, což je dobře patrné například na podmínkách panujících na moři, komunikaci s okolními rybáři prostřednictvím rádia a vytváření kolektivní znalosti o tom, kdy se moře bát, kdy ho milovat a kdy prostě trpět, protože je zrovna špatné počasí. Tyto interakce jsou zásadní pro utváření rybářské subjektivity, která je hluboce propojená s jejich profesí, lovišti, s mořem a zároveň je součástí kolektivu. Rybářská subjektivita není pouze individuální, je také produkována skrze komunitu a interakci s jinými rybáři. Zde vystupují do popředí ostré hranice mezi různými typy rybářů, podle toho, jaké praktiky pro rybolov využívají. Obdobné napětí je také mezi místními rybáři, kteří se cítí zavázáni místní komunitě, a mezi rybáři, kteří v určité lokalitě loví pouze příležitostně. Nejen, že je jejich způsob rybolovu nevybíravý, ale naznačuje, že jejich citové vazby k moři a komunitě jsou odlišné a v důsledku toho nemají stejné závazky, aby se pokusili řídit rybolov udržitelným způsobem. Naopak místní rybáři jsou místní komunitou jak pro hospodářský význam pro komunitu, tak pro nebezpečí, kterým denně čelí, považováni za vysoce respektované členy. To jim dává značnou psychickou

podporu ve zlých časech a motivuje je to pro udržitelný způsob rybolovu. Zkušenosti s rybařením a životem v konkrétní lokalitě jsou nedílnou součástí vztahu mezi emocemi, prostředím a subjektem. Záměnou jediného prvku v této síti může dojít k vynoření zcela jiného typu subjektivity. Z hlediska udržitelného rybolovu si je důležité uvědomit, že zatímco rybářská subjektivita vychází z každodenní žité zkušenosti rybaření, rybářská politika je založena na racionálním zájmu o jednotlivce, kteří musí být regulováni, aby se zabránilo nadměrnému rybolovu. Regulace ovšem fungují pouze, pokud se rybáři zaváží k jejich dodržování, jinak je příliš snadné obcházet kvóty. Věnovat se rybářské subjektivitě a jejímu vztahu k přírodním zdrojům a rybářské politice je zásadní pro úspěšný management. Rybářské právo a regulace předpokládají určitý druh rybáře, ale opomíjí důležité faktory, jako je rybářův vztah k moři, ostatním rybářům, počasí, rodině a komunitě, jimiž je utvářena jeho subjektivita. Všechny tyto vztahy mají důležitý vliv na to, jak jednotlivci i kolektivy vstupují do vztahu s rybařením biologicky, sociálně, ekonomicky a politicky. Pro pochopení, proč se někteří rybáři zavázali komunitě a udržitelnému rybolovu a jiní ne, je důležité rozpoznat, jak se zkušenost rybaření a života na určitém místě vztahuje k emocím, životnímu prostředí a subjektivitě.

Kohn [2013] i Nightingale [2013] pojmají subjektivitu relačně. V obou výzkumech je subjektivita utvářena sítí vztahů s mnoha dalšími subjekty, a to nejen lidskými či živoucími. Ať už se jedná o vztahy amazonských domorodců *Runa* s pralesem a jejich minulostí či vztahy rybářů k moři a jejich komunitě, subjektivita je vždy utvářena v určitém kontextu a je tvořena sítí vztahů. I Foucaultovo pojetí subjektivity vychází z určité vztahovosti, byť se zaměřuje téměř výhradně na vztahy mocenské, je na ně vždy nutné nahlížet v daném kontextu. Sám Foucault definuje mocenský vztah jako způsob jednání, které může různými způsoby a v různých časech ovlivňovat další jednání, stejně jako poukazuje různé způsoby utváření sebe sama jako morálního subjektu. Jak z uvedených etnografických výzkumů, tak z Foucaultova pojetí subjektivity vyplývá, že subjektivitu nelze pojímat jako něco statického a že jednatel nikdy nepředstavuje jedno jednotné „self“, jedno „já jsem“. V každém subjektu se prolíná více „self“, která vstupují do vzájemných vztahů, ať už souher, konfliktů či vzájemného prolínání. Studium subjektivity může vnést hlubší porozumění do řady konfliktů, ve kterých má subjektivita vždy určitou roli. Je však nutné uvědomovat si její vztahovost a rozkrývat různé kontexty, v nichž jsou tyto vztahy utvářeny.

1.3 Táboření v chráněných oblastech z hlediska práva

Zákaz táboření ve VZCHÚ představuje určitý projev ecogovernmentality a technologie vládnutí přírodním, který mne ve vztahu k utváření subjektivity bivakujících zajímá nejvíce. Neboť je předmětem mého zájmu vztah ochránářského a regulovaného subjektu vycházejícího ze zákona a normativních dokumentů, s vlastní subjektivitou bivakujících utvářenou pobyty v přírodě, pokusím se v následující kapitole více přiblížit právě ty zákony a normativní dokumenty, na základě kterých se „ochránářský subjekt“ utváří. Cílem této kapitoly není uvést komplexní výčet zákonů a právních předpisů týkajících se životního prostředí, ale představit základní právní předpisy a dokumenty týkající se chráněných území a problematiky táboření, ze kterých budu ve své práci dále vycházet, a zasadit je do širšího kontextu práva životního prostředí.

1.3.1 Vznik a vývoj práva životního prostředí

Právo je jedním z prostředků ochrany životního prostředí. Vedle práva existuje samozřejmě celá řada dalších prostředků na ochranu přírody. „Tyto prostředky hrají v ochraně tohoto prostředí významnou, mnohdy klíčovou roli a s právem se vzájemně doplňují. Jsou totiž zpravidla podmínkou a předpokladem jeho tvorby a následného působení. Patří mezi ně prostředky (a nástroje) ekonomické, vědecké, technické a technologické, politické, osvětové, výchovné a vzdělávací i organizační. Tyto okruhy prostředků ochrany životního prostředí se navzájem prolínají a působí společně. Jen do jisté míry se však mohou vzájemně nahrazovat. Každý z nich je svým způsobem jedinečný a v plném rozsahu jinými nenahraditelný“ [Damohorský; 2010: 9]. Z tohoto výčtu prostředků ochrany životního prostředí je právo jedinečné svou závazností a vynutitelností.

„Právo životního prostředí je relativně mladou oblastí práva, které se - přes své hluboké historické kořeny - vyvíjelo především od počátku 70. let 20. století s nebyvalou rychlostí. To platí nejen pro národní právní řády, ale především Stockholmskou konferencí v roce 1972 počínaje také pro mezinárodní a evropské právo. Tyto se staly pro mnohé národní právní řády v oblasti ochrany životního prostředí častým podnětem i předlohou“ [Damohorský; 2010: 25]. „Poznatky o ohrožování a poškozování přírodních médií a ekosystémů v důsledku působení civilizačních vlivů, které se promítly do požadavků na změnu chování lidstva ve vztahu k přírodě, způsobily, že se v průběhu 70. let 20. století začalo i v České republice, resp. v bývalém Československu, mluvit o potřebě chránit životní prostředí. Současně se také v našem právu začaly objevovat normy a instituty

zaměřené na ochranu tohoto prostředí. Pokud však nenavazovaly na některé předpisy z dřívější doby, jako již tehdy byl např. zákon o vodách, zákon o lesích, zákon o státní ochraně přírody či zákon o ochraně zemědělského půdního fondu, představovaly pro ochranu životního prostředí do roku 1989 vcelku jen skromný příspěvek“ [Damohorský; 2010: 25]. „Skutečný počátek legislativy zaměřené na ochranu životního prostředí nastal v České republice až po roce 1989. Během poměrně krátké doby došlo nejen k vydání zákonů, které na tomto úseku chyběly (například zákon o ochraně ovzduší, zákon o odpadech, zákon o posuzování vlivů na životní prostředí), ale i k obměně v podstatě všech dřívějších, již zastaralých předpisů (zákon o lesích, zákon o ochraně zemědělského půdního fondu, zákon o ochraně přírody a krajiny). Vydáním zákona o životním prostředí č. 17/1992 Sb. byl v tomto období učiněn také první, i když ne právě zdařilý pokus o ucelenější, ale jen velmi rámcovou právní úpravu celkové ochrany prostředí. Prvních několik let po roce 1989 bylo též výrazně ovlivněno postupným přistupováním ČSFR, resp. následně ČR k mezinárodním úmluvám na poli ochrany životního prostředí, s transpozicí požadavků z těchto dokumentů plynoucích do českého právního řádu. V uplynulých letech byla právní úprava na úseku ochrany životního prostředí výrazně ovlivněna procesem harmonizace českého práva s právem Evropské unie a následně i vstupem ČR do EU. Došlo v něm k četným a mnohdy i podstatným legislativním změnám, které se promítly do vydání některých nových předpisů (zákon o ovzduší, zákon o vodách, zákon o odpadech, zákon o obalech, zákon o GMO a další)“ [Damohorský; 2010: 26].

1.3.2 Základní právní předpisy zabývající se VZCHÚ

Jak bylo již zmíněno výše, právo je významným prostředkem pro ochranu přírody především díky své závaznosti a vynutitelnosti. „Právní normy stanovují vymezení, formu a způsob ochrany, a hlavně zajišťují sankce při porušování těchto norem“ [Dousková, 2015: 7]. „Ochranu přírody a krajiny je nutné vnímat v širokém kontextu právních předpisů, zejména z oblasti práva životního prostředí, ale i správního práva, občanského práva a v neposlední řadě také práva trestního“ [Táborská, 2014: 12].

Hlavním právním pramenem dotýkajícím se problematiky chráněných území a celkově v ČR nejvýznamnějším zákonem zabývajícím se ochranou životního prostředí je zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. „Přijetím zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, došlo k zásadnímu posílení právní úpravy ochrany přírody

v ČR. Zákon o ochraně přírody a krajiny nabyl účinnosti dne 1. června 1992. Je komplexní právní normou upravující nejen speciální ochranu územní a druhovou, ale i obecně ochranu veškeré přírody a krajiny, rostlinstva, živočišstva i prvků neživé přírody“ [Damohorský; 2010: 363]. „Jeho význam spočívá v tom, že jednotlivá zvláště chráněná území definuje a určuje jejich základní ochranné podmínky. Stěžejními ustanoveními jsou v tomto smyslu zejména § 16 (základní ochranné podmínky národních parků) a § 26 ZOPK (základní ochranné podmínky chráněných krajinných oblastí). Tyto základní ochranné podmínky platí pro všechny národní parky a chráněné krajinné oblasti na území České republiky. Na základní ochranné podmínky stanovené v ZOPK pak navazují bližší ochranné podmínky, které jsou obsahem dalších právních předpisů“ [Táborská, 2014: 21]. „*Základní ochranné podmínky* jsou společné pro všechna území chráněná v dané kategorii. V podstatě jde o systém relativních zákazů určitých činností stanovených zákonem. Za jistých podmínek lze z nich udělit výjimku. *Bližší ochranné podmínky* se vztahují na činnosti a zásahy, které mohou být provedeny jen s předchozím souhlasem orgánů ochrany přírody. Výčet těchto činností obsahují jednotlivé obecně závazné právní předpisy, kterými se příslušná chráněná území zřizují. Zvláštním případem je národní park, kde mohou být kromě základních a bližších ochranných podmínek stanoveny ještě další omezující *podmínky v návštěvním řádu národního parku*, který vydává opatřením obecné povahy správa národního parku“ [Damohorský; 2010: 373].

Z dalších pramenů je důležité zmínit nařízení vlády, kterými se vyhlášují jednotlivá VZCHÚ a která upravují podrobnosti režimu jejich ochrany. Vyhláovací akty chráněných území spolu s návštěvními řády blíže upravují a regulují chování v chráněných územích. „Právě v návštěvních řádech národních parků nalezneme nejvíce praktických informací týkajících se pohybu fyzických osob v přírodě; tyto řády jsou dokonce vytvářeny za účelem ochrany národního parku před možnými rušivými vlivy turistických, sportovních a rekreačních činností. Řády konkretizují obecná zákonná ustanovení a v mnoha svých konkrétních bodech korespondují se zákonným katalogem zákazů“ [Táborská, 2014: 25].

1.3.3 Zákaz táboření ve VZCHÚ

Z hlediska táboření v chráněných oblastech je podstatný především zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a dále návštěvní řády jednotlivých chráněných území. Dle zákona č. 114/1992Sb. je na celém území NP a CHKO zakázáno tábořit

a rozdělovat ohně mimo místa vyhrazená orgánem ochrany přírody [Zákon č. 114/1992Sb., § 16]. Návštěvní řády v tomto bodě korespondují se zákonem.

Pojem táboření je pro účely legislativy definován takto: jedná se o „souhrn různých činností umožňujících vícedenní pobyt v přírodě spojený s přenocováním, a to obvykle ve stanech (stavění stanů, příprava stravy, hygiena, likvidace odpadků atd.)“ [Soubor stanovisek k ochraně přírody a krajiny, 2005: 51]. „Při rozhodování ve věcech táboření je klíčový výklad tohoto pojmu. Z několika dostupných výkladů a komentářů k využití tohoto pojmu při aplikaci ZOPK⁵ vyplývá, že tábořením je takový pobyt v přírodě, který zahrnuje stavbu nějakého přístřešku, úpravu místa, likvidaci odpadu apod. Pro potřeby přesnějšího vymezení tohoto pojmu zde zavádíme termín ‚bivakování‘, což je pobyt na jednom místě v přírodě, který nenaplnuje znaky táboření a není tudíž ZOP ZCHÚ⁶ omezen. Bivakování se vyznačuje tím, že je provozováno pouze jednotlivci (ne skupinami), na stejné lokalitě se neopakuje po více nocí, nedochází k instalaci jakéhokoli přístřešku (ani přehození cely přes nataženou šňůru), nedojde při něm k žádnému ovlivnění místa jakýmikoli úpravami či odpadem včetně metabolitů“ [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 92].

Z výše zmíněného vyplývá, že pojem táboření není definován dostatečně. „Slabinou je např. demonstrativní výčet aktivit táboření (projevující se použitím výrazu ‚atd.‘ za vyjmenovanými činnostmi); objevuje se zde tak možnost pro zařazování dalších aktivit. Další zvláštností definice je naplnění podmínky vícedennosti. Přespí-li osoba v přírodě pouze jeden den (např. od rána do večera), táboří? Rovněž formulace ‚obvykle ve stanech‘, specifikující způsob přenocování, nepřináší do věci jasno“ [Táborská, 2014: 46]. Metodika Agentury ochrany přírody a krajiny (dále jen AOPK) poukazuje také na nedostatečnost definice táboření vzhledem k pojmu bivakování, který samotná definice táboření vycházející ze Souboru stanovisek k ochraně přírody nijak nezohledňuje.

Problematiku bivakování podrobněji rozebírá rozsudek Městského soudu v Praze z roku 2010, sp. zn. 7 Ca 19/2008 – 33, a to v reakci na žádost místopředsedy Děti Země Martina Hyťhy o udělení výjimky ze zákona, aby mohl legálně bivakovat v chráněných územích. Tato žádost byla Městským soudem zamítnuta, neboť „...se nejednalo o veřejný

⁵ zákon o ochraně přírody a krajiny, pozn. aut.

⁶ zvláštní ochranné podmínky zvláště chráněných území, pozn. aut.

zájem, tím spíše o takový, který by převažoval nad zájmem ochrany přírody, ale o ryze soukromý zájem jednotlivce, který požadoval výjimku toliko pro svou osobu ze zákazu táboření na území všech národních parků a chráněných krajinných oblastí v České republice mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody, a to za účelem volného přespávání v přírodě (bivakování) při vícedenních pobytech žalobce ve velkoplošných chráněných územích České republiky...“ [Nečesaná, 2013: 41]. Zde je na místě objasnit blíže pojem veřejný zájem. „Pojem ‚veřejný zájem‘ není v české legislativě nijak upřesněn. Lze však vyvodit, že nějaký zájem je zájmem veřejným, jestliže je zájmem celé nebo podstatné části společnosti a směřuje k všeobecnému blahu a dobru“ [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 6]. „Také se může jednat o kolizi dvou veřejných zájmů, kde je pak nezbytné rozhodnout se, který má v dané situaci přednost. Typickým příkladem střetu dvou ‚rovnocenných‘ zájmů je právě zájem na ochraně přírody a jiný veřejný zájem. Zájem na ochraně přírody je dozajista způsobit k tomu být ve většině situací nadřazován nad jiným veřejným zájmem; nesporná hodnota zdravého životního prostředí a stability přírody je nesporná“ [Táborská, 2014: 10]. Výjimku je však možné udělit i v případě, kdy jiný veřejný zájem nepřevažuje veřejný zájem ochrany přírody, avšak jehož výkon průkazně neovlivní zachování stavu předmětu ochrany. Taková výjimka se může vztahovat právě na různé rekreační a sportovní aktivity, které nepřevažují veřejný zájem ochrany přírody, ale svou činností přírodu nepoškozují.

Z výše zmíněného vyplývá, že rozhodnutí Městského soudu v Praze o neudělení výjimky Martinu Hyťhovi je oprávněné, protože se zřejmě jedná o jeho soukromý zájem, který nepřevažuje zájem ochrany přírody. Toto rozhodnutí by bylo možné napadnout z hlediska vlivu na předmět ochrany, neboť lze argumentovat, že vliv bivakování na přírodu je minimální a na základě této argumentace je možné výjimku udělit. Vliv bivakování na přírodu je ovšem relativní, a to například vzhledem ke konkrétní lokalitě, ročnímu období apod. Zatímco v některých měsících bude mít bivakování na určitou lokalitu minimální vliv, v jiném období se tato lokalita může stát například hnízdištěm chráněného druhu a vyrušení v podobě bivaku by takové hnízdiště výrazně a nenávratně poškodilo. Právě z těchto důvodů udělované výjimky často obsahují nějaká omezení, ať už například časová nebo místní. „Součástí rozhodnutí o povolení výjimky by v kladném případě vždy měly být podmínky, které co nejvíce omezí negativní vlivy na chráněné fenomény. I když se někdy v udělované výjimce povoluje činnost opakovaně (např. na konání akce každoročně v podobném termínu), výjimka by měla mít vždy časově

omezenou platnost s ohledem na to, že se mění podmínky prostředí“ [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 6]. Žádost o udělení celoživotní výjimky vztahující se na všechny VZCHÚ v ČR se v tomto světle nejeví jako příliš šťastná, byť byla podána místopředsedou Děti Země, člověkem, u kterého se dá předpokládat šetrné chování k přírodě a vědomí veškerých rizik s bivakováním spojených. Vzhledem k měnícím se podmínkám prostředí je systém udělování časově či místně omezených výjimek a jejich opětovné posuzování více než adekvátní.

1.3.4 Shrnutí

Právo je jedním z prostředků a nástrojů ochrany životního prostředí, který je důležitý především svou závazností a vynutitelností. Tato závaznost a vynutitelnost se dotýká například i návštěvníků chráněných oblastí v podobě různých zákazů a sankcí v případě jejich porušení. Tyto zákazy a sankce, které se dotýkají každého návštěvníka chráněného území, nalezneme v návštěvních řádech jednotlivých chráněných území. Návštěvní řády chráněných oblastí vychází ze zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který je hlavním právním pramenem zabývajícím se ochranou životního prostředí v ČR. Zákon o ochraně přírody a krajiny ovšem také zahrnuje možnost udělení výjimky. „Rozhodování o povolení výjimky se uplatní pouze na základě žádosti, a tudíž se předpokládá, že si žadatel sám vyhodnotí, zda pro svůj záměr výjimku potřebuje nebo ne“ [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 5]. Podmínkou udělení výjimky je, „že v daném případě jiný veřejný zájem převažuje nad zájmem ochrany přírody, nebo jde o vydání výjimky v zájmu ochrany přírody, nebo tehdy, pokud povolovaná činnost významně neovlivní zachování stavu předmětu ochrany zvláště chráněného území“ [Damohorský; 2010: 373].

Avšak jak je vidět na výše zmíněném rozsudku Městského soudu v Praze z roku 2010, výklad práva nebývá mnohdy jednoznačný. Přestože nebyla Martinu Hyťhovi po posouzení dvou zájmů výjimka pro bivakování ve VZCHÚ udělena, bývá tento rozsudek v médiích a internetových článcích⁷ interpretován zcela opačně. Byť Martinu

⁷ BŘEZINA, Ivan. Bivakování povoleno! [online]. [cit. 2016-11-17, 18:35]. Dostupné z: <http://ioutdoor.cz/zajimavosti/bivakovani-povoleno/>;

Bivakování v Chráněných krajinných oblastech nelze pokutovat [online]. Český rozhlas – zprávy ze dne 8. 4. 2011 [cit. 2016-11-17, 18:40]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/bivakovani-v-chranenych-krajinnych-oblastech-nelze-pokutovat--876239

Bivakování v CHKO? Povoleno! 2011. Tisková zpráva Děti Země. [online]. Dostupné z: <http://detizeme.cz/zprava.shtml?x=2280397>

Hyťhovi nebyla výjimka udělena, žádostí o ni se mu podařilo poukázat na nedostatečnost definice pojmu táboření, který žádným způsobem nezohledňuje bivakování. Protože zákon hovoří pouze o zákazu táboření, představuje tak bivakování jistou mezeru v zákoně, která bývá často interpretována dle zásady „co není zakázáno, je dovoleno“. Tuto interpretaci potvrzuje i metodika AOPK, která upřesňuje termín bivakování jako „pobyt na jednom místě v přírodě, který nenaplnuje znaky táboření a není tudíž ZOP ZCHÚ omezen“ [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 92]. Na druhé straně není možné tvrdit, že by bivakování bylo činností, kterou je možné provozovat neomezeně a kdekoliv, aniž by měla nulový vliv na prostředí, a bivakování automaticky považovat za povolené. Osobně považuji otázku bivakování v chráněných oblastech za ne zcela dořešenou, a to do té doby než bude tato mezera v zákoně jasně a zřejmě vyplněna tak, aby neposkytovala prostor dalším nejasnostem, jaký poskytuje například výklad pojmu táboření.

1.4 Dopady bivakování na přírodu

Vzhledem k zaměření práce na subjektivitu bivakujících považuji za podstatné věnovat jednu z kapitol dopadům bivakování na přírodu. Právě o tyto možné negativní dopady bivakování se opírá zákaz táboření ve VZCHÚ. Porozumění možným negativním dopadům bivakování na přírodu je podstatné i pro porozumění „ochranářskému subjektu“, jak ho vymezují dokumenty VZCHÚ. Pro zkoumání subjektivity bivakujících je zároveň podstatné, jak těmto dopadům rozumí samotní bivakující a jaké postoje k nim zauímají. Bivakování, přenocování v přírodě bez jakéhokoliv přístřešku (stanu či celtly), které se na jedné lokalitě neopakuje po více nocí, je samotnými bivakujícími a například i Metodickými listy AOPK⁸ považováno za aktivitu, která má minimální dopady na prostředí. Za aktivitu méně šetrnou k přírodě je považováno táboření či tramping, což jsou aktivity nejčastěji spojené se stavbou přístřešku a rozděláváním ohně, tedy s činnostmi, které mají na prostředí poměrně zásadní dopad. Ovšem rozsah dopadů se odvíjí od řady dalších faktorů; například od počtu osob, které aktivitu vykonávají, nebo od míry zranitelnosti a odolnosti prostředí. Jednoduše řečeno i bivak, který naplňuje definici bivakování svou jednodenností, absencí přístřešku, odpadků a rozděláváním ohně, ale je provozován v environmentálně citlivé lokalitě nebo větším počtem osob, může napáchat mnohem větší škody než tábořiště s přístřeškem a ohništěm.

⁸ Viz Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 92

1.4.1 Dopady kempování v kontextu zahraničních výzkumů

Konkrétní vlivy bivakování či táboření na přírodu nejsou v našem českém prostředí dosud příliš dopodrobna prozkoumány. Jisté dopady těchto aktivit se dají odvodit z výzkumů zabývajících se trampingem, který má v Čechách hluboké kořeny a je poměrně populárním tématem řady výzkumů a absolventských prací.⁹ Tyto výzkumy se však mnohem častěji zabývají trampingem z pohledu historického, antropologického či sociologického než z pohledu ekologického. Není ovšem výjimkou, že se všechny tyto pohledy ve výzkumu vzájemně prolínají.¹⁰ Ze zahraničních výzkumů se dopady táboření podrobněji zabývají australští a američtí autoři (např. Andrew Jason Growcock a Catherine Pickering; David N. Cole). Tyto studie se zabývají kempováním v chráněných oblastech v Austrálii a USA. V těchto oblastech je kempování často spojeno nejen se stavbou stanu a ohništěm, ale i s využíváním dalšího kempingového nábytku a vybavení pro přípravu pokrmů, jako jsou grily apod. V našich podmínkách se s takovým typem kempování setkáme typicky v kempech, které jsou k této aktivitě primárně určené. Přestože je tento typ kempování poněkud odlišný od bivakování či trampingu, mnohé dopady, typicky rozdělování ohně či sešlap vegetace, mají společné.

Většina studií zabývajících se dopady kempování v oblastech s neporušenou přirozenou vegetací je experimentální, jejich záměrem je určit, jak velké využití a které činnosti (stanování, vaření) mohou poškodit konkrétní typ vegetace, dále pak jak dlouho může trvat její obnova [Growcock; Pickering, 2011]. Growcock a Pickering [2011] provedli sérii experimentálních tábořišť na neporušené vegetaci australských Alp. Kempování trvalo tři noci a účastnily se ho skupiny čtyř osob. Studie měla za cíl zjistit 1) zda došlo ke změně výšky a krytu vegetace, 2) došlo-li k poškození, zda došlo k zotavení v průběhu výzkumu, 3) zda se nějakým způsobem lišil způsob poškození v různých oblastech tábořiště (stanová zóna, kuchyňská zóna, kontrolní zóna). Jednotlivá měření byla prováděna před kempováním, ihned po něm, 2-6 týdnů a 1 rok po kempování. Kromě kvantitativních měření byla prováděna i kvalitativní pozorování včetně přítomnosti a velikosti stop

⁹ WAIC, Marek; KÖSSL, Jiří. *Český tramping 1918-1945*. Praha: Práh, 1992. ISBN 8090083579.

POHUNEK, Jan. Konflikty českého trampingu. In *Historická sociologie: Časopis pro historické sociální vědy*. Praha, 2011. Vol. 2, 95-106.

SOBOTKOVÁ, Jana. *Environmentální šetrnost v životním způsobu současných mladých trampů aneb "Co jsem si do lesa přines, to si odnesu."*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta humanitních studií. Katedra sociální a kulturní ekologie. Vedoucí práce Novotná, Hedvika.

¹⁰ HERTLOVÁ, Monika. *Nekopejte do nás, ještě nejsme mrtví*. Plzeň, 2011. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Katedra sociální a kulturní antropologie. Vedoucí práce Hirt, Tomáš.

po ohništi, množství odpadků a poškození stromů. Výsledky studie ukázaly, že krátkodobé kempování má bezprostřední vliv na výšku a kryt vegetace, rozsah škod se však liší dle typu porostu a podle Cola [1995] také dle počtu nocí strávených na tábořišti a dle zóny tábořiště. Míra zotavení se také liší dle typu porostu. Zatímco v některých lokalitách může úplné zotavení trvat déle než 4 roky, v jiných může mít vegetace stejnou výšku a kryt jako před kempováním do jednoho roku. Rozdíly mezi jednotlivými zónami tábořiště se dle Growcocka a Pickeringové [2011] neprokázaly, dopady způsobené kompresí pod stanem a vybavením byly obdobné jako dopady způsobené sešlapem a pohybem táborníků v okolních zónách. Podle Cola [1995] má spaní výraznější vliv na výšku vegetace než na vegetační kryt. Rostliny jsou sice slehlé, ale jinak nepoškozené. Na všech tábořištích byly také nalezeny stopy po ohništi, které se lišily velikostí, všechny byly až na jeden případ malé (0,15 m²). Na tábořištích byly také nalezeny odpadky (pět nebo méně kusů), zatímco poškození stromů sekerou bylo nalezeno pouze v jednom případě. Dalšími dopady kempování, které se nedotýkají přímo místa tábořiště, je vytváření neoficiálních stezek (mezi tábořištěm a vodním zdrojem, dalšími kempy nebo hlavními stezkami) nebo dopady způsobené sběrem dřeva či nelegálním sběrem rostlin [Cole, 2004]. Kempování má mimo těchto přímých dopadů i řadu nepřímých vlivů. Příkladem může být například změna v druhové bohatosti způsobená ztrátou druhů náchylnějších k poškození, což vytváří prostor pro kolonizaci odolnějšími druhy a plevely. Ke změně druhového složení může dojít také následkem přidavku živin z lidské moči a výkalů [Pickering, 2007].

Z těchto výzkumů vyplývá, že i v případě kempování, trampingu či bivakování ovlivňuje dopady na přírodu řada dalších faktorů. Mezi dva hlavní faktory, které mají vliv na dopady kempování, řadí Cole [1995] frekvenci a dobu užívání tábořiště. Neopomenutelné jsou i další faktory, které se mnohdy vzájemně ovlivňují, včetně:

- rozsahu využití (intenzita využití, počet turistů a jejich distribuce);
- druh činnosti a chování návštěvníků;
- sezóna využití; a
- environmentální vlastnosti včetně resistance a resilience vegetace

[Pickering, 2007].

Konkrétní detaily týkající se povahy a rozsahu škody se mění v závislosti na kontextu každé situace (s rozsahem a typem využití, prostředím, managementem atd.) [Cole, 2004]. Je si potřeba uvědomit, že v přírodě je vše provázáno se vším a jedna jediná

aktivita může vyvolat hned několik dopadů, jeden dopad může zhoršit nebo kompenzovat jiné dopady, přičemž vše je závislé na řetězci faktorů, které jsou ve vzájemné interakci. Typicky může poškození vegetace v pozdním létě či na podzim vyvolat dlouhotrvající následky, neboť vegetace má v tomto období omezené možnosti pro zotavení se před zimou, zatímco v jiném období by následky byly minimální [Pickering, 2007]. Je tedy zřejmě obtížné vyhnout se dopadům táboření, a to i na místech s velmi nízkým využitím, kde se tábořící chovají k přírodě šetrně. I tak je velmi nízké využití jako jedenkrát ročně dostatečné, aby způsobilo evidentní dopady na vegetaci. Udržet dopady kempování na zanedbatelné úrovni není však zcela nemožné. Možné to je, pokud je využívání tábořišť směřováno pouze na vysoce odolná místa, jejich využívání je omezeno na nízkou úroveň a tábořící se chovají šetrně [Cole, 1995]. Proto se v každém místě, kde existují obavy z dopadů rekreace, vyplatí provádět studie rekreační ekologie, jejichž výsledky mohou být interpretovány v daném kontextu a ve vztahu k cílům managementu dané oblasti [Cole, 2004].

1.4.2 Posuzování dopadů bivakování v kontextu ČR

V českém kontextu se dopady různých rekreačních aktivit v chráněných oblastech zabývá Odborná skupina pro rekreaci, sport a turistiku AOPK ČR. Jejím cílem je „zmapování aktivit ve zvláště chráněných územích (ZCHÚ), sjednocení přístupu v rámci AOPK ČR i dalších orgánů ochrany přírody (OOP), dosažení vzájemné informovanosti OOP a partnerů“ [Hušek; Vitek, 2010]. Náplní její činnosti je „monitorování situace v CHKO i v médiích, vydávání návodových metodických listů, zaujímání stanovisek ke konkrétním kauzám, pořádání seminářů, aktivní účast v diskusích vedených k problematice vlivu sportovních a rekreačních aktivit na ochranu přírody a krajiny, jednání s partnery, konzultační a poradenská činnost pro OOP“ [ibid.]. Z hlediska posuzování vlivů rekreačních aktivit jsou významné Metodické listy, které podrobně rozpracovávají jednotlivé rekreační aktivity. „Každá aktivita řešená v ML obsahuje analytickou část (popis aktivity, její vliv na přírodu, cílová skupina, trendy a potenciál, infrastruktura, možnosti regulace, partneři a zastoupení v ZCHÚ) a metodická doporučení“ [ibid.]. Metodické listy byly již několikrát aktualizovány, naposledy v roce 2015, kdy byly zpracovány tyto aktivity: horolezectví, cyklistika, geocaching, orientační sporty, vodní aktivity, psí aktivity, koňské sporty, sjezdové lyžování, motorismus a ostatní outdoorové aktivity [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015]. „Základní rekreační aktivitou s nejdélsí historií je v ČR pěší turistika. Protože až na naprosté výjimky není s ochranou přírody

a krajiny ve střetu, nebyla zatím v rámci OS RST (Odborná skupina pro rekreaci, sport a turistiku, pozn. aut.) samostatně posuzována. Slouží však jako referenční aktivita při porovnávání vlivů, protože představuje tolerovanou míru disturbancí v místech, kde není vstup zakázán“ [Hušek; Vítek, 2010]. Pod ostatní outdoorové aktivity spadá například skauting a tramping, ale právě i pěší turistika a řada dalších aktivit jako teambuilding, paintball, turistický deník apod. O samotném bivakování nalezneme v Metodických listech zmínku hned několikrát, ale zpravidla ve spojitosti s jinými aktivitami, jako je horolezectví nebo orientační sporty. Negativní vlivy těchto outdoorových aktivit shrnují Metodické listy takto: „Obecně občas dochází k poškozování lesních kultur (kácení dřeva, sešlap, poškození průchodem, poškození při stavbě lanových aktivit). Významným negativním dopadem je pak rušení živočichů, míra rušení se dá stěží odhadnout, ale dle velikosti skupiny a typu činnosti k němu dochází buď lokálně, nebo i na větším území v případě větší hromadné akce. Největším problémem je hlavně konání v době hnízdění a vodění mladých a při častěji opakované návštěvě území. Obecným problémem jsou stálé stavby, bivaky, přístřešky, latriny, ohniště a vůbec jakékoli terénní úpravy v místech stálých či příležitostných tábořišť, kempů (míněno zejména těch divokých, převážně ve skalách) a letních táborů, pokud nejsou tyto na konci akce zahlazeny, jak činí například skauti na svých letních táborech“ [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 89]. Při přenocování v přírodě, ať už v podobě bivaku či tábořiště „dochází k poškozování dřevin a exteriéru, zejména díky rozdělávání ohňů, hlavně stavbou dočasných i stálých staveb. Při větších akcích nebo na stálých shromažďovacích místech jsou problémem divoké záchody a občas i utajené skládky odpadků“ [ibid.].

Metodické listy AOPK ovšem zohledňují i pozitivní aspekty rekreačních aktivit. „Nejdůležitějším východiskem při práci odborné skupiny je snaha nebránit člověku v pobytu v přírodě, respektive umožnit lidem zažít v přírodě příjemné chvíle. Představu, že by praktická ochrana přírody a krajiny byla jednodušší, kdyby do přírody stále někdo nevstupoval (ať už jako návštěvník, investor nebo v jiné roli), je třeba kategoricky odmítnout. Nemůžeme totiž čekat pochopení pro ochrannářské snahy od veřejnosti, která by všechen čas trávila jen uvnitř měst prací na počítači nebo sledováním televize. Takové veřejnosti bychom jen stěží dokázali vysvětlit, že je třeba šetřit s pitnou vodou nebo neodhazovat odpadky z okénka auta. Chtít po ní, aby pochopila, že je třeba investovat z vybraných daní do záchrany tetřeva, by nejspíš byla naprostá utopie. Kvalitním prožitkem přitom může být už jen nerušený odpočinek v tichu sluncem zalité lesní mýtiny

při zpěvu ptáků. Ochrana návštěvnického prožitku nabývá na své důležitosti s tím, jak se zvyšuje počet návštěvníků a také množství zájmových skupin, které se od sebe liší nároky a vlivem na okolí (stačí si představit houbaře, jezdce na koni či na čtyřkolkách, když se potkají na jednom místě)“ [Hušek; Vítek, 2010]. „Outdoorové aktivity budují pozitivní vztah k přírodě a krajině a učí pobytu v ní. Řada jednotlivců, skupin a organizací je ochotna nějakou formou pečovat o přírodní prostředí, jde o to je oslovit a pracovat s nimi“ [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015: 89].

1.5 Junák a vztah k přírodě

Předmětem mého zájmu měli být původně bivakující čistě z řad skautů, což se, jak blíže popisuji v empirické části níže, nenaplnilo, skauti tvoří pouze polovinu mých informantů. Přesto nepovažuji polovinu za zanedbatelnou část, a to i vzhledem k tomu, že i většina ostatních informantů s myšlenkami a hodnotami skautingu sympatizuje nebo má mezi skauty přátele, se kterými společně bivakují. Vzhledem k této zanedbatelné skupině mých informantů a také k jistým specifikům, která má skauting ve vztahu k přírodě, jsem se rozhodla v teoretické části své práce ponechat tuto kapitolu, která alespoň stručně představuje historické kořeny skautingu, jeho hodnoty a výchovné metody. Tuto kapitolu zároveň považuji za významný kontext v utváření bivakujícího subjektu u části mých informantů.

Vzhledem k názvu této kapitoly a vlastním zkušenostem s neporozuměním pojmu „junák“, na úvod tento pojem nejdříve objasním. Skauting (z anglického *scout* – zvěd, někdy také průzkumník nebo pozorovatel) je celosvětové hnutí podporující rozvoj dětí a mladých lidí. Junák je specifické označení pro české skautské hnutí a zároveň názvem jedné z českých skautských organizací. Těchto organizací je v České republice hned několik. Jednou z nich je právě „Junák – český skaut“. Dále pak například „SKAUT – český skauting ABS“, který vychází především z tradic woodcraftu, nebo „YMCA – SKAUT“, který reprezentuje křesťanský skauting. Všechny tyto organizace vycházejí ze společných skautských hodnot, jednotlivé organizace však často přikládají na některé z těchto hodnot větší důraz. Skauting představuje celosvětové skautské hnutí, v jehož rámci existuje řada dalších skautských organizací, mezi nimi i česká skautská organizace Junák. Protože je Junák převažující organizací v České republice a mí informanti jsou také členy Junáka, budu se v následující kapitole, ale i celé této práci, věnovat především hodnotám a metodám, ze kterých vychází právě tato organizace.

1.5.1 Vznik a historie skautingu

U zrodu skautingu stojí dvě významné osobnosti. Jednou z nich je britský generál Robert Baden-Powel, kterému je připisován vznik skautingu a je považován za jeho zakladatele. „V knize *Scouting for Boys (Skauting pro chlapce)* vydané v roce 1908, kterou mnozí považovali a zřejmě stále považují za bibli skautského hnutí, popsal Baden-Powell své cíle takto: ‚Skauting je školou občanství prostřednictvím lesní moudrosti.‘ O několik let později, ve vydání téže knihy z roku 1940, dále prohlásil: ‚Skauting byl již nejedním nadšencem popsán jako revoluce ve vzdělávání. Není tomu tak. Je to pouze pobídka k radostné hře v přírodě, která vznikla nazdařbůh, bez promyšleného záměru – a vyvinul se tak, že tvoří také praktickou výchovnou metodu‘ “ [Nagy, 1999: 6]. „Cílem Baden-Powella bylo pomoci vychovat je (chlapce, pozn. aut.) s pomocí života v přírodě, což ale pouze odráželo jeho lásku k ní, jeho zvyk žít pod širým nebem v košili s krátkými rukávy a jeho víru, že pro mladé lidi z měst je činnost v přírodě užitečná“ [Nagy, 1999: 7]. Baden-Powellův skauting původně určený mladým chlapcům zaujal brzy neplánovaně také dívky a za podpory Baden-Powellovy manželky Olave vznikl dívčí skauting. „Co se týče hnutí skautek, došlo zde během válečných let k mimořádnému rozvoji. Mnoho žen se také přesunulo na klíčové pozice v chlapeckém skautském hnutí, které zůstaly po odchodu mladých mužů do války prázdné“ [Nagy, 1999: 51].

Druhou významnou osobností stojící u zrodu skautského hnutí je přírodovědec a spisovatel Ernest Thompson Seton, který je zakladatelem amerického hnutí woodcraft. „Seton byl jedním z prvních ekologů moderní doby. Jako zkušený přírodovědec a velký znalec fauny a flóry amerických lesů rád sdílel svou vášeň s ostatními. Vytvořil pro mládež program inspirovaný zvyky lesních indiánů“ [Nagy, 1999: 33]. „Dávno předtím, než upravil R.B.P. (Robert Baden-Powell, pozn. aut.) svůj skautský výchovný systém tak, aby byl přijatelný všem národům světa, vedl již Seton ve funkci Master Woodmanna téměř 300 000 členné společenství mladých lidí, jím v roce 1902 založené, nesoucí název ‚Woodcraft Indians‘. Vypracoval pro ně ucelený výchovný systém vhodný jak pro děti, adolescenty, tak pro dospělé obou pohlaví. Jeho základem byla péče o harmonický rozvoj těla, mozku, ducha a služby“ [Plajner, 1992: 25].

Baden-Powell a Seton se osobně znali a vzhledem k podobným cílům obou organizací spolupracovali a vzájemně se podporovali. Tato úspěšná spolupráce byla ovšem později narušena první světovou válkou. To, že se skauting a woodcraft zrodily ve stejné

době, není považováno za náhodu. Jak tomu mnohdy bývá, vznikající hnutí často odpovídají na potřeby společnosti a dané doby a ani u skautingu a woodcarftu tomu nebylo jinak. „Potřebu vymanit se z dusné atmosféry měst pociťovali jak dospělí, tak zejména děti, a bylo proto zcela pochopitelné, že skauting vznikl právě ve dvou průmyslově nejvyspělejších zemích – v Americe a Anglii – a že byl v začátcích převážně záležitostí městské mládeže“ [Plajner, 1992: 15]. Obě formy skautingu se však záhy rozšířily i do dalších zemí, především díky nadšení mládeže, které nabízel skauting nové možnosti trávení volného času v přírodě a mezi svými vrstevníky. Hlavním propagátorem skautingu v Čechách byl pedagog a učitel tělocviku Antonín Benjamín Svojsík, který je považován za zakladatele českého skautingu. Svojsík se skautingem nadchnul při svých cestách po Americe a Anglii, v českém skautingu můžeme najít inspiraci oběma zakládajícími proudy.

Za víc než sto let své historie prošel světový i český skauting řadou proměn, obdobími útlumu i opětovného rozkvětu. Poslání a hodnoty dané skautingu jeho zakladateli jsou však aktuální i nyní a současné skautské hnutí se k nim odkazuje. Z jakých hodnot vychází organizace Junák v současnosti a jakým způsobem s nimi pracuje v praxi, a to především ve vztahu k přírodě, uvedu v následující podkapitole.

1.5.2 Skautská výchovná metoda

Junák vychází z hodnot a metod stanovených zakladatelem celosvětového skautingu Robertem Baden-Powellem a zakladatelem českého skautingu A. B. Svojsíkem. Byť se Stanovy Junáka přímo neodkazují na E. T. Setona, zakladatele woodcraftu, českým skautingem prostupují i jeho myšlenky, odrážejí se v jeho hodnotách. Předmětem činnosti Junáka je především podpora všestranného rozvoje dětí a mládeže „... jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k nejvyšší Pravdě a Lásce; sobě samým; bližním, vlasti, celému lidskému společenství a přírodě“ [Stanovy Junáka, 2014: 1]. K tomuto rozvoji napomáhá skautská výchovná metoda. „Skautská výchovná metoda závazně charakterizuje skautskou výchovu. Vychází ze zásad stanovených již zakladatelem skautského hnutí, které byly ověřeny více než sto lety praxe i poznatky moderní pedagogiky. Je založena na sedmi základních prvcích, které dohromady tvoří vnitřně provázaný, nedělitelný systém“ [Stanovy Junáka, 2014: 1]. Těchto sedm prvků tvoří: „slib a zákon, učení se zkušeností, družina, symbolický rámeček, příroda, program osobního růstu, dospělí průvodci“ [Stanovy

Junáka, 2014: 2-3]. Z hlediska utváření vztahu k přírodě stojí za vyzdvižení tyto dvě metody:

„Učení se zkušeností – skautská výchovná metoda se opírá o vlastní aktivitu a činnost; vychází z přesvědčení, že člověk se nejlépe něco naučí tím, že to dělá; že znalosti, dovednosti i postoje si osvojí nejlépe za pomoci vlastních prožitků a zkušeností. (...)

Příroda – pro skauting je příroda nejen nejpřirozenějším výchovným prostředím; je i předmětem zájmu, péče a ochrany; stejně, jako je zdrojem citového a duchovního rozvoje“ [Stanovy Junáka, 2014: 2-3].

Vztah k přírodě se odráží i v jednom ze tří základních skautských principů „..., jako úcta a láska prokazovaná bližním a přírodě;...“ [Stanovy Junáka, 2014: 2] a také ve skautském zákoně: „Skaut je ochráncem přírody a cenných výtvorů lidských“ [ibid.].

1.5.3 Výchovné prostředky Junáka

Skautské principy, zákon a výchovná metoda, jsou uváděny v praxi v rámci činnosti skautských oddílů. Jedním z prostředků, který pomáhá skautským vedoucím jednotlivých oddílů Junáka pracovat s těmito hodnotami a přibližovat je dětem, je skautská stezka. „Stezka je jedním z nejdůležitějších výchovných nástrojů, který má vůdce oddílu k dispozici. Jde o výchovný nástroj, pomůcku, prostředek, který nám má pomoci v naší práci...“ [Příroda kolem nás, 2008: 4].

Nový koncept stezek je v Junáku využíván od roku 2008. Stezky jsou rozděleny do čtyř stupňů dle věkových kategorií od 11 do 15 let. Každá ze stezek obsahuje šest oblastí, přičemž pro každou z oblastí vydal Junák samostatnou metodiku. Jednu ze samostatných oblastí a metodik tvoří oblast s názvem *Příroda kolem nás*. Tato oblast je rozdělena do několika dalších bodů: pobyt v přírodě, vnímání přírody, poznávání přírody, hodnota přírody a šetrné chování [Cesta Země – 1. Stupeň skautské stezky, 2008]. Z daných bodů je zřejmé, že tato oblast podporuje celkové utváření vztahu k přírodě. Nezaměřuje se pouze na schopnost přežití v přírodě a její poznávání, tedy například schopnost rozeznat určitý počet rostlin a živočichů, ale rozvíjí i estetické vnímání přírody, uvědomění si jejích hodnot a šetrné chování k přírodě.

1.5.4 Současný vztah Junáka k přírodě

Skauting je nedomyslitelně spjatý s přírodou již od dob svého vzniku. „Příroda je oblíbeným místem k provozování skautských činností. Je místem k oddechu a odpočinku, ideálním prostředím pro dobrodružství, pomáhá při vybudování a udržování pevného zdraví, je daleko od přelidněných městských center a šilicích davů, je to vysněné místo pro hry... je ale zároveň scénou, kde lidé zažívají i věčné vyčerpání, hlad, žízeň, fyzickou námahu a nepohodlí. Příroda je nedílnou součástí struktury skautingu“ [Nagy, 1999: 120].

Ovšem ani vztah skautingu k přírodě není zcela neměnný a jednoznačný. Zatímco počátky skautingu byly zaměřené hlavně na zdokonalování dovednosti přežití v přírodě, příroda byla brána především jako prostor k osobnímu rozvoji, současný skauting se zdá mnohem více orientovaný na environmentální témata a ochranu přírody. „Příroda je pro nás velkým pomocníkem pro osobní rozvoj. Nejen, že nabízí nekonečný prostor pro spoustu her a činností, ale vztah k přírodě a ke krajině je při formování osobnosti pro každého z nás důležitým bodem v hledání svého místa ve světě. Je tak třeba pro nás (tělesně, duševně i duchovně) zdravý život. Jinými slovy – příroda pomáhá oddílu. Vztah k přírodě je důležitý pro její ochranu a péči o ni. Učíme se chovat tak, abychom přírodu co nejméně narušovali a poškozovali – oddíl tak pomáhá přírodě. S narůstající ekologickou krizí se důraz, který byl dříve kladen jednoznačně na první způsob, pomalu přesouvá i na druhý“ [Příroda kolem nás, 2008: 7]. Na tomto příkladu je vidět, že skauting není zastaralé hnutí, které by neodpovídalo tématům současné společnosti, ale naopak s takovými tématy aktivně pracuje. To se samozřejmě nedotýká pouze vztahu k přírodě.

Vztah skautingu k přírodě se nedá zcela paušalizovat, liší se stát od státu, organizace od organizace, ale především oddíl od oddílu, neboť skauting utvářejí hlavně jednotliví vedoucí, kteří pracují s dětmi a předávají jim hodnoty, které oni sami považují za důležité. Z řad některých skautů se můžeme setkat s kritikou toho, že se skauting odvrací od přírody, ta se mu stává pouhou kulisou pro hry. Ovšem i pouhý pobyt v přírodě umožňuje prožívání silných zážitků spojených s vnímáním přírody a uvědoměním si její hodnoty. Ať už tedy narazíme na skauty, kteří se aktivně věnují environmentální výchově, nebo na skauty, kteří v přírodě tráví volný čas pouze hrami, je zřejmé, že skauting přispívá, i když mnohdy různými způsoby, k vytváření pozitivního vztahu k přírodě a úctě k ní.

2 EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 Úvod

„Nejvděčnější způsob cestování je pěšky. Tu člověk kraje opravdu užije; sblíží se s lidem, pozná jeho charakteristiku i povahu a prožívá opravdu kus přírodního, přirozeného života. A v tom je nejkrásnější poesie. Vzpomínám, jak jako studenti nedočkavě hned na počátku prázdnin svázali jsme svůj nevelký tlumok a pustili se do světa. Jak se nám to volně dýchalo, jak byli jsme šťastni, jak volni jsme se cítili. Prolézali jsme hrady, slezli kde jakou zříceninu, prošli kde jakou partii znamenitější a s večerem v zdravé, slastné únavě usínali jsme někde ve stodole na slámě neb pod zeleným krovem ztemnělého lesa. A ráno začalo to znovu; tlumok na záda, několik slov díky hospodáři a již zas krok náš mířil v modré, nekonečné dálky do zlaté záplavy slunce. A tak den ze dne. ... Přál bych každému, aby těšiti mohl se takovými vzpomínkami z mládí; neznám nic slastnějšího a krásnějšího nad to“ [Svojsík, 1912: 118].

„Táboření je veselou stránkou skautského života. Žijete v Boží přírodě, mezi kopci a stromy, mezi ptáky a zvířaty, u moře či řeky – bydlíte v malém plátěném stanu, sami si vaříte a objevujete. To všechno zlepšuje vaše zdraví i pohodu tak, jak by to mezi zdi a smogem města nebylo nikdy možné. Na túrách do přírody objevujete každý den nová místa a můžete zažít úžasná dobrodružství. Budete silní a pevní, nebude vám vadit vítr ani déšť, teplo ani zima. Budete to brát tak, jak to přijde a dobrý pocit vám umožní čelit všem problémům s úsměvem a vědomím, že to nakonec zvládnete“ [Baden-Powell, 2004: 18].

„Snad každému, kdo zůstal někdy sám v divočině, se nezapomenutelně vtisknou do paměti dojmy prvního dne! Odkázán sám na sebe, ničím nepoután, už nemyslí na vymoženosti civilizace a všemi smysly se oddá naprosté volnosti. Cítí důvěrnou blízkost lesního světa, strach a němou úctu tváří v tvář velebnosti přírody i sladký pocit nekonečné svobody“ [Seton, 1997: 68].

Každý z úryvků textu od trojice zakladatelů skautingu svým způsobem odhaluje podstatu táboření v přírodě a pomáhá lépe pochopit „co na tom my čundráci vlastně vidíme“. Takový pobyt a nocování v přírodě je jednoznačně dobrodružstvím. Dobrodružstvím, které často zahrnuje krev, pot a slzy, ale také pocit vítězství a zadostiučinění, když s těžkou krosnou na zádech vystoupáte na strmý kopec a naskytne se vám výhled do krajiny, nebo čiré radosti, když se po deštivé a mrazivé noci probudíte do

slunného rána. Dobrodružstvím, které chcete prožívat s partou dobrých kamarádů, na něž se můžete spolehnout, jsou vám dobrými druhy, protože nepohodlí stmeluje a vytváří přátelství, která trvají často na vždy. Mnohdy je to výzva a sebepřekonání, ale odměnou jsou zážitky, místa, která jste cestou navštívili, klid a čistota, jež ve městě nenajdete, problémy, které jste mohli alespoň na chvíli hodit za hlavu, a pocit, že jste to jednoduše dokázali. To vše prožíváte v přírodě, jež je někdy pouhou kulisou, jindy ji zas vnímáte všemi smysly, vytváříte si k ní vztah, který je někdy pozitivní, když svítí slunce a kocháte se výhledem, jindy zase negativní, když prší nebo došla voda a studánka je v nedohlednu. Každopádně je to vztah hluboký, v tu chvíli je příroda všude okolo vás, někdy je to to jediné, kromě vás samotných a vašich druhů, na co se můžete opravdu spolehnout. Potřeba výzvy a určitého sebepřekonání je společná hodně lidem a jsou různé způsoby, jak tuto potřebu uspokojit. Na čundrování je sympatické právě utváření hlubokého vztahu k přírodě a k lidem, se kterými v ní trávíte svůj čas. Tím samozřejmě netvrdím, že vše výše popsané zahrnuje veškerou podstatu čundrování, věřím, že se najdou i čundráci, kteří se s mým textem neztotožní, nebo jen částečně. Pro jednoho z mých informantů, který začal jezdit místo hotelu pod stan relativně nedávno, byla jedním z důvodů takového rozhodnutí i finanční stránka. Pro dalšího je důležité pedagogické hledisko, protože pracuje s dětmi a i s nimi jezdí na čundry, protože mu „*záleží na jejich vztahu, který získají ke krajině, pokud se v ní budou pohybovat*“. Jako nejčastější důvody proč čundrování ve VZCHÚ vyhledávají, se však u většiny informantů objevovaly únik od civilizace a vyhledávání lokalit, kde je hezčí příroda, kde se jim „*prostě líbí*“. Kromě toho u všech mých informantů rezonovalo také v různých obměnách určité vymezení se proti „běžným turistům“; sami se umí k přírodě chovat lépe, což potvrzuje například fakt, že v ní dokáží přečkat noc.

Kromě „Proč?“ je důležité zodpovědět také „Jak?“. V teoretické části v kapitole věnované bivakování z hlediska práva byla věnována pasáž rozlišení mezi tábořením a bivakováním. Táboření bývá definováno jako pobyt v přírodě, který zahrnuje stavbu přístřešku, úpravu místa, likvidaci odpadu, a to často větší skupinou a na jedné lokalitě po více nocí. Zatímco bivakování bývá definováno jako pobyt v přírodě, při kterém nedochází ke stavbě jakéhokoliv přístřešku, nedochází při něm k žádnému ovlivnění místa jakýmkoliv úpravami či odpadem, je provozováno jednotlivci setrvávajícími na jedné lokalitě maximálně jednu noc [Metodické listy Agentury ochrany a přírody ČR, 2015]. Budeme-li vycházet z tohoto vymezení pojmu bivakování a táboření, zabývala jsem se v rámci svého výzkumu obojím. V průběhu výzkumu, a to často i během jediného víkendu,

jsem měla možnost zúčastnit se jak bivakování, tak spaní ve stanu či přístřešku, v dřevěném altánku na vyhlídce nebo pod jeskynním převisem. Různým typům nocovišť a jejich dopadům na okolí se budu také více věnovat dále, proto je nyní nebudu detailněji rozebírat. Považuji však za důležité je nyní zmínit pro ujasnění terminologie používané v této práci dále. Přestože pojmu bivakování, jak je popsán výše, neodpovídají přesně všechny typy nocovišť, se kterými jsem se měla možnost v rámci výzkumu setkat, ale protože tento pojem svou podstatou vystihuje nocování v přírodě s co nejmenšími dopady na okolí, což vystihuje i aktivity (nebo alespoň záměry) všech mých informantů, rozhodla jsem se v rámci této práce souhrnně pro všechny tyto typy nocovišť používat právě pojmu bivakování. Bivakováním v rámci této práce míním obecněji pobyt v přírodě spojený s nocováním ať už pod širákem, ve stanu nebo nějaké jiné formě přístřešku, který je provozován jednotlivcem či skupinou. V rámci práce také užívám pojem nocování nebo v Čechách běžně rozšířené čundrování. Těchto pojmů používám ve stejném významu jako pojmu bivakování. Osoby, které nocování v přírodě či čundrování vykonávají, pak označuji jako bivakující nebo čundráky. Při zkoumání subjektivity bivakujících / čundráků používám pojem bivakující subjekt.

2.2 Výzkumné metody a volba informantů

Jedním z mnoha ekologických subjektů, které jsou nějakým způsobem zainteresovány ve vztahu k přírodě, ať už tím, že mají zájem na její ochraně, nebo tím, že se v ní často pohybují, je bivakující subjekt, který bude hlavním předmětem mého zájmu ve výzkumné části. Jak bylo již zmíněno v úvodu práce, důvodem, proč jsem se rozhodla svou práci zaměřit právě na bivakující subjekt, je osobní zkušenost s bivakováním a vlastní morální dilemata, která jsem prožívala a stále prožívám, nejen jako skaut a bivakující, ale i jako studentka sociální a kulturní ekologie. Právě tahle osobní zkušenost mě vedla k tomu, abych se ve své práci spíše než ochraně přírody obecně či střetu mezi ochranou přírodou a těmi, kdo ji porušují, zaměřila přímo na bivakující, na jejich subjektivitu, jak je jejich bivakující subjektivita (eco)governmentalizována. Je zřejmé, že nejvhodnější metodou pro pochopení bivakujícího subjektu je ta, která umožňuje sdílet s bivakujícími jejich zkušenost. Výzkumná část této práce bude tedy založena zejména na terénním výzkumu, neboli etnografii. „Cílem etnografického výzkumu je obvykle snaha porozumět zkoumanému sociálnímu světu a přiblížit se smyslu, který svému jednání připisují samotní aktéři (tj. zprostředkovat *emickou* perspektivu)“ [Budilová, 2015: 15]. „Klasický model terénního výzkumu v sociální antropologii, výrazně

ovlivněn Malinowského dílem a dále formován dalšími generacemi antropologů, vychází především z nároku na dlouhodobý pobyt badatele přímo v terénu, který zahrnuje participaci na všedních i nevšedních aktivitách samotných aktérů. Z těchto důvodů se klíčová metoda terénních výzkumů někdy označuje jako zúčastněné pozorování“ [Budilová, 2015: 11]. Vzhledem k charakteru akcí, kterých jsem se v rámci svého terénního výzkumu zúčastnila a které se konaly přes víkendy, zpravidla od pátečního do nedělního večera, nemůžu v rámci své práce hovořit o dlouhodobém výzkumu v duchu klasické antropologie (několika týdenní či měsíční pobyt v terénu). Mezi soudobými etnografickými výzkumy se však mnohem častěji objevuje tzv. „short-term ethnography“. Jak uvádí Pink a Morgan [2013] „short-term ethnography“ se objevuje, jako přístup k výzkumu, který je současný jak svým předmětem, tak využitím pro aplikované výzkumné projekty. Tradiční dlouhodobá etnografie zpravidla zahrnuje dlouhé období příprav před samotným výzkumem a poté dlouhé období samotného výzkumu, který je charakteristický čekáním na to „až se věci stanou“. Krátkodobá etnografie je do určité míry inspirována metodami dlouhodobé etnografie, ovšem není pouze její zjednodušenou verzí. Není pouze jednodušším způsobem, jak udělat etnografický výzkum, je to cesta k produkci alternativního způsobu vědění charakterizovaná intenzitou, která vede k hlubokým a platným způsobům poznání. Krátkodobá etnografie může představovat při etnografických výzkumech zaměřených na vlastní kulturu vhodnější metodu, neboť tyto výzkumy nevyžadují dlouhé období příprav před samotným výzkumem a často ani neumožňují dlouhodobý pobyt v terénu. Pink a Morgan například provádí krátkodobé etnografické výzkumy v oblasti zdravotní péče. Přestože jsem během víkendových výzkumů nenavázala hlubší vztahy se svými informanty a možná neobsáhla celý terén dostatečně do hloubky, i několik málo dní a nocí mi umožnilo zúčastnit se všech aktivit v průběhu bivakování a pozorovat bivakující v jejich přirozeném prostředí a při běžných činnostech, které při bivakování vykonávají. To mi pomohlo obsáhnout více souvislostí, než které bych získala například pouhými rozhovory, byť tvoří nestrukturované rozhovory s bivakujícími v průběhu terénního výzkumu jeho nedílnou součástí.

Od tradiční antropologie se můj výzkum liší také tím, že nebyl prováděn v pro mne neznámém terénu. Tento přístup se začíná objevovat v 60. letech, kdy etnografie začala otáčet prst na vlastní společnost. Etnografové začali namísto tzv. *going native*, tedy přijmutí cizí kultury za svou a porozumění této kultuře v jejích vlastních pojmech, usilovat o znesamozřejmování své vlastní kultury. V duchu novodobé etnografie i já zaměřuji svůj

etnografický výzkum na svou vlastní kulturu. Jako výzkumné partnery jsem se rozhodla zvolit skauty, kteří se chystají nocovat ve VZCHÚ; strávit ve VZCHÚ alespoň jednu noc, a samozřejmě kteří mě budou ochotní vzít s sebou. Zároveň jsem žádným způsobem nelimitovala předchozí zkušenosti s nocováním ve VZCHÚ, věk informantů, jejich počet nebo lokalitu, ze které informanti pocházejí, či lokalitu, ve které se chystají nocovat. Byť tyto kategorie mohou mít na utváření subjektivity bivakujícího svůj vliv, nejsou omezující v tom, že by na některé z těchto kategorií nebo na určitém výseku její škály, nebylo možné subjektivitu sledovat. Díky svému skautskému „backgroundu“ a kontaktům jsem nepočítala s velkými obtížemi při získávání informantů pro výzkum. Zároveň jsem ve skautské komunitě počítala s velkým množstvím informantů, kteří mají s nocováním ve VZCHÚ zkušenost, kteří tuto aktivitu podnikají. Informanty jsem se rozhodla získat v první řadě oslovením známých a skautských skupin na sociálních sítích. Hned zpočátku jsem získala pozvání na dvě výpravy. Jednu z nich se podařilo uskutečnit a stala se mým prvním výzkumem. Druhá se neuskutečnila kvůli nepřízni počasí. Dále jsem dostala několik typů a pozvání na tábory pořádané ve VZCHÚ. Tábory pořádané ve VZCHÚ musí být oficiálně schválené a mít výjimku ze zákona na táboření v chráněných oblastech. Výjimka bývá zpravidla podmíněna dodržováním určitých pravidel, například používáním chemických toalet místo klasických latrín apod. Tyto akce svým charakterem, jako je zákonná výjimka, konání po dobu několika týdnů, setrvání po celou dobu v jedné lokalitě, spaní v podsadových stanech či tee-pee apod. zcela nenaplňovaly charakter mého výzkumného zájmu, a proto jsem tyto nabídky odmítala. Stejně tak jsem zpočátku svého výzkumu odmítla i nabídku jednotlivce, který nebyl skautem. Samozřejmě jsem se i já sama setkala s řadou odmítnutí ze strany informantů. Důvody odmítnutí byly zcela praktické ve smyslu, že se informanti na žádnou podobnou akci zrovna nechystali nebo takové akce nepořádají nebo byly akce zrušeny kvůli nepřízni počasí. Setkala jsem se také i s osobnějšími důvody, leč zcela pochopitelnými. Například jeden z mých kontaktů přiznal, že se na nocování ve VZCHÚ sice chystají, ale nedokáže si představit, že by na tak „intenzivní teambuildingovou akci vzali někoho z venku“. Je pochopitelné, že pro mnohé skupiny může být podobná akce velmi intimní a stmelující záležitost a moje přítomnost by tuto atmosféru narušila. Mimo výše zmíněné se pro mne stal překážkou i gender, kdy jsem byla odmítnuta chlapeckým oddílem, protože si nedokázali představit „vzít s sebou na akci holku“. Důvodem odmítnutí samozřejmě mohlo být i nevyřčené podezření, že jsem maskovaný ochranář, byť jsem se snažila u informantů tyto obavy hned při prvním kontaktu rozptýlit, respektive je vůbec nevyvolávat. Přesto jsem se mnohdy, a to

i v průběhu samotného výzkumu, často setkávala s narážkami, byť pronášenými ironicky či s humorem a nadsázkou, že jsem ochranář a počínání svých informantů někde nahlásím. Později se ukázalo, že sehnat dostatečný počet informantů pouze mezi svými známými a prostřednictvím sociálních sítí není reálné, rozhodla jsem se proto zvolit další postupy. Další z metod k získání informantů bylo vyhledávání kontaktů prostřednictvím informačního systému Junáka skautIS, ve kterém je možné vyhledávat skautské oddíly podle měst. Vytvořila jsem výběr měst, která se nachází v blízkosti VZCHÚ, a následně podle těchto lokalit vyhledala skautské oddíly, které v těchto lokalitách působí, s předpokladem, že skautský oddíl, který má chráněnou oblast takzvaně „za humny“, bude tuto oblast čas od času navštěvovat. Dále jsem zvolila metodu inzerce ve Skautském institutu, kde jsem vyvěsila leták, že sháním informanty pro výzkum. Skautský institut, zkráceně SI, je skautský komunitní prostor v Praze a nově i v Brně, který má za cíl pečovat o paměť skautingu shromažďováním skautských pramenů a zároveň skauting popularizovat a zpřístupňovat. Je to prostor, kde se nachází kavárna, pořádají se zde přednášky nebo různé diskuze a workshopy, je volně přístupný i neskautské veřejnosti. Jedná se o prostor, kterým denně projdou desítky lidí, ať už skautů či neskautů.

Vzhledem k větší obtížnosti se získáním informantů než jsem původně předpokládala, ale samozřejmě i vzhledem k mým vlastním omezeným časovým možnostem, ale i jisté sezónnosti nocování v přírodě, probíhal celý můj výzkum více než rok, a to od června 2016 do října 2017. Mé výzkumné aktivity probíhaly nejintenzivněji na začátku či na konci léta nebo na podzim. Jeden z výzkumů proběhl v květnu, dva v červnu, jeden v září a jeden v říjnu. Celkem jsem se zúčastnila pěti víkendových akcí, které zahrnovaly nocování ve VZCHÚ s výjimkou jedné, což objasním dále. Co se týče lokalit, jeden z těchto výzkumů proběhl v CHKO Brdy, jeden v CHKO Kokořínsko a shodou okolností dva v NP České Švýcarsko. Jak jsem zmínila výše, jedna z těchto akcí nezahrnovala nocování ve VZCHÚ, neboť se jednalo o brigádu na táborové louce, která se nachází v blízkosti NP Šumava. Přestože se jednalo o akci, která svým konceptem zcela nezapadá do mého výzkumu, byla jsem na ni pozvána hlavním vedoucím skautského oddílu působícího na Šumavě, který má bohaté zkušenosti s nocováním ve VZCHÚ, a to včetně prvních zón NP Šumava. Předpokládala jsem, že bych na této akci mohla získat zajímavá data alespoň prostřednictvím rozhovorů. Vzhledem k obtížnostem se získáním informantů jsem se rozhodla tuto akci do svého výzkumu zahrnout. Vzhledem k nezákonnosti zkoumané aktivity a zachování anonymity svých informantů budu v rámci

své práce používat pseudonymů a zároveň anonymizovat či generalizovat data. Nebudu uvádět jména skautských oddílů, jichž jsou moji informanti členové, či konkrétní místa jejich působiště a další obdobné údaje, které by mohly vést k jejich identifikaci. „Etnografický výzkum by měl chránit informanty od samotného počátku. Výzkumný projekt musí obsahovat správné kroky k ochraně informantů, s nimiž výzkumník pracuje. Tyto kroky pomáhají zajistit anonymitu nebo důvěrnost a omezit možné negativní důsledky spojené s účastí v etnografické studii. ... Etnografové často přiřazují fiktivní jména lokalitám svého výzkumu, aby chránili soukromí svých informantů“ [Murchison, 2010: 202]. „Fiktivní názvy lokalit jsou v některých případech vhodnější a efektivnější než jiné metody, a mohou znamenat určitý stupeň ochrany, který ve skutečnosti neexistuje, neboť čtenář může docela snadno přijít na to, že ‚Jakékoliv Město, USA‘ je ve skutečnosti Des Moines, Iowa. Pseudonymy pro informanty jsou v etnografiích dokonce častější než fiktivní názvy lokalit a lze je dokonce považovat za standardně nejlepší praxi“ [Murchison, 2003: 202]. Co se týče samotných informantů, představují dohromady poměrně různorodou skupinu. Od původního záměru čerpat informanty pro svůj výzkum pouze ze skautského prostředí jsem později upustila. Jak jsem zmínila výše, jedním ze způsobů, kterým jsem se rozhodla informanty získat, bylo umístění letáku ve Skautském institutu, tedy prostoru, který kromě skautů navštěvuje i neskautská veřejnost, což byla skutečnost, se kterou jsem při zveřejňování letáku příliš nepočítala. Na leták mi zareagovali dva informanti, shodou okolností oba neskauti. Vzhledem k obtížím se získáním informantů jsem se rozhodla obě tyto nabídky využít a do svého výzkumu je zahrnout. Jeden z těchto neskautů sám o sobě tvrdí, že je velký sympatizant skautingu a zvažuje, že by se v budoucnu mohl stát skautským vedoucím. Což bude dané i jeho zájmem o pedagogiku a alternativní pedagogické směry. Richard je jen o pár let starší než já, dříve vyučoval na základní škole v alternativní třídě a zhruba jeden rok pořádá pro své, dnes již bývalé, žáky víkendové výlety do přírody spojené s přespáním venku. Jednoho z těchto výletů do Českého Švýcarska spolu se čtyřmi žáky 2. – 4. třídy základní školy jsem se zúčastnila. Druhý neskautský informant je čerstvým doktorandem na dopravní fakultě. Tobiáš je zvyklý čundrovat sám nebo maximálně ve dvou. Přiznává, že čundrovat s krosnou začal teprve přede dvěma lety a že mu ze začátku chyběly dostatečné zkušenosti a vybavení. Ale zkušenosti postupně získal od svých spolucestovatelů nebo z cestovatelských blogů a outdoorové vybavení si postupně pořídil. Čundrování se sice věnuje krátce, za to velice intenzivně a za poměrně krátké období získal zkušenosti i s nocováním v prvních zónách NP, například na Studniční Hoře v Krkonoších. Vede si vlastní blog, na kterém sdílí mimo

jiné i své cestovatelské zážitky, také se intenzivně věnuje fotografování, ale například i józe a meditacím, všechny tyto aktivity má úzce spojené s cestováním a pobytem v přírodě. Jedinými informanty, které se mi podařilo získat prostřednictvím sociální sítě, je skautský oddíl z okraje Prahy, se kterým jsem se vydala na čundr do Brd. Skupina se skládala ze dvou vedoucích, v té době čerstvých vysokoškoláků, a party deseti kluků okolo 12-15 let. Na čundry do CHKO jezdívají pravidelně cca jednou do roka, jak Jakub se Štěpánem sami říkají, za odměnu, protože jich je hodně a jsou nápadní. Dalšími ryze skautskými informanty se pro mne stal skautský oddíl ze Šumavy, se kterým jsem strávila víkend brigádou na táborové louce, viz výše. Jedná se o jeden z kontaktů, který jsem získala vyhledáváním skautských oddílů na základě lokalit blízkých VZCHÚ ve skautské informační databázi. Hlavním informantem mi byl hlavní vedoucí oddílu, který podniká čundry do VZCHÚ pravidelně, a to jak s oddílem, tak sám. Zbyněk je zhruba v mém věku, má práci, při které pracuje se dřevem, zároveň je tak trochu místní patriot, což se výrazně projevuje i na jeho vztahu a postojích k čundrování, ale i přírodě a její ochraně. Poněkud symbolicky završuje skupinu mých informantů parta, která se skládala částečně ze skautů i neskautů. Přesněji z jedné skautky, jejího přítele a jejich společného kamaráda. Doporučení a kontakt na Helenu jsem dostala od někoho z mnoha dalších skautů, na které jsem se při shánění informantů obrátila. Všichni členové tříčlenné skupiny jsou starší než já. Oba kluci jsou již pracující a neskauti, Helena se rozhodla ukončit svá doktorská studia a zároveň si přivydělává prací pro skautskou organizaci Junák. Společně s dalšími kamarády pořádají pravidelně jarní a podzimní čundry, nezřídka i do VZCHÚ. Já jsem měla možnost zúčastnit se s nimi podzimního čundru na Křivoklátsko. Skupinu mých informantů tvoří poměrně nesourodý vzorek skautů i neskautů, studentů i pracujících, Pražáků i nepražáků či těch, kteří se do Prahy přistěhovali, těch, kteří jsou s přírodou provázaní i ve svém studiu či zaměstnání, a i těch, kteří přírodu vyhledávají právě pouze na víkendových čundrech. Ve skutečnosti se jedná o homogenní skupinu, která má společné nocování ve VZCHÚ, tedy společnou subjektivitu bivakujícího, čímž se budu více zabývat ve svém výzkumu dále.

2.3 Vstup a pobyt v terénu

První komunikace s informanty probíhala vždy písemně prostřednictvím e-mailu nebo sociálních sítí, v několika případech částečně i telefonicky. Zahrnovala zpravidla stručné představení mě samé a mého záměru, ze strany informantů základní propozice k plánovanému čundru. Byť jsme s několika informanty plánovali i možné osobní setkání

ještě před výzkumem, nakonec jsme z těchto plánů z časových důvodů vždy upustili, a tak jsme se vždy poprvé osobně setkali až na čundru. Ve všech případech jsem před samotným výzkumem vždy komunikovala s jedním informantem, který mi byl zároveň gatekeeperem před i během výzkumu. Gatekeeper, v češtině někdy označovaný také jako vrátník nebo klíčník, je osoba, která výzkumníkovi umožňuje vstup do terénu. „*Gatekeeperem* pochopitelně může být také skutečný vrátný, například v nemocnici. Taková osoba leckdy výzkumníkovi pomůže v navázání dalších kontaktů, může ale vytváření dalších vazeb také bránit (např. omezováním jeho pohybu v terénu, výběrem navštěvovaných osob apod.)“ [Budilová, 2015: 17]. V případě mého výzkumu mi gatekeeperi nabídli účast na čundru a poskytli mi základní informace o jeho konání, zároveň o mé přítomnosti a záměru informovali ostatní členy skupiny, pokud se čundru účastnilo více osob, čímž mi zajistili souhlas celé skupiny a umožnili mi vstup do terénu. Na čundru samotném mne pak seznamovali s ostatními a zároveň mi zpravidla byli i nejvíce k dispozici pro případné otázky a neformální rozhovory, což se projevovalo i tím, že sami vyhledávali mou přítomnost a příležitost k neformálnímu rozhovoru a zjišťování informací o mně a mém výzkumu.

„Tato problematika úzce souvisí s identitou výzkumníka v terénu. Prvním rozhodnutím, které musíte učinit, bude to, zda zvolíte identitu otevřenou nebo skrytou. Už v tomto okamžiku se antropolog pohybuje na tenkém ledě výzkumné etiky (srov. Hejnal a Lupták 2013). Ne všichni odborníci se totiž shodnou v tom, že skrytá identita je eticky ospravedlnitelná, byť známe z minulosti řadu výzkumů, v nichž byl tento přístup použit (Whyte 1993). Někteří badatelé připouštějí, že skrytá identita je možná tehdy, kdy by opačný přístup znemožnil provádění výzkumu nebo ohrozil výzkumníka. Řada současných antropologů má ovšem zato, že jediný legitimní vstup do terénu je ten, při němž výzkumník svým informátorům jasně a srozumitelně vysvětlí, kdo je, co dělá, jak bude nakládat s daty, jak je bude anonymizovat atd. Otevřený vstup tedy vyžaduje objasnění vlastní pozice v terénu a získání tzv. informovaného souhlasu, tedy poučeného přitakání zkoumaných prováděnému výzkumu. V praxi se však většinou setkáváme s jakýmsi kompromisním řešením, kdy ne všichni v terénu vědí všechno o výzkumníkovi a vyjednávání přístupu je neustálým balancováním mezi snahou o provedení výzkumu a ‚férovým‘ přístupem k informátorům“ [Budilová, 2015: 17]. Vzhledem k mé vlastní zkušenosti se zkoumaným tématem a k charakteru výzkumu, kdy nehrozilo, že by mi otevřená identita znemožnila vstup do terénu, jsem zvolila otevřenou identitu,

kdy „účastník jako pozorovatel přijímá roli rovnoprávného člena skupiny, ale účastníci si jsou vědomi jeho totožnosti“ [Hendl, 2005: 191]. Obtížnější pro mne bylo vysvětlit informantům, co zkoumám a jaký je záměr mého výzkumu. Za prvé jsem, především v počátcích svého výzkumu, sama jistě nevěděla, jakým směrem se bude můj výzkum ubírat a spoléhala jsem spíše na to, že tento směr vyplyne až z dat a zkušeností získaných v terénu. Za druhé jsem zjistila, že je pro mne obtížné popsat informantům záměr svého výzkumu ve vztahu k ecogovernmentality a subjektivitě tak, aby pro ně byl tento záměr srozumitelný, a proto jsem důvody a cíle svého výzkumu před informanty často záměrně zobecňovala. Jak uvádí Hammersley a Atkinson [2007], někteří jednotlivci a skupiny mají malou nebo žádnou znalost sociálního výzkumu. I když jsou lidé se sociálním výzkumem obeznámeni, může existovat vážný nesoulad mezi jejich očekáváním a očekáváním výzkumného pracovníka a jeho záměry. Stejně jako gatekeepři mohou považovat výzkumníka za odborníka nebo kritika. „Obecně platí, že každý výzkumník musí nějakou identitu získat, aby vůbec mohl výzkum provádět – ‚objektivní zkoumání‘ v terénu není možné, badatel je totiž vždy součástí zkoumaného světa. Každý výzkumník zpravidla časem nějakou identitu získá, byť ta vůbec nemusí odpovídat jeho hodnocení vlastní pozice. Badateli tak může být v terénu například přisouzena nálepka ‚novináře‘, ‚fotografa‘, ‚spisovatelky‘, ‚terénního pracovníka‘, ‚té od televize‘ či v horším případě ‚špióna‘, ‚tajného, či ‚fízla‘, ať se snaží svoji pozici terénního etnografa vysvětlit sebelépe“ [Budilová, 2015: 17]. Obdobnou zkušenost jsem sama získala při svém výzkumu. Přestože jsem informantům při prvním kontaktu objasnila svou pozici skautky, která má s čundrováním osobní zkušenost, a vzhledem k nezákonnosti zkoumané aktivity je také ujistila o anonymitě výzkumu, často jsem se setkávala s mírnou nedůvěrou, zda je má identita opravdu otevřená a nejsem skrytým ochranářem. Byť jsem se často setkávala s drobnými projevy nedůvěry, byly narážky na možnost mé skryté identity ochranáře informanty vždy projevovány v žertu či ironicky a s nadsázkou. Tato nedůvěra mohla být samozřejmě dána tím, že má zkoumaná aktivita nezákonný charakter a může být pokutovatelná, ale i mou neschopností jakožto výzkumníka informantům dostatečně srozumitelně popsat co a proč zkoumám.

„Pouhý pobyt v terénu ještě nezaručuje možnost účastnit se, začlenit se do dění a hlavně nahlédnout do každodenního života aktérů. Jak upozorňuje Johnson, absolutní začlenění není ani pro účely výzkumu žádoucí (Johnson 2007: 91). Nic takového jako optimální míra začlenění ovšem neexistuje a jak upozorňuje Pemunta (2009), rozlišování

míry zúčastnění v rámci dichotomie *insider/outsider* je příliš zjednodušující“ [Hajdáková, 2013: 123]. Přestože jsem před samotným vstupem do terénu a i během samotného výzkumu čelila žertovným narážkám na svou identitu jakožto skrytého ochránáře, začlenění se do dění a běžných aktivit během výzkumu pro mne nebylo až tak obtížné, což bylo dáno i mou vlastní zkušeností se zkoumanou aktivitou. Jako skautka, která má vlastní zkušenost s čundrováním, jsem neměla problém s potřebným vybavením, jako je spacák, vaříč či celta, s dovednostmi, schopností zabalit si na tři do krosny tak, abych s sebou měla vše potřebné a zároveň tři dny na zádech nenosila zbytečnosti, ale i se znalostí takzvaných folk terms. Nebyla jsem zaskočená, pokud se informanti bavili například o žďáráku¹¹. Vlastní zkušenosti a vybavení mi také pomohlo pozitivně ovlivnit něco, co Hammersley a Atkinson nazývají impression managementem: „Osobní vzhled může mít zásadní význam. Někdy může být nutné, aby se výzkumník oblékl způsobem, který je velmi podobný studovaným lidem“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 66]. Opravdový význam impression managementu jsem si uvědomila až při mém posledním výzkumu, kdy jsem kromě svého běžného outdoorového vybavení a oblečení měla také poměrně výrazné náušnice. Měla jsem je, protože jsem byla před čundrem na jiné akci, kde byly výrazné náušnice vhodným doplňkem, zároveň jsem měla obavu o jejich ztrátu. Jak se později ukázalo, na čundr náušnice vhodným doplňkem nebyly. Když jsem je po prvním dnu schovala na noc do krosny a druhý den si je již nenandala, jeden z informantů si všimnul, že je již nemám na sobě a podotknul, že ho při našem setkání první den poněkud překvapily. Tedy nemít určité znalosti, zkušenosti a vybavení, byl by pro mne pobyt v terénu jistě značně náročnější. „Samozřejmě jsou zde i aspekty osobního charakteru, které není možné ovlivnit, a které mohou v terénu omezovat vyjednávání identit, tyto aspekty zahrnují takzvané připsané charakteristiky. Ačkoli by bylo špatné smýšlet o dopadech těchto aspektů, jako o absolutně determinovaných a neměnných, tyto charakteristiky jako je pohlaví, věk, ‚rasa‘, a etnická příslušnost mohou významným způsobem utvářet vztahy s gatekeepery, sponzory, a informanty“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 73]. Přestože jsem v terénu byla v mnoha ohledech schopná držet krok s mými informanty, a to obrazně i doslova, potýkala jsem se v průběhu výzkumu i s osobními charakteristikami, které mi pobyt v terénu znesnadňovaly. Jednou z nich je má přirozená

¹¹ Žďárského bivačovací vak, lidově „žďárák“, je vak pro přespání v přírodě – obvykle se používá jako nouzová alternativa stanu. Je standardní součástí horolezeckého vybavení na delší túry. Je vyroben z nepromokavého materiálu a tvarem připomíná spací pytel nebo závěsný horolezecký stan. [online]. [cit. 2017-11-26, 19:02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C4%8F%C3%A1rsk%C3%A9ho_vak

mlčenlivost a ostych při seznamování se s novými lidmi, což je u krátkodobého víkendového výzkumu poněkud limitující. Celý výzkum tak pro mne představoval vystoupení z komfortní zóny, a to nikoliv kvůli spaní pod širákem za špatného počasí. Další připsanou charakteristikou, která pro mne byla při výzkumu někdy limitující, byl gender. Jak bylo již zmíněno výše, pro jeden z chlapeckých oddílů, který jsem oslovila při shánění informantů, byl tento faktor natolik limitující, že mou účast na jejich akci odmítli. Protože jsem v rámci svého výzkumu měla možnost zúčastnit se čundru s jiným chlapeckým oddílem, během kterého pro mne bylo v porovnání s dalšími čundry, kterých jsem se zúčastnila, asi nejnáročnější zapadnout mezi ostatní, je pro mne toto odmítnutí naprosto pochopitelné. V rámci dalšího výzkumu, který nebyl čundrem, ale táborovou brigádou, jsem pomáhala s menšími táborovými pracemi jako pletením proutěného plotu, odplevelováním okolo ohniště apod. spolu s mladšími dívkami, zatímco dospělé osazenstvo, které bylo převážně klučičí, pracovalo na dřevěných stavbách s motorovou pilou. Vzhledem k rozdělení práce dle tradičních genderových rolí, ale samozřejmě i dle reálných schopností všech účastníků, jsem tak většinu času strávila s dětmi, od kterých jsem se dozvěděla méně podstatných informací pro svůj výzkum, než bych pravděpodobně zjistila od jejich vedoucích.

Dalším omezením, se kterým jsem se v terénu potýkala, byl terén samotný. „Tradičním prostředkem pro zaznamenávání dat z pozorování a rozhovorů jsou v etnografii terénní poznámky. Tradičně byly psané rukou, ale nyní mohou být zapisovány rovnou do kapesního počítače nebo notebooku. Pokud je vůbec možné terénní poznámky zaznamenat, jak, a jaké problémy pokrývají, záleží na povaze výzkumu, podmínkách, ve kterých terénní výzkum probíhá, a roli/ích, které etnograf zaujímá“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 141]. Vzhledem k charakteru výzkumu, kdy pro mne nebylo příliš pohodlné nosit s sebou všude tužku a zápisník a zaznamenávat terénní poznámky vyloženě na kolena za svitu baterky, jsem se rozhodla zvolit modernější způsob psaní terénních poznámek, v průběhu výzkumu jsem si zapisovala poznámky do chytrého telefonu do aplikace na psaní poznámek. „V zásadě by se měl člověk snažit zaznamenávat poznámky co nejdříve po pozorování. Většina terénních pracovníků uvádí, že i když mohou trénovat vlastní paměť, kvalita jejich poznámek se s uplynulým časem snižuje; detail se rychle ztratí a celé epizody mohou být zapomenuty nebo se stát nenapravitelně zmatenými. Ideální by bylo dělat si poznámky během skutečného zúčastněného pozorování. Ale to není vždy možné, a i když to možné je, možnosti mohou být velmi

omezené. Často existují omezení, která vyplývají ze sociálních charakteristik výzkumu, stejně jako z etnografovi role/í v terénu“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 142]. Psaní terénních poznámek do mobilu jsem považovala za výhodné i z toho hlediska, že jsem telefon měla relativně vždy po ruce a mohla jsem si do něj zapisovat krátké postřehy i během dne, což nijak nerušilo ani informanty, neboť mohli můj čas strávený s telefonem v ruce považovat za běžné vyřizování SMS zpráv apod. Jak se však ukázalo delší čas, který jsem trávila s telefonem v ruce především po večerech, kdy jsem se snažila zachytit co nejvíce dojmů z uplynulého dne a doplnit stručné poznámky z jeho průběhu, dříve než je zapomenou, byl již informantům nápadný. Možná i proto, že trávit příliš času s telefonem, když je člověk uprostřed krásné přírody narušuje únik od civilizace a nedostupnost před okolním světem, která je čundráky vyhledávaná a vítaná. Z tohoto hlediska poskytoval terén, ve kterém jsem prováděla výzkum, jen velice málo soukromí. Neboť jsem s sebou na výzkumy nevozila stan, do kterého bych se mohla alespoň na chvíli ukrýt, většinu svých terénních poznámek jsem tvořila přímo před informanty, čehož si někdy povšimli a občas jsem tak čelila narážkám, byť opět pronášených s humorem a nadsázkou, že si o nich zrovna určitě něco zapisuji. Jak poznamenává Hajdáková, „podobně jako jsou aktéři v terénu vystaveni zvýšené pozornosti antropoložky, jež nahlíží do skrytých oblastí jejich práce, jsou i antropoložka a její výzkum předmětem zájmu, námitek a vzdoru ze strany aktérů. Zranitelnost je tu způsobená vzájemným odhalováním skrytých aspektů práce, vnikáním do nepřístupné sféry Já (vzdorujících) aktérů – antropoložky a informantů – a ironickými vztahy mezi nimi“ [Hajdáková, 2013: 135].

2.4 Bivakující subjekt

Na úvod samotného výzkumu se na chvíli vraťme k teoretické části práce. Připomeňme si, že příroda se v Česku v druhé polovině minulého století postupně dostala do sféry vládnutí, skrze ochranářské regulace a dominantní ochranářský diskurz. Tomuto posunu přírody do sféry vládnutí je možné s odkazem na Foucaulta porozumět jako ecogovernmentality. Ve vztahu k ochraně přírody představuje dominantní technologie vládnutí zejména státní správa, nevládní organizace a přírodovědné vědění, jež dohromady utváří institucionální síť regulující chráněné oblasti. Technologie vládnutí přírodnímu produkují ekologicky uvědomělé subjekty skrze různé typy regulací, zákazů a povolení, ale například i skrze ekologickou výchovu a akce pro veřejnost. Ovšem utváření subjektů není statické a odvíjí se od složité sítě vztahů a vazeb. Subjekty se mohou od dominantní formy vládnutí vzdalovat i přibližovat. Nikdy nemusí zcela nabýt jedné, dominantní, nebo naopak

druhé, rezistentní podoby, ale často balancují mezi nimi. Podobně i Foucault definuje subjekt prostřednictvím dvou významů: „být podřízený někomu jinému skrze kontrolu a závislost, a být svázán se svou vlastní identitou prostřednictvím svědomí nebo sebepoznání“ [Foucault, 1996: 202]. V chráněných oblastech se proto pohybuje řada různorodých ekologických subjektů, které se více či méně vzdalují ochranným regulacím a osvětě. Příkladem takového ekologického subjektu je bivakující subjekt, který se v chráněných oblastech pohybuje některým regulacím navzdory, ale zároveň není ryze proti-ochranným subjektem. V rámci svého etnografického výzkumu se zaměřuji právě na onen bivakující subjekt. Zajímá mne, jak se subjektivita bivakujících utváří při bivakování ve VZCHÚ. Tedy do jaké míry a v jakých ohledech je bivakující subjekt utvářen skrze podřízení mocenským vztahům v podobě dominantních technologií vládnutí, a do jaké míry je svázán se svou vlastní identitou. Zhmotněním technologií vládnutí přírodnímu ve vztahu k chráněným oblastem jsou například návštěvní řady, Zákon o ochraně přírody a krajiny, výzkum a monitoring prováděný a podporovaný správou chráněných oblastí, přednášky či ekologické programy pro veřejnost atd. Z hlediska utváření bivakujícího subjektu jsou podstatné zejména návštěvní řady chráněných oblastí, jimiž jsou všechny subjekty pohybující se na území VZCHÚ utvářeny. Abych mohla utváření bivakujícího subjektu zkoumat, nejdříve jsem na základě analýzy dokumentů, jako jsou návštěvní řady VZCHÚ a Zákon o ochraně přírody a krajiny, abstrahovala figuru „ochranného subjektu“. Na základě vlastní zkušenosti a analýzy dokumentů, jako jsou skautské stezky, jsem abstrahovala figuru „bivakujícího subjektu“. Analýzou Zákona o ochraně přírody a krajiny a návštěvních řad jsem se pokusila abstrahovat ideálního návštěvníka VZCHÚ, jakého ho chtějí mít zákony, tedy čistě „ochranný subjekt“. Zároveň jsem se na základě vlastní zkušenosti a analýzou dokumentů, jako jsou skautské stezky, pokusila abstrahovat „bivakující subjekt“. Byť polovina mých informantů není skauty, skautské stezky představují jakýsi ideál člověka, který má kladný vztah k přírodě, umí se v ní pohybovat a umí se k ní chovat. Při abstrakci subjektů mne zajímalo, jaké vybavení by s sebou měli nosit, jaké dovednosti mít, jaké regule respektovat, jak by se měli chovat a jaké praktiky provádět, jaké etické nároky na sebe a druhé splňovat, a jaké mít znalosti o přírodě, její ochraně a vlivech člověka na ni. Obě abstrahované figury uvádím níže:

„Ochranářský subjekt“

- Nosí s sebou potraviny, které není potřeba tepelně upravovat na ohni, nebo se stravuje v místních restauracích a občerstveních.
- Táboří a rozdělává oheň pouze na místech k tomu určených.
- Pohybuje se pouze po vyznačených trasách a mimo zakázaná území. Nepotřebuje nosit buzolu, mapu či GPS navigaci.
- Co si s sebou přinese, to si zase odnese, případně vyhodí do zřízených odpadkových košů.
- Chová se tiše.
- Je ohleduplný vůči volně žijícím živočichům a planě rostoucím rostlinám.
- Psi či jiná domácí zvířata vodí na vodítku.
- Kouří pouze tam, kde je to dovoleno.
- Respektuje majetek správ chráněných území. Využívá značení, informačních zařízení a zařízení k turistice a umí ocenit benefitů, které mu tyto služby poskytují.
- Uvědomuje si, jaké dopady by mohlo mít znečištění prostředí chemickými látkami.
- Hromadné sportovní, turistické či jiné veřejné akce pořádá a organizuje pouze tam, kde mu to orgán ochrany přírody povolí.

„Bivakující subjekt“

- Chodí rád do přírody, je to pro něj přirozená součást života, potřeba, návyk.
- V přírodě se cítí dobře, líbí se mu tam, má zajímavé zážitky a do přírody se chce vracet.
- Vnímá a prožívá krásu přírody, uvědomuje si její hodnotu, jedinečnost a neopakovatelnost.
- Vytváří a kultivuje svůj vztah k přírodě, přírodu má rád, má k ní respekt a úctu, uznává hodnotu přírody. Má úctu k živým tvorům.
- O přírodu se zajímá, pozoruje ji a umí se z pozorování poučit. Rozumí vztahům v přírodě.

- Uvědomuje si závislost člověka na přírodě.
- Uvědomuje si dopady své činnosti na přírodu.
- Chová se k přírodě šetrně.
- Umí postavit ohniště, rozdělat oheň, připravit si jídlo a ohniště správně zahladit.
- Umí v přírodě přenocovat a tábořit. Umí vybrat vhodné místo pro táboření.
- Dokáže využívat přírodní zdroje. Dokáže využít jedlé přírodniny pro přípravu čaje či jídla.
- Umí se orientovat a pracovat s mapou.
- Umí zvolit vhodné vybavení pro pobyt v přírodě.
- Ví, jak se chovat v chráněném území.

Mnou abstrahované figury „ochranářský subjekt“ a „bivakující subjekt“ jsou pokusem o vytvoření ideálního typu ochranářského a bivakujícího subjektu. Ideální typ je ve smyslu Maxe Webera „... abstraktní model určitého jevu, ztělesňující jeho nejtypičtější vlastnosti. V realitě ideální typ v zásadě neexistuje, většinou se vyskytuje jen v podobě některé z jeho dílčích charakteristik. Není míněn jako dokonalý či vytoužený model jevu, ale jako jeho ‚čistá‘ a ničím nenarušená podoba“ [Giddens, 2013: 36]. V tomto smyslu jsou i mnou abstrahované subjekty ideálními typy, ztělesňující nejtypičtější vlastnosti ochranářského a bivakujícího subjektu. V realitě jsou tyto ideální typy obydlovány a transformovány při bivakování jako takovém, ať už jsou bivakující seznámeni s psanými směrnici a parametry, z nichž ideální typy vychází, či nikoliv. V rámci etnografického výzkumu jsem sledovala na chování bivakujících; jakým způsobem nocují, zda po sobě zanechávají odpadky, zda se chovají hlučně, jak se chovají k přírodě, zvířatům a rostlinám, zda využívají značených cest, zda rozdělávají oheň apod., jakým způsobem jsou tyto ideální typy ochranářského a bivakujícího subjektu obydlovány, transformovány, a jak se vzájemně překrývají.

Jednou z mezi bivakujícími hodně diskutovanou aktivitou, která je v rozporu s „ochranářským subjektem“ je způsob samotného nocování. Vrátime-li se ke kauze Hyťha zmíněné v teoretické části, většinou bivakujících je nocování pod širákem nebo ve žďáráku považováno na základě této kauzy za legální, byť to z právního hlediska není jednoznačné.

S tímto předpokladem jsem se často setkávala i u svých informantů. O čemž svědčí i to, že většina z nich nocovala právě pod širákem nebo ve žďáráků, za nepříznivého počasí pak pod jednoduchým přístřeškem v podobě plachty, která se zpravidla přiváže jednou stranou ke stromům a druhou stranou upne količky do země, čímž se vytvoří jednoduchý zkosený přístřešek chránící z jedné strany před větrem či deštěm nebo se plachtou pouze přikryjí. Někteří před nepřízní počasí vyhledávají na noc přirozený úkryt v podobě jeskyně či skalního převisu nebo již existující přístřešky, jako jsou turistická odpočívadla se střechou a lavičkami. Pouze jedna ze skupin v rámci mého výzkumu nocovala ve stanech. Důvodem je i menší nápadnost bivakujících při spaní pod širákem. S jedním z informantů jsme nocovali pod širákem v Českém Švýcarsku poblíž vyhlídky a hned vedle cesty, která na vyhlídku vedla. Brzy poté, co jsme se uložili ke spánku, dorazila na vyhlídku skupina s krosnami, která se pravděpodobně také chystala přenocovat někde poblíž. Přestože skupina procházela s baterkami po cestě těsně kolem nás, zůstali jsme naprosto bez povšimnutí. Za denního světla se samozřejmě ukrývá hůře, i když člověk nocuje pod širákem, což někteří bivakující řeší ukládáním se ke spánku za tmy a vstáváním za rozbřesku. Spaní pod širákem nebo pod plachtou představuje také zcela jiný zážitek z pobytu v přírodě než spaní ve stanu, také bývá i mezi bivakujícími považováno za méně devastující pro přírodu. Pro většinu mých informantů představuje spaní pod širákem nebo plachtou přirozenou a přírodu neohrožující činnost. Jak poznamenal jeden z informantů *„nedovedu si představit mít zakázáno přespát pod převisem, kde spali lidé už před 5 000 lety“*. Podobně přirozenou činností bylo pro některé z informantů i chození mimo značené cesty, a to především za cílem vidět jinou a krásnější přírodu, než jaká já běžně dosažitelná po značených cestách. *„Můj názor je ten, že když člověk chce u nás vidět krásnou krajinu, tak nemůže chodit po značených cestách, kde jsou většinou davy turistů a kvůli tomu pak často i nepořádek“*. Jeden z informantů, šumavský rodák, preferuje putování mimo značené trasy i proto, že si tím dokazuje, že je místní, ne turista. *„Po cestách se držím jenom, když se chci rychle někam dostat, jinak volím cestu terénem i v bezzásahové zóně“*. Ovšem ne všichni informanti preferují putování mimo značené cesty. Někteří běžně putují po značených trasách a z cesty scházejí spíše výjimečně například kvůli přespání, vaření či kvůli hezké lokalitě. Volba cesty může být samozřejmě dána i lokalitou. Při čundru v Brdech jsme se drželi pouze značených cest, byť jsou panelové cesty určené pro těžkou vojenskou techniku pro pěší turistiku značně nepohodlné a ocenění je spíše cyklisté. Ale nedostatek značených cest v nově vzniklém CHKO spolu s hrozbou nevybuchlé munice je motivací, proč se raději zdržovat na panelových cestách. Stravování během čundru řešili

všichni informanti především vlastními zásobami, které, pokud bylo potřeba tepelně upravit, ohřívali či vařili na plynových vařičích. Používání vařičů nemá přímý dopad na přírodu z hlediska poškozování vegetace za účelem sběru dřeva na přílož a poškození půdy a vegetace v místě ohniště. Byť jisté riziko vzniku požáru, nedává-li si člověk pozor, tu samozřejmě je. U dvou skupin jsem se během čundrů setkala i s využíváním restauračních zařízení. Jedna z těchto skupin byla tvořena samými dospělými a částečně i neskauty, jejíž čundry mají, řekla bych, především kamarádsky socializační charakter, kdy je běžné zajít si po cestě občas „na guláš a na pivo“, to ovšem v kombinaci s vlastními zásobami a vařením na vařiči. Druhá skupina byla tvořena dětmi a jejich bývalým pedagogem, kteří jsou na společných čundrech zvyklí občas vyhledat nějaké stravovací zařízení, aby měly děti alespoň jedno teplé jídlo denně, ale opět v kombinaci s vlastními zásobami a vařením na vařiči. Nikdo z mých informantů se na čundrech nespolehá čistě na stravovací zařízení a všichni využívali pro ohřívání a vaření z vlastních zásob vařiče. Většina mých informantů má také nějakou zkušenost s rozděláváním ohnišť. Někteří na čundrech oheň někdy dělají, ale pouze v nechráněných lokalitách a zákaz rozdělávání ohně ve VZCHÚ plně respektují. Jiní mají zkušenost s rozděláváním ohně i ve VZCHÚ, ale pro rozdělání ohniště vybírají taková místa, kde už například nějaké ohniště existuje, nebo kde je nízké riziko vzniku požáru. *„Oheň občas rozděláváme, ale jen tam, kde není vysoké riziko požáru (tzn. většinou někde na kopci, kde už třeba ohniště i jsou – tak to bývá v Brdech). Ted' jsme oheň ani jednu noc nedělali, protože jsme spali uprostřed lesa“.* Kromě dopadu na přírodu a rizika požáru představuje ohniště také riziko odhalení ochranáři. V rámci svého výzkumu jsem byla přítomna rozdělávání ohniště ve VZCHÚ pouze jednou. Nutno poznamenat, že se jednalo o deštivý víkend na začátku října, a tak byl pro nás všechny oheň vítaným zahřátím. Zároveň s sebou měl jeden z informantů buřty, které jsme si na ohni opekli. Oheň jsme rozdělávali v listnatém terénu a na dost větrném místě, proto jsme oheň udržovali malý a celý proces opékání buřtů byl velice krátký. Listí jsme odhrabali stranou a ohniště rozdělali na hlině pod ním, kterou jsme poté ohniště zahrabali a ráno opět zahrnuli i listím. Jakékoliv pozůstatky po ohništi nebyly po našem odchodu znát. Obecně se všichni informanti během čundrů chovali ke svému okolí šetrně a nezanechávali po sobě žádný odpad, kromě toho biologického, maximálně sáčeků od čaje a zbytků ovesné kaše od snídaně. Všechna nocoviště zůstávala čistá a bez zjevných známek po našem pobytu. Co se týče hluku a poškozování vegetace, trochu vybočovaly skupiny s dětmi, které jsou někdy hlučnější, odbíhají z cest, aby si nasbíraly borůvky, nebo se vzájemně pošťuchují, díky čemuž někdy nedopatřením pošlapou vegetaci mimo cestu.

Otázkou samozřejmě zůstává, do jaké míry informanti během čundrů refletovali mou přítomnost jakožto výzkumníka a do jaké míry tomu přizpůsobovali své jednání. Během výzkumu, a to především při psaní terénního deníku, jsem se setkala s jistými narážkami a poznámkami typu „co tam o nás asi píšeš“, a u jedné skupiny i s poněkud ostentativním napomínáním party pubertálních kluků ze strany jejich vedoucích, že jsme v CHKO a měli by se proto chovat slušně. Přesto nepovažuji, na základě zkušeností z proběhlého výzkumu, svou přítomnost pro informanty za natolik rušivou a ohrožující, aby kvůli ní měnili zajeté koleje svých čundráckých zvyklostí, jejich chování v průběhu výzkumu považují za dostatečně vypovídající. Byť nemohou být data získaná z výzkumu na takto malém vzorku zcela jistě zobecnitelná na všechny bivakující, díky etnografickému výzkumu jsem mohla participovat na všech aktivitách bivakujících, což mi umožnilo hlouběji porozumět světu mých informantů a tomu, jaký smysl svému jednání sami připisují.

Z abstrahovaného „bivakujícího subjektu“ a „ochranářského subjektu“ je zřejmé, že se v mnoha ohledech překrývají. Což vyplývá i z dat získaných na základě etnografického výzkumu. Je to patrné i na příhodě, kterou jsem zažila s jednou ze skupin mých informantů v Brdech: První noc spíme v Brdech před hranicí CHKO. Jakub to komentuje tím, že pokud je to možné, snaží se ochranu přírody respektovat. Druhý den se vydáváme na Tok, celou cestu se držíme turistických značek nebo na mapě značených panelových cest. Cestu na Tok směřujeme přes vrchol Houpák. Z Houpáku je krásný výhled a v okolí se nachází několik větších bunkrů, je to typické místo, které působí jako lákadlo pro turisty. Přestože jsme celou cestu kromě několika cyklistů příliš turistů nepotkali, je jich zde opravdu větší koncentrace. I my se pouštíme do průzkumu bunkrů a užíváme si výhledů na okolní krajinu. Když vystoupáme až na Houpák, zjišťujeme, že se na vrcholu také nachází menší bunkr. Na vrcholu samotného bunkru je zaparkované auto a na autě a okolo něj shluk asi deseti chlapíků svírajících v rukou plechovky s pivem, které jsou různě poházené i okolo nich, baví se halekáním na okolí. Jakub to s ironií komentuje, že přesně takhle si představoval oblast, kam ještě nedávno nesměli civilisti. Je jasné, že z podobného setkání nebyl nadšený a předpokládal, že se budou v CHKO i ostatní chovat s určitým respektem ke svému okolí a k ochraně přírody. Jak bylo již několikrát zmíněno, subjektivita není statická, ale odvíjí se řady vztahů či jednání. Při konfrontaci s hlučnými a opilými turisty se naše bivakující subjektivita v daný moment z velké míry překryla s ochranářskou. Všichni informanti se snažili ve více ohledech ochranu přírody

respektovat a při bivakování na sebe příliš neupozorňovat. Což někteří deklarovali i respektem k ochranářům, byť by se s nimi dostali do konfrontace: „*Snažím se uspokojit naši potřebu po divočině, přesto se rád vyhnu jakékoli konfrontaci s ochránci. Ale budu plně respektovat jejich protiakti, přestože s nimi nebudu souhlasit*“. Překryv bivakujícího s ochranářským subjektem je patrný i na odnášení veškerých odpadků a neznečišťování přírody jiným než biologickým odpadem, tichém a šetrném chování nenarušujícím vegetaci a živočichy či preferenci spaní pod širákem. Je však zřejmé, že i když se bivakující subjekt s tím ochranářským v řadě ohledů překrývá, nepřekrývají se zcela a někdy se naopak vzdalují, například při rozdělávání ohně nebo při chození mimo značené trasy. I v těchto případech se však bivakující snažili tyto činnosti vykonávat s co nejmenšími dopady; například rozděláváním ohně na již existujících ohništích. Do jisté míry to může být dáno i tím, že polovinu z mých informantů tvoří skauti, u kterých je ekologický vztah k přírodě daný zkušenostmi a zážitky ze skautského oddílu. Ovšem i informanti, kteří skauty nejsou, se při bivakování chovali šetrně, byl zřejmý jejich ekologický vztahy k přírodě a zájem o ni. Helena se například zajímá o *zero waste* a Tobiáš zase o udržitelnost v dopravě, zájem některých informantů o přírodu se neprojevuje pouze tím, že v ní rádi tráví svůj čas, ale někteří jsou i více ekologicky uvědomělí a zajímají se o její ochranu.

Mimo to, jakým způsobem se utváří subjektivita bivakujících a do jaké míry se překrývá s ochranářskou subjektivitou, mne zajímalo, do jakých konfliktů a jiných typů vztahů mezi sebou, s přírodou a ochranářskými regulemi se aktéři dostávají při bivakování a jakým způsobem ospravedlňují své jednání jako milovníků přírody, kteří porušují zákony a regule na její ochranu. Jak se ukázalo, tyto otázky spolu úzce souvisí a první poskytuje odpověď na druhou. Před samotným vstupem do terénu jsem u bivakujících předpokládala jistý, i když třeba implicitní, konflikt s ochranářskými regulemi. Očekávala jsem, že budou bivakujícími považovány za příliš přísné a málo vstřícné k bivakujícím, nebo úplně zbytečné. Ukázalo se však, že mé předpoklady nebyly zcela správné. I když se subjektivita bivakujících v některých ohledech vzdaluje od té ochranářské, během výzkumu jsem se u některých informantů setkávala spíše s pochopením pro určité regulace na ochranu přírody. Za to jsem u všech informantů opakovaně narážela na zcela jiný typ konfliktu. Tento konflikt je přesně vyjádřený v Tobiášově poznámce: „*Ale ten zákaz (zákaz táboření ve VZCHÚ, pozn. aut.) schvaluji, protože když vidím v čem „turisté“ vyráží do přírody a jak po sobě nechávají bordel, tak bych se bál, že kdyby nebyl, tak bychom pak žádnou*

přírodu v Čechách neměli...“. Podobný názor vyplývá i z Heleniny poznámky k tomu, proč preferuje chození mimo značené trasy: *„Můj názor je ten, že když člověk chce u nás vidět krásnou krajinu, tak nemůže chodit po značených cestách, kde jsou většinou davy turistů a kvůli tomu pak často i nepořádek“.* V praxi jsme pak tento konflikt s neukázněnými turisty zažili s Jakubem a Štěpánem v Brdech na Houpáku, viz výše. Richard zase běžnou turistiku vnímá jako nedostatečnou pro budování hlubšího vztahu k přírodě a zájmu o ni: *„Pokud dětem dovolíme jen prožitky typických turistů, jak v nich vzbudíš zájem o přírodu?“.* Zbyněk se vůči turistům také určitým způsobem vymezuje, a to jako šumavský rodák a patriot, který má potřebu dokazovat si, že se od turistů liší a patří mezi místní: *„Tábořím s láskou a rád. Z vlastní rebelie porušuji pravidla NP a dokazuji si, že jsem místní, ne turista. Nejsou to velké přečiny, ale drobnosti“.* Sice v různých podobách, ale naprosto u všech informantů jsem se setkala s vymezením vůči turistům. I když důvody vymezení byly různé; od dělání nepořádku, přes nedostatečný zájem o přírodu, po potřebu prokázání znalosti místní lokality a identifikace s místním společenstvím, všechna tato vymezení mají společnou potřebu bivakujících prokázat, že nejsou jako běžní turisté, respektive, že jsou lepší, protože se na rozdíl od turistů umí v přírodě správně chovat. Toto vymezení lze vysledovat i na chování bivakujících ve VZCHÚ, kdy spoléhají více sami na sebe a své vybavení než na běžně dostupnou turistickou infrastrukturu. Bivakující vyhledávají spíše než turisticky oblíbená místa klidnější lokality, při orientaci se nespolehají pouze na turistické značení, ale orientují se i podle mapy a nebojí se sejít z cesty a jít terénem, aniž by se ztratili. Také nespolehají pouze na místní stravovací zařízení, i když je občas také rádi vyhledají, ale poradí si s uvařením teplého jídla na plynovém vařiči nebo na ohni. Často disponují různým outdoorovým vybavením, které jim umožňuje pobyt v přírodě i za horšího počasí. A především umí přečkat, a také rádi přečkávají, v přírodě noc, přičemž po sobě nezanechávají žádný odpad, chovají se tiše a ohleduplně. Výše uvedené platí alespoň pro mé informanty, i když se to samozřejmě nedá zobecnit na všechny bivakující, stejně jako nemůžeme obecně o všech turistech říci, že chodí do přírody nevybavení a odhazují všude odpadky. Mimo zjevného vymezení se vůči turistům jsem se u řady informantů setkala také s vymezením se vůči dalším aktivitám, které se ve VZCHÚ odehrávají a které jsou na rozdíl od bivakování legální, přestože mají větší dopad na přírodu. Například Jakub se Štěpánem poukazovali na pořádání táborů v CHKO, které dle nich mají mnohem větší dopad na přírodu než čundrování. Tobiáš se zase vymezoval vůči developerům: *„Dle mého by se měla úplně zamezit výstavba v CHKO i NP, hlavně NP. Měl by být platný územní*

plán obce, kde její hranice navíc vymezuje ministerstvo, které přesně určí, kde je možné ještě stavět a kde ne, a zbytek by měla být panenská příroda. Vadí mi, že v ČR například Krkonoše = boudy všude, silnice až na Luční boudu a jezdí tam i dost aut, to mně vadí více, než když tremp přespí tam, kde se nesmí“. To, že se na území VZCHÚ dějí aktivity, které jsou legální nebo na jejichž zákaz či pokutování nemají ochranáři dostatečné páky a které přitom mohou poškozovat přírodu, poukazuje i Zbyňkova zkušenost s těžbou dřeva v národním parku: *„S bratrancem, který je zaměstnanec Kašperskohorských lesů, tak jsme v 2. zóně dělali samotěžbu lesa. Vyřezávání suchých stromů v živém lese. Přišla na nás hlídka, která se chovala docela ostře. Když jsme řekli, že je zaměstnanec městské firmy, které patří obrovské množství lesů v NP, tak nemohli říct vůbec nic. Takže jsem si uvědomil, že hlídka je jenom od toho, aby mohla buzerovat turisty a houbaře a na chlapy s motorovkou, kteří obhospodařují les, nemohou vůbec nic, protože ten les je v majetku KH lesy a zároveň je na území NP“.* Těchto aktivit, jako je výstavba či těžba ve VZCHÚ, nebo povolení vjezdu automobilů či výstavba turistických atrakcí v podobě lanovek apod., si jsou mí informanti očividně vědomi. Jsou to právě tyto aktivity a masivní turistický ruch, se kterými se subjektivita bivakujících dostává do konfliktu více než s ochranou přírody. Tento konflikt jim však paradoxně poskytuje určitou morální obhajobu vlastního jednání, které má ve srovnání s výše uvedenými aktivitami na přírodu malý dopad. U většiny informantů se v různých obměnách a řečeno jinými slovy, ale s podobným významem, objevoval Tobiášův názor, že *„příroda je všech a pokud se k ní člověk umí chovat, tak mu nikdo nemůže zakázat v ní být“.*

2.5 Diskuze

V rámci etnografického výzkumu mne zajímalo, čím se liší bivakující od ochranářského subjektu a co mají naopak společného, do jakých konfliktů a vztahů mezi sebou, přírodou a ochranářskými regulemi se bivakující během bivakování dostávají a jakým způsobem ospravedlňují své jednání.

Jak je zřejmé již z porovnání abstrahovaného ideálního bivakujícího subjektu a ideálního ochranářského subjektu, viz výše, oba subjekty se v mnoha ohledech překrývají. To se potvrdilo i tím, jakým způsobem jsou tyto ideální typy bivakujícími obydlovány a transformovány během samotného bivakování, což jsem pozorovala na aktivitách a praktikách bivakujících. Oba subjekty se překrývají ve snaze o ohleduplné chování vůči přírodě; tiché chování, odnášení odpadků, nepoškozování vegetace atd.,

v uvědomění si hodnoty přírody a možných dopadů člověka na ni a do jisté míry i v potřebě určitých regulí či ekologické výchovy. Byť si jsou oba subjekty v mnoha ohledech podobné, nepřekrývají se zcela. Odlišností ochránářského od bivakujícího subjektu je zejména snaha o konzervaci chráněných oblastí, tedy o částečné vyloučení člověka nebo omezení jeho pohybu a aktivit v chráněných oblastech. Oproti tomu vlastní identita bivakujících je úzce svázána s možností volného pohybu v přírodě, a to i v chráněných oblastech a mimo značené trasy. Tato svoboda pohybu je spojena s praktikami nocování ve volné přírodě, stravování z vlastních zásob a jejich úpravy na vařiči či ohni, orientace v terénu podle mapy či GPS apod. Tyto praktiky umožňují bivakujícím nezávislost na turistické infrastruktuře, a tedy i větší svobodu pohybu v přírodě. Další odlišností bivakujícího od ochránářského subjektu je způsob nahlížení na legálnost a nelegálnost určitých aktivit praktikovaných v chráněných oblastech. Jak se ukázalo, bivakující nejsou lhostejní vůči dalším aktivitám, jako jsou výstavba, doprava, těžba či pořádání větších akcí na území chráněných oblastí, se kterými se při pobytu v chráněných oblastech sami setkávají. Bivakující tyto aktivity považují za daleko škodlivější pro přírodu, byť je řada z nich legální, oproti vlastním aktivitám a praktikám bivakujících, které legální nejsou.

Zúčastněné pozorování a neformální rozhovory s informanty během výzkumu naopak vyvrátily můj předpoklad konfliktu mezi bivakujícími a ochránářskými regulemi jako hlavního a nejčastějšího konfliktu, do kterého se bivakující během bivakování dostávají. Jak se ukázalo, bivakující se mnohem častěji dostávají do konfliktu s jinými subjekty, které se v chráněných oblastech taktéž pohybují. U všech informantů jsem se často setkávala s vymezením vůči turistům, i když v různých obměnách, ať už z důvodu jejich neohleduplného chování, jejich množství a davovosti, nebo jejich neekologickému vztahu k přírodě. Oproti tomu ochránářské regule většina informantů sama kvituje, a to právě díky jejich uplatnitelnosti na turisty a regulaci jejich chování a dopadů na přírodu. S těmito konflikty úzce souvisí má poslední otázka, jakým způsobem bivakující ospravedlňují své aktivity a to, že sami ochránářské regule překračují. V průběhu výzkumu jsem se u informantů setkávala s různými mody ospravedlňování. U jednoho z informantů jsem se setkala s historickým argumentem, kdy poukazoval na to, že si nedokáže představit mít zakázáno přespát v místě, kde spali lidé již před tisíci lety. U jiného z informantů jsem se setkala s argumentem lokálním, neboť je rodákem v jedné chráněné lokalitě. Protože je místní, považuje za přirozené pohybovat a orientovat se v místním prostředí, na což je

i patřičně hrdý. Častěji jsem se setkávala s argumentem esteticko-romantickým v podobě vyhledávání krásnější a čistší přírody mimo značené trasy a běžné turistické lokality. Nejčastěji jsem se však setkávala s ospravedlňováním vlastních aktivit bivakujících právě skrze vymezení se vůči jiným subjektům, konkrétně turistům. Při vymezování se vůči turistům informanti zároveň často deklarovali svůj ekologický postoj, ve smyslu ohleduplného chování a toho, že po sobě nezanechávají žádnou stopu. Bivakující, alespoň ve svých vlastních očích, tento ekologický postoj ospravedlňuje při překračování ochranných regulí. Jedním z argumentů, jímž se bivakující vymezovali vůči turistům, bylo i jejich množství a davovost. Obhajoba bivakování nulovými nebo zanedbatelnými dopady na přírodu by za předpokladu, kdy by bivakujících bylo obdobné množství jako turistů, nebylo zcela relevantní. Ospravedlňovat překračování ochranných regulí při bivakování je tedy do určité míry možné také díky jistému elitářství bivakujících. Neboť ve srovnání s turisty jsou bivakující menšinou, což je významná charakteristika, která jim pomáhá argumentovat a umožňuje ospravedlňovat se zanedbatelnými dopady na přírodu.

Z výše uvedeného vyplývá, že se můj výzkum subjektivity bivakujících v mnoha ohledech překrývá s pojetím subjektivity u autorů zmíněných v teoretické části. Viz například Nightingale [2013] a její výzkum rybářského managementu u Skotského pobřeží nebo Kohn [2013] a jeho etnografie domorodých obyvatel *Runa* v Amazonii ad., kteří pojmají subjektivitu relačně a snaží se jí porozumět na základě utváření vztahů s dalšími subjekty, a to nejen lidskými či živoucími. Stejně tak je bivakující subjekt utvářen a formován vztahy mezi bivakujícími samými, mezi bivakujícími a ochrannými regulemi, mezi ostatními subjekty, jež se v chráněných oblastech pohybují, a mezi přírodou. Při setkání s neohleduplnými turisty je bivakující subjekt tvarován intersubjektivně, tedy skrze interakci s druhými, viz výše například setkání s chuligány na Houpáku. Při rozdělání ohně za deštivé noci v již existujícím ohništi je subjektivita tvarována skrze vztah s přírodou, který je v danou chvíli nevlídný, ale i skrze vztah s dalšími bivakujícími, kteří si dovolili rozdělát ohniště v daném místě před vámi, ale i skrze vztah s vlastní skupinou bivakujících, pro kterou může být rozdělání ohně během bivakování například určitou tradicí a společenskou zvyklostí, a samozřejmě skrze vztah s ochrannými regulemi, které rozdělávání ohniště v chráněných oblastech zakazují. Při zkoumání subjektivity je tedy nutné všimnout si těchto vztahů a kontextů, ve kterých vznikají. Většina autorů zabývajících se subjektivitou ve vztahu k ochraně přírody se věnuje domorodci obydleným chráněným oblastem a jejich subjektivitě, viz například

Escobar [2006] a jeho výzkum černošských sociálních hnutí v tichomořské oblasti Kolumbie. Na rozdíl od těchto autorů se má práce zaměřuje na euroamerický model neobydlené chráněné oblasti a na mou vlastní kulturu a takových výzkumů není dosud mnoho. Vzhledem k mým vlastním zkušenostem s bivakováním pro mne byla v průběhu výzkumu důležitá i vlastní reflexivita, se kterou bych měla pravděpodobně výraznější problém, pokud bych prováděla výzkum na vlastní skupině, se kterou jsem zvyklá bivakovat. I přes obtíže se získáváním informantů a nabídky ze strany mých bivakujících souputníků jsem se takovému výzkumu raději vyhnula. Vzhledem k různorodosti informantů, jak od sebe navzájem, tak od ostatních skupin informantů, od mé vlastní skupiny i ode mne samotné, jsem si i přes výzkum své vlastní kultury mnohdy připadala cizincem. Byť je mi blízké bivakování i to, jaký smysl této činnosti a svým aktivitám bivakující připisují, nepocítovala jsem během výzkumu zásadní problém se znesamozřejmováním vlastní kultury, čemuž mi bylo myslím nápomocné i mé ekologicky zaměřené studium a tedy i jistý „ochranářský background“.

ZÁVĚR

Předmětem této práce bylo porozumění vztahu mezi „ochranářským subjektem“ a „bivakujícím subjektem“ v kontextu posunu přírody do sféry vládnutí, kterému je možné s odkazem na Foucaulta porozumět jako ecogovernmentality. V teoretické části jsem se věnovala zasazení tématu práce do kontextu ecogovernmentality a teorie subjektivity, představení vybraných autorů a zejména jejich etnografických výzkumů, kteří se ecogovernmentality a teorií subjektivity taktéž zabývají. V empirické části jsem se věnovala etnografickému výzkumu bivakujících; etnografickým metodám, popisu volby a získávání informantů pro výzkum, reflexi svého vstupu a pobytu v terénu, abstrakci ideálního typu ochranářského a bivakujícího subjektu a diskuzi vztahu těchto subjektů na základě dat získaných v terénu.

Ochranářský subjekt jsem abstrahovala na základě analýzy návštěvních řádů chráněných oblastí a Zákona o ochraně přírody a krajiny. Abstrakcí vznikl ideální typ ochranářského subjektu, tak jak ho tyto dokumenty vymezují a jakého ho chtějí mít. Na základě vlastní zkušenosti a analýzou skautských stezek jsem abstrahovala bivakující subjekt utvářený pobytu v přírodě či skautskou výchovou. Z této abstrakce a zejména z etnografického výzkumu vyplynulo, že se oba subjekty z velké míry překrývají, byť ne zcela. Oběma subjektům je společný ekologický a ohleduplný vztah k přírodě

a uvědomění si její hodnoty, a to nejen té estetické a rekreační. Subjektivita a praktiky bivakujících jsou úzce svázány s možností volného pohybu v přírodě, a to včetně chráněných oblastí. To je dáno zejména jistou potřebou úniku od civilizace, budování hlubšího a ekologičtějšího vztahu k přírodě a vyhledávání esteticky hodnotnějších lokalit. Tím se bivakující subjekt liší od ochránářského, který naopak usiluje o konzervaci nejhodnotnějších lokalit a tím o jejich ochranu před zásahy člověka. Potřebu úniku od civilizace a budování ekologického vztahu k přírodě pak ochránářský subjekt vyhledává a prožívá skrze turistickou infrastrukturu; systém značených cest, informačních tabulí, rekreačních aktivit apod. Kromě vztahu těchto dvou subjektů mne zajímalo také, do jakých konfliktů a jiných typů vztahů se bivakující dostávají. Z mého výzkumu vyplynulo, že bivakující se nejvíce dostávají do konfliktu s turisty, proti nimž se i zásadně vymezují. Tento konflikt je u bivakujících zásadní. Právě na základě tohoto konfliktu dochází k posunu vztahu mezi bivakujícím a ochránářským subjektem, kdy se bivakující subjekt ještě více přibližuje k tomu ochránářskému. Což se projevuje i tím, že bivakující sami kvitují a pocítují potřebu určitých ochránářských regulí, které by měly monitorovat a omezovat projevy a dopady turismu na přírodu. Vymezení vůči turistům zároveň slouží bivakujícím jakožto obhajoba jejich vlastních praktik. Byť jsem se u bivakujících setkala s různými mody ospravedlňování včetně historického, lokálního či esteticko-romantického argumentu, nejčastěji zazníval právě argument anti-turistický. Bivakující poukazovali srovnáváním svých vlastních praktik s praktikami turistů na svůj ohleduplný a ekologický postoj a minimální dopady bivakování na přírodu, prostřednictvím čehož ospravedlňovali vlastní překračování ochránářských regulí. Pojetí subjektivity bivakujících, tak jak ho představuji v této práci, samozřejmě není neměnné a trvale platné. Jak vyplývá z prací autorů představených v teoretické části práce i z mého vlastního výzkumu, subjektivitu je vždy nutné chápat v daném kontextu a v kontextu sítě vztahů, které ji utvářejí. Subjektivitě bivakujících je třeba rozumět v kontextu jejího vztahu s ochránářskými regulemi, s přírodou, s ostatními subjekty a vztahů mezi bivakujícími samými.

Vzhledem k malému počtu informantů a možným vzájemným odlišnostem uvnitř skupiny bivakujících se výsledky této práce jistě nedají zobecnit na všechny bivakující a na bivakování obecně, což jsem si v této práci ani nekladla za cíl. Prostřednictvím etnografického výzkumu jsem se pokusila zprostředkovat pohled na ochranu přírody z hlediska bivakujících jakožto milovníků přírody, kteří svými aktivitami narušují státní regule a směrnice její ochrany. Tím v práci představuji více kosmologií ochrany přírody

mimo tu dominantní – ochránářskou a zároveň odhalují jejich vzájemný vztah. Oproti většině dosavadních výzkumů na obdobné téma zaměřují svůj výzkum na euroamerický model chráněné oblasti jakožto neobydleného území a zároveň se zaměřují na svou vlastní kulturu. Tato práce se také může stát přínosem z hlediska aplikace teorie subjektivity na vztah člověka a přírody, neboť takových prací není dosud mnoho. Zároveň věřím, že zaměření této práce se netýká pouze bivakujících, ale i dalších milovníků přírody a ekologicky uvědomělých jedinců, kteří střet ochrany životního prostředí s jeho poškozováním zvažují ve svém každodenním životě. Práce by se mohla stát inspirací pro další výzkumy subjektivity ve vztahu k ochraně přírody, a tedy i přispět k hlubšímu porozumění složité síti vztahů a jejich vzájemných konfliktů, které se v oblasti ochrany přírody prolínají a střetávají.

LITERATURA

Seznam použité literatury

AGRAWAL, Arun. 2005. *Environmentality: Technologies of Government and the Making of Subjects*. Durham: Duke University Press. ISBN 0822334925. [cit. 2017-04-14, 12:55]. Dostupné z: http://libgen.io/_ads/6DD509E775824FA45C85B163BD1622C9

BADEN-POWELL OF GILWELL, Robert Stephenson Smyth Baden-Powell; BOEHMER, Elleke. 2004. *Scouting for boys: a handbook for instruction in good citizenship*. New York: Oxford University Press. ISBN 0192805479. [cit. 2017-11-20, 20:55]. Dostupné z: <http://www.thedump.scoutscan.com/yarns00-28.pdf>

BOROVÍČKOVÁ, Hana; HAVELKOVÁ Svatava. 2005. Nástroje ochrany přírody a krajiny. *Odborný časopis pro životní prostředí, edice Planeta*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. 7 (8). ISSN 1213-3393. [cit. 2017-12-16, 12:34]. Dostupné z: [https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/9BE7ACE92CCC839FC125708B001BB0F6/\\$file/planeta8_web.pdf](https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/9BE7ACE92CCC839FC125708B001BB0F6/$file/planeta8_web.pdf)

BUDILOVÁ J., Lenka. 2015. Etnografie a terénní výzkum. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. 119 s.: 9-20. ISBN 978-80-261-0471-1. [cit. 2017-3-19, 14:17]. Dostupné z: http://www.antropologie.org/sites/default/files/publikace/downloads/tousek-et-al_2015_kapitoly_z_kvalitativniho_vyzkumu.pdf

COLE, David N. 1995. Disturbance of natural vegetation by camping: Experimental applications of low level stress. *Environmental Management*. 19 (3): 405–416. [cit. 2016-11-27, 14:06]. Dostupné z: https://www.fs.fed.us/rm/pubs_other/rmrs_1995_cole_d001.pdf

COLE, David N. 2004. Impacts of hiking and camping on soils and vegetation: A review. *Environmental impacts of ecotourism*, ed. R. Buckley, 41–60. New York: CABI Publishing. [cit. 2016-11-27, 14:07]. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.606.7471&rep=rep1&type=pdf>

DAMOHORSKÝ, Milan. 2010. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 629 s. ISBN 978-80-7400-338-7.

DOUSKOVÁ, Pavla. 2015. *Právní úprava národních parků a chráněných krajinných oblastí v ČR*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra občanské výchovy a filozofie. Vedoucí práce Šmejkal, Jan. [cit. 2016-10-03, 18:42]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/148489/>

DREYFUS, Hubert L.; RABINOW Paul. 2010. *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Praha: Herrmann. 388 s. ISBN 978-80-87054-20-8.

ESCOBAR, Arturo. Whose knowledge? Whose nature? Biodiversity, Conservation, and the Political Ecology of Social Movements. *Journal of Political Ecology*. 5: 53 – 82. [cit. 2017-4-14, 12:54]. Dostupné z: http://jpe.library.arizona.edu/volume_5/3escobar.pdf

- FOUCAULT, Michel. 1996. *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann. 303 s.
- FOUCAULT, Michel. 2003. *Dějiny sexuality II*. Praha: Herrmann. 336 s.
- GIBAS, Petr. 2015. Antropologie jdoucí za člověka až k biosémiotice: Eduardo Kohn, How Forest Think. *Cargo*. 13 (1-2): 153-157. [cit. 2017-3-4, 17:34]. Dostupné z: <http://cargojournal.org/index.php/cargo/article/view/31/31>
- GIDDENS, Anthony; SUTTON, Philip W. 2013. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo. 1049 s. ISBN 728-80-257-0807-1.
- HAJDÁKOVÁ, Iveta. 2013. Břímě i hra: nepatříčnost, zranitelnost a emoce v etnografickém terénu. *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 250 s.: 121-147. ISBN 978-80-7419-148-0.
- HAMMERSLEY, Martyn; ATKINSON, Paul. 2007. *Ethnography: Principles in Practice*. 3. vyd. London and New York: Routledge. ISBN 0-203-94476-3. [cit. 2017-04-14, 12:18]. Dostupné z: <http://gen.lib.rus.ec/search.php?req=Martyn+Hammersley%2C+Paul+Atkinson+Ethnography%3A+Principles+in+Practice&open=0&res=25&view=simple&phrase=0&column=def>
- HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál. 408 s. ISBN 80-7367-040-2. [cit. 2017-11-05, 17:54]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2016/VIKBA12/um/66277738/Hendl_9_10.pdf
- HOMOLA, Matouš. 2014. *Etika postmoderního subjektu a vztah k sobě samému*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra Elektronické kultury a sémiotiky. Vedoucí práce Marcelli, Miroslav. [cit. 2016-03-09, 18:15]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/145926/>
- KLÁPŠTĚ, Petr a kol. 2008. Příroda kolem nás. *Skauting – tématické číslo*. 1. vyd. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR. ISSN 1210-9827. [cit. 2016-09-17, 15:01]. Dostupné z: www.blokovygrant.cz/download.php?id=865&typ=m
- KUŘÍK, Bohuslav. 2016. Emerging Subjectivity in Protest. *The SAGE Handbook of Resistance*. Thousand Oaks, California: Sage Publications. 530 s.: 51-77. ISBN 1473906431. [cit. 2017-04-14, 12:43]. Dostupné z: http://www.academia.edu/29564352/Emerging_Subjectivity_in_Protest
- KOHN, Eduardo. 2013. *How forests think: toward an anthropology beyond the human*. 1. vyd. Berkeley: University of California Press. ISBN 978-0-520-27611-6. [cit. 2016-02-23, 12:42]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2015/SOC587/um/KOHN_HowForestsThink_2013.pdf
- MARTIN, Luther H.; GUTMAN, Huck; HUTTON, Patrick H. 1988. *Technologies of the self: a seminar with Michel Foucault*. Amherst: The University of Massachusetts press. ISBN 0-87023-592-3. [cit. 2017-02-05, 13:23]. Dostupné z: http://libgen.io/_ads/03C0110B99D84ED5C5C2F495495D2015

MATOUŠEK, Václav. 2010. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. 1. vyd. Praha: Krigl. 381 s. ISBN 978-80-86912-36-3.

MURCHISON, Julian M. 2010. *Ethnography essentials: designing, conducting, and presenting your research*. 1. vyd. San Francisco: Jossey-Bass. ISBN 978-0-470-34389-0. [cit. 2017-11-02, 19:37]

Dostupné z: https://mafiadoc.com/ethnography-essentials-designing-conducting-and-presenting-your-_599c79361723dd08400c04b2.html

NAGY, László. 1999. *250 miliónů skautů*. 1. vyd. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR. 154 s. ISBN 80-86109-23-2.

NEČESANÁ, Marie. 2013. *Omezení vlastníků pozemků ve zvláště chráněných územích*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta právnická, Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva. Vedoucí práce Jančářová Ilona. [cit. 2016-10-16, 15:15]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/341891/pravf_b_a2/

NIGHTINGALE, Andrea. 2013. Fishing for nature: the politics of subjectivity and emotion in Scottish inshore fisheries management. *Environment and Planning* 45: 2362-2378. [cit. 2016-4-11, 15:47]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/pdf/10.1068/a45340>

ORLOVE, Benjamin S.; BRUSH, Stephen B. 1996. Anthropology and the conservation of biodiversity. *Annual Review of Anthropology*. 25: 329-352. [cit. 2017-4-14, 12:54]. Dostupné z: <http://www.des.ucdavis.edu/faculty/orlove/New%20Publications/1996%20Annual%20Review%20of%20Anthropology.pdf>

PICKERING, Catherine; GROWCOCK Andrew J. 2011. A guilt-free roll in the grass: minimal short-term impacts from short-term camping in the Australian Alps. *Journal of Ecotourism*. 10 (1): 86-100. ISSN: 1472-4049. [cit. 2016-11-27, 16:21]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14724041003748068>

PICKERING, Catherine; HILL, Wendy. 2007. *Impacts of recreation and tourism on plants in protected areas in Australia*. Gold Coast, Qld: CRC for Sustainable Tourism. ISBN 9781920965099. [cit. 2016-11-27, 13:50] Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.585.8853&rep=rep1&type=pdf>

PINK, Sarah; MORGAN, Jennie. 2013. Short-Term Ethnography: Intense Routes to Knowing. *Symbolic Interaction*. Society for the Study of Symbolic Interaction. 36 (3): 351-361. ISSN 01956086. [cit. 2017-12-18, 20:27] Dostupné z: <http://sfx.is.cuni.cz/sfxlcl3?genre=article&atitle=Short-Term%20Ethnography%3A%20Intense%20Routes%20to%20Knowing&title=SYMBOLIC%20INTERACTION&issn=01956086&isbn=&volume=36&issue=3&date=20130801&aulast=Pink,%20Sarah&spage=351&pages=351-361&sid=EBSCO:Social%20Sciences%20Citation%20Index:000322899800007&svc.fulltext=yes>

PLAJNER, Rudolf. 1992. *Zavátou junáckou stezkou*. 1. vyd. Praha: Junácká edice. 224 s. ISBN 80-85209-25-X.

PRCHALOVÁ, Jana; PETRŽÍLEK, Petr; VILÍMKOVÁ, Veronika a kol. 2005. Soubor stanovisek o ochraně přírody a krajiny v letech 1992 – 2005. *Odborný časopis pro životní prostředí, edice Planeta*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. 7 (7). ISSN 1213-3393. [cit. 2016-11-17, 18:06]. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/web/edice.nsf/39330BDCA0DF416FC1257081001AAEDB/\\$file/planeta7_soubor_stranovisek_korektura1.pdf](http://www.mzp.cz/web/edice.nsf/39330BDCA0DF416FC1257081001AAEDB/$file/planeta7_soubor_stranovisek_korektura1.pdf)

SETON, Ernest Thompson. 1997. *Rolf Zálesák: dobrodružství zálesáka Rolfa, Indiána Quonaba a psa Skúkuma*. Praha: Leprez. 254 s. ISBN 80-86061-09-4.

SHARMA, Aradhana; GUPTA, Akhil. 2006. *The Anthropology of the State: a reader*. 1. vyd. Oxford: Blackwell Publishing. ISBN 1-4051-1468-1. [cit. 2017-04-14, 12:44]. Dostupné z: <http://www.antropologias.org/files/downloads/2012/11/Gupta-Sharma-Antropology-of-the-state.pdf>

SVOJSÍK, Antonín Benjamin. 1991. *Základy junáctví: Návod pro výchovu české mládeže na základě systému sira R.Baden-Powella "Scouting" a za laskavého přispění četných odborníků*. 3. vyd. Praha: Merkur. 724 s. ISBN 80-7032-001-X.

TÁBORSKÁ, Hana. 2014. *Právní úprava volnočasových aktivit ve volné přírodě*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra práva životního prostředí. Vedoucí práce Franková, Martina. [cit. 2016-10-16, 15:15]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120177665>

WEST, Paige. 2006. *Conservation is our government now: the politics of ecology in Papua New Guinea*. Durham: Duke University Press. 320 s. ISBN 9780822337126.

Dokumenty a metodické materiály

KUPKA, Ondřej a kol. 2008. *Cesta země: 1. stupeň skautské stezky*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR. ISBN 978-80-86825-25-0. [cit. 2016-09-17, 12:51]. Dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/dokumenty/category/6-clanky?download=708...stezky>

KUPKA, Ondřej a kol. 2008. *Cesta vody: 2. stupeň skautské stezky*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR. ISBN 978-80-86825-26-7. [cit. 2016-10-17, 19:44]. Dostupné z:

KUPKA, Ondřej a kol. 2008. *Cesta vzduchu: 3. stupeň skautské stezky*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR. ISBN 978-80-86825-35-9. [cit. 2016-10-17, 19:44]. Dostupné z:

KUPKA, Ondřej a kol. 2008. *Cesta ohně: 4. stupeň skautské stezky*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR. ISBN 978-80-86825-36-6. [cit. 2016-10-17, 19:44]. Dostupné z:

Metodické listy agentury ochrany přírody a krajiny ČR. 2015. *Metodické listy*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. 2 (16.2.).

Stanovy spolku. 2014. Litomyšl: Junák – český skaut, z.s. [cit. 2016-10-1, 19:44]. Dostupné z: https://www.skaut.cz/sites/default/files/stanovy_junaka_0.pdf

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Internetové zdroje

HUŠEK, Jiří; VÍTEK, Ondřej. 2010. Jak na rekreaci a sport: z pozice orgánu ochrany přírody a krajiny. *Ochrana přírody*. 65 (Zvláštní číslo). ISSN 1210-258x. [cit. 2016-12-12, 18:51] Dostupné z: <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/jak-na-rekreaci-a-sport/>

Návštěvní řád NP České Švýcarsko. 2001. Správa národního parku České Švýcarsko. [cit. 2016-10-16, 15:15]. Dostupné z: <https://www.ceskesvycarsko.cz/cs/navstevni-rad-narodniho-parku-ceske-svycarsko>

Návštěvní řád KRNAP. 2016. Správa Krkonošského národního parku. [cit. 2016-10-16, 15:15]. Dostupné z: <http://www.krnep.cz/navstevni-rad-krnap/>

Návštěvní řád NP Podyjí. 1995. Správa národního parku Podyjí. [cit. 2016-10-16, 15:15]. Dostupné z: <http://www.nppodyji.cz/navstevni-rad>

Návštěvní řád NP Šumava. 2013. Správa národního parku a chráněné krajinné oblasti Šumava. [cit. 2016-10-16, 15:15]. Dostupné z: http://www.npsumava.cz/gallery/23/7054-7042_navstevnirad2013.pdf

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha P1: Obrazová příloha	75
Příloha P2: Projekt diplomové práce	77

Příloha P1: Obrazová příloha

Obrázek 1: Přístřešek z pláštěnky, Krkonoše, 10. 9. 2017. Zdroj: archiv informanta.

Obrázek 2: Ohniště, České Švýcarsko, 8. 10. 2017. Zdroj: archiv autorky.

Obrázek 3: „Chuligáni“ na Houpáku, Brdy, 4. 6. 2016. Zdroj: archiv autorky.

Příloha P2: Projekt diplomové práce

Fakulta humanitních studií UK

katedra magisterského oboru

Sociální a kulturní ekologie

U Kříže 8/661, 158 00 Praha 5-Jinonice

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly: Anna Holubová, Bc.
2. Osobní číslo (UKČO): 46983547
3. Rok imatrikulace na FHS UK (bak. studium, jinak mag. studium): 2013
4. Datum zápisu na katedru sociální a kulturní ekologie FHS UK (alespoň měsíc, rok): 9/2013
5. Názvy všech předchozích bakalářských (magisterských) prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny: Polyamorie – alternativní vztahy v monogamní společnosti, Západočeská univerzita v Plzni, Sociální a kulturní antropologie, 2013
6. Předběžný název DP: Bivakování v národních parcích a chráněných krajinných oblastech
7. Obecný kontext (souvislosti tématu, širší rámec [zasazení „do světa“]): Diplomová práce je zaměřena na střet ochrany přírody a krajiny s rekreačním využíváním přírody. Tento střet bude v diplomové práci zkoumán na příkladu bivakování ve velkoplošných chráněných územích v ČR. Ke střetu dochází mezi Zákonem o ochraně přírody a krajiny, který zakazuje táboření na území národních parků a chráněných krajinných oblastí (dále jen „NP a CHKO“) a lidmi, kteří vyhledávají tyto lokality za účelem vandrování a bivakování, jež pro ně může mít rekreační a dobrodružný, ale například i výchovný a ekologický význam a zároveň napomáhá utváření jejich vztahu k přírodě.
8. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce [zasazení „do vědy“]): Diplomová práce bude zkoumat respondenty, kteří mají s bivakováním v NP či CHKO osobní zkušenost. Práce bude zaměřena na výzkum utváření jejich subjektivity jakožto milovníků přírody, kteří ovšem pobytem v ní porušují Zákon o ochraně přírody a krajiny. Konkrétně mne bude zajímat vztah figury „ochránářského a regulovaného sebe sama“ – tak, jak ho vymezují dokumenty NP a CHKO s „vlastním „self““ bivakujících, utvářeným pobyty v přírodě či skautskou výchovou. Tento vztah a utváření člověka bude zasazen do Foucaultova pojetí subjektivity.
9. Hlavní vstupní hypotéza nebo hypotézy (2–4 na výběr); pro práci 1–2, možno však formulovat výzkumné otázky, event. jen výzkumný problém:

Jak se „self“ respondentů utváří při bivakování v NP či CHKO?

Do jakých konfliktů a jiných typů vztahů mezi sebou, s přírodou a ochranářskými regulami se aktéři dostávají při bivakování?

Jakým způsobem dvojznačné jednání ospravedlňují/argumentují?

10. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity: Práce bude využívat kvalitativních metod, konkrétně etnografického výzkumu. Technikou sběru dat bude v první řadě zúčastněné pozorování, které může být případně dodatečně doplněno o otevřené rozhovory.
11. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.): Práce představí pohled na ochranu přírody z hlediska milovníků přírody, kteří ovšem svou činností narušují státní regule a směrnice její ochrany. Práce odhalí více kosmologií ochrany přírody mimo tu státní – dominantní a bude se rovněž zabývat jejich vzájemným vztahem. Toto téma se jistě netýká jenom bivačujících. Práce tak může přispět k obecnému pochopení takového jednání i u dalších skupin milovníků přírody či environmentálně uvědomělých jedinců, kteří střet ochrany životního prostředí s jeho poškozováním zvažují ve svém každodenním životě. Práce zároveň přinese náhled na střet ochrany přírody s její rekreační funkcí z pohledu skupiny, která byla v pracích na podobné téma dosud spíše opomíjena.
12. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“): V práci bude aplikována teorie subjektivity na vztah člověka a přírody. Teorie subjektivity bývá tradičně aplikována spíše na psychologické výzkumy, ovšem bývá hojně využívána i v antropologii. Avšak prací, které by se věnovaly teorii subjektivity z hlediska vztahu člověka a přírody, je dosud poskrovnu, obzvláště v našem českém prostředí, tedy v tomto ohledu se tato práce může stát přínosem.
13. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos: viz 12.
14. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol):
 1. Úvod
 2. Teoretická část
 - 2.1. Bivakování
 - 2.2. Ochrana přírody
 - 2.3. Teorie subjektivity
 3. Empirická část
 - 3.1. Metodologie diplomové práce
 - 3.2. Průběh výzkumu
 - 3.3. Analýza dat
 - 3.4. Diskuse
 4. Závěr.
15. Předběžná bibliografie k tématu:

EAGLES P., McCOOL S.F., HAYNES CH.D., Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, World Tourism Organization and IUCN, 2002.

FINE, G.A., Jak se dělá příroda a ochočuje divočina: Problém "vysbírávání" lesů v houbařské kultuře. Biograf, 24, 2001.

FOUCAULT M., Dějiny sexuality II: užívání slastí, Herrmann & synové, Praha, 2003.

FOUCAULT M., Myšlení vnějšku, Herrmann & synové, Praha, 2003.

KOHN E., How Forest think: Toward and Anthropology Beyond the Human, University of California Press, London, 2013.

MARTIN L.H., GUTMAN H., HUTTON P.H., Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault, Tavistock Publications, London, 1988.

NIGHTINGALE A., Fishing for nature: the politics of subjectivity and emotion in Scottish inshore fisheries management. Environment and Planning A, 45, 2013.

RABINOW P., Ethics: Subjectivity and Truth, The New Press, New York, 1997.

RABINOW P., DREYFUS H. L., Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky, Herrmann & synové, Praha, 2010.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. In: Sběrka zákonů č. 18/2010.

16. Předpokládaný vedoucí DP: Mgr. Bohuslav Kuřík, Ph.D.

17. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zájem, praxe a zájem studenta):¹ Osobní zkušenost s bivačováním zprostředkovaná především díky aktivní a dlouholeté činnosti ve skautském oddíle.

Jinonice 9. května 2016

diplomant

vedoucí DP

vedoucí katedry SKE

¹ nepovinné